

Előszó egy tragédiához

Felső tagozatos koromban az iskolai szünet elején rendszeresen apai nagymamám lakásában kellett töltenem egy-két hetet, így döntöttek a szüleim. Nagyanyám buta volt és műveletlen, nem volt miről beszélgetni vele. Az előszobából lehetett a nappaliba jutni, abból pedig a hálósobába, ahol a terebélyes, kétszemélyes ágyban kellett aludnom a nagymamám mellett. A vécé, a fürdőszoba és a konyha közös volt a cselédszobában lakó középkorú társbér-lőnővel, akivel ritkán futottunk össze.

A Dohány utca 57. U alakú udvarába nagy vasrácsos kapun át lehet bemenni, nagymamám a háború előtt is a jobb kéz felőli – liftes – lépcsőházban, az első emeleten lakott, akkor még a férjével és a fiaival. Csipkefüggöny és sötétítő függöny takarta el a szemközti lakókat, akik úgy tizenöt méternyire laktak, és ugyanilyen függönyöket alkalmaztak.

Kevés könyv volt a lakásban, Herczeg Ferentől *A Gyurkovics lányok*, *A Gyurkovics fiúk* és *Az élet kapuja*, ezeket nagymamám a gettóba is magával vitte; kiolvastam őket, untam. Még egy könyv maradt meg, Harsányi Zsolttól a *Matthias Rex*; bibliapapírra nyomták és bordó bőrbe kötötték; annak voltak jobb részei. 1958-ban nem sejtettem, hogy négy év múlva, 16 évesen megírom az első darabomat, és *Mátyás király* lesz a címe. Egyetlen példányát odaadtam egy barátomnak, aki elvesztette. Az volt az alapötlete, hogy Mátyás király nem is létezik, csak beszélnek róla. Újabb 16 év múlva ebből lett *A Békecsászár* című drámám.

58-ban nekünk, tiszta fiúosztálynak, nyárra a vitézkötés zsinórjának elkészítése volt feladva. Egy szokványos faspulni egyik végébe négy szöget kellett bevernünk, és horgolótűvel cérnát kellett hurkolnunk rájuk meghatározott sorrendben, hogy a spulni másik végén egy fonott cérnahenger jöjjön kifelé. Szeptemberre a hosszú zsinórt csigavonalban összefércelve az egész fejkoponyánkat befedő sapkát kellett produkálnunk. Kézimunkából is buktattak, mint bármelyik tárgyból. A nagymamám úri szabó volt, de ezt a hurkolásást nem bírta megtanulni, úgyhogy hetekig vacakoltam. Hülyeség volt ez is, mint az általánosban minden.

Június 17-én, kedden egyedül voltam a nappaliban, a tízórás hírekre kapcsoltam a rádiót. Bementék, hogy elítélték Nagy Imrét és társait, hármat közülük kivégeztek. Az első érzésem az volt, hogy ezt nem kellett volna. 56 el van temetve, mindenki rég meghunyászkodott, mindenki tudja, miről kell kussolni, akkor meg minek?

2020-ban ugyanezt érzem.

Sajnálatos események

(tragédia)

Szereplők:

Kádár János, Tamáska Mária, Münnich Ferenc, Mező Imréné, Köböl József, Sofőr, Szilágyiné Gombos Gabriella, Szilágyi József, Losonczy Géza, Fazekas György, Vásárhelyi Miklós, Vásárhelyi Miklósné Pór Edit, Szovjet tiszt, Vas Zoltán, Lukács György, Donáth Ferenc, Goldberger Miklós, Losonczyiné Haraszti Mária, Haraszti Sándor, Nagy Imre, Walter Roman, Szántó Zoltán, Tömpe István, Rajnai Sándor, Biszku Béla, Civil, Nő, Jevgenyij Ivanovics Gromov, Varró György, Dabronaki Gyula, Révész Géza, Kiss Dezső, Klujber László, Valkó Márton, Nyikita Szergejevics Hruscsov, Erdélyi Károly, Ságvári Ágnes, Maléter Pálné Gyenes Judith, Halda Alíz, Vida Ferenc, Szalai József, Rausch László, Gimes Miklós, Sulyán György, Bíró Mihály, Maléter Pál, Lakatos Péterné, Bárd Imre, Uszta Gyula, Révai Tibor, Jánosi Ferenc, Márkus István, Kádár Pál, Tánczos Gábor, Janza Károly, Kovács István, Bemondó hangja, Orbán László, Vályi Péter, Alhadnagy, Péter György, Barta Istvánné Rabinovics Mária, Idős nő, Fiatal nő, Szakértő, Grósz Károly, Őr, Kertész, Hang, Másik hang

64

2019. november 5. – 2020. április 27.

1. jelenet

(A Parlament lépcsője balról nézve a két oroszlánval. Tábla: 1956. november 7., hajnal. Mindenki felöltöben. A téren tankok. Balról fentről kikísérik az épületből Tamáska Máriát, mögötte civilek és katonák. Megállnak a lépcső tetején.)

Nézelődők a téren elszórva.

Jobbról egy csapat szovjet katona kíséri Kádár Jánost és Münnich Ferencet. Elkísérik őket a lépcső aljáig. Kádár elsőként indul felfelé, felérkezik, megáll.)

TAMÁSKA MÁRIA *(kiabál)* Már megint mit műveltél, te szemét?! Ezt a szart is te vállaltad? Mért nem hagytad Rákosira!

(Nekiesik Kádár Jánosnak, ököllel püföli a mellét. Elválasztják tőle, be-tuszkolják a Parlamentbe. Kádár utánamegy. Münnich is felmegy a lépcsőn, nyomában a szovjet katonák. A nézelődők kétfelé kisietnek.)

2. jelenet

(Tábla: Kerepesi temető. 1956. november 16. Mező Imréné Varga Mária, Köböl József, két viharkabátos férfi géppisztollyal, Kádár Jánosné Tamáska Mária, még egy férfi pufajkában, két sírásó.)

KÖBÖL JÓZSEF Semmit, az égvilágon semmit sem vethetünk Mező Imre szemére, hacsak azt nem, hogy nekünk kell most eltemetnünk őt.

(A sírásók behelyezik a koporsót a kiásott gödörbe, és rálapátolják a földet.)

TAMÁSKA MÁRIA Ne sírjál, Marika, gyere át este, küldünk érted kocsit, hadd vigasztaljunk... a gyerekeket is hozd magaddal...

MEZŐ IMRÉNÉ Két és fél évig harcolt a spanyol fasiszták ellen, két és fél évig! Az első vonalban a Jaramánál, Alcaniznál, az ebrói átkelésnél!... ott léptették elő főhadnagyá!... Megsebesült a lábán, a vállán, én kötöttem át... Éhezünk... a pusztán aludtunk... Casado ezredes elárult minket... A brigád elérte a francia határt, mert ő volt a politikai tiszt, és ő fegyelmet tartott! La Junquera volt az utolsó spanyol falu... Máig látom... Akkor ők páran másfelé mentek, én Párizsban vártam, de elfogták őket... Min mehetett keresztül Gurs-ban és Vernet-ben! Ő soha nem mesélte, mások mondták... Én szereztem meg a jótállási papírt a párttól, amivel kijöhetett a tábortól... Makizár lett, harcolt Párizsért, Jacques Duclos elvtárs adott róla igazolást!...

TAMÁSKA MÁRIA Marika...

MEZŐ IMRÉNÉ Maga volt a jó szándék! az emberség! Egyedül tanult meg írni-olvasni tizenhat évesen, hogy inas lehessen!... A legmélyebb nyomorból vakarta ki magát egyes-egyedül!...

TAMÁSKA MÁRIA Örülj annak, Marika, hogy nem keverték bele a Rajk-ügybe, születhetett két szép gyereketek! Örülj a gyerekeknek, Marika!

MEZŐ IMRÉNÉ Mást sem tett, a pártot szolgálta, az emberiséget! És akkor rábízták a Rajk-temetés szervezését, őrá, aki el se bírta hinni, hogy Rajk áruló lett volna!... Együtt ült vele Vernet-ben! Szerette! Az ő nyakába varrták, aki ártatlan volt az aljasságban, a gyilkosságokban! Mért nem azok szervezték az újratemetést, akiknek van mit megbánniuk?! Mért nem azok kértek bocsánatot?! Vigye el a balhét az egyetlen tisztességes a gyáva gyilkosok helyett!?

TAMÁSKA MÁRIA Marika, ne sírjál... A főgonoszok Moszkvában üdülnek...

MEZŐ IMRÉNÉ Miért őt küldték a pártház védelmére? Tüdőgyulladásos volt és negyvenfokos láza! Tudták! Nem akadt más a Katonai Bizottságban? Egészséges, fiatal? Hova lett a Kovács István vezérőrnagy? Hogyhogy nem küldtek a felmentésükre senkit? Órákon át lőtték a pártházat, hát nem tűnt fel senkinek? Ki küldte oda a felkelőket?! Másutt már két napja nem lövöldöztek! Fegyverszünet volt már! Jött egy feldeítő repülő, mondta nekem telefonban, de akkor mért nem küldtek egy másik repülőgéppel? Hogyhogy a három tank a pártházat kezdte lőni, amit a felmentésükre küldtek? Mi az, hogy eltévedtek?! Úgy nem lehet eltévedni, akármennyire vidéki az ember, hogy azt mondják neki: védj az épületet – és erre azt az épületet lőni, amire a csürhe lő! Ez nem tévedés, ez árulás! Két napja kihirdették, hogy a nemzetőrséget a kormány elismeri! Hova álltak át?! Kicsodák? Nem volt hova átállni! Akkor már a közös nemzetőrséget szervezték! Nem küldött erősítést se a Biszku Béla, se a Hazai Jenő, se a Münnich Ferenc, se a Kopácsi Sándor! Ezeket hívta folyton, a XIII. kerületet, a vezérkart, a belügyet, a főkapitányságot, órákon át lőtték az épületet, hallhatták a telefonon át is, amikor be-

szélt velük, hogy lőnek!... Csak a Nagy Imrével nem tudott beszélni, mert az ülésezett... Ezt ő maga mondta, amikor magához tért, másnap este! Ő mondta nekem a műtét után! Azt a három tankot ki küldte a Köztársaság térre? Mariska! Mondd meg nekem! És őt ki lőtte le, oldalról? Nem szemből lőtték le, amikor kilépett a pártház kapuján, a kezében a fehér abrosszal, hanem oldalról! Hispániában is le-lepuffantgatták a csekisták az övéiket hátulról, akiket nem szerettek! Veselőzés, megmondta az orvos, aki a Péterfyben operálta, a Sziklai Andor doktor! Oldalról! Ki tehetete? A felkelők? Azok ott álltak vele szemben! Kellett az áldozat! Hogy az ő kiontott vérére hivatkozzanak, hogy azért állnak bosszút! De miért őt áldozták fel az elvtársak, Mariska!?

TAMÁSKA MÁRIA Ne veszítsed el a fejedet, Marika... Fel kell nevelned a két gyereket... Nem kell szanaszét kürtölnöd, amit lázálmban mondott, félrebeszélt, nem tudta, hogy mit beszél... Te nem vagy lázas, te tudjad, hogy mit beszélsz! Legyél észnél, Marika, és a párt megsegít!

SOFÓR Elviszem az elvtársnőket és az elvtársat... Jöjjenek az elvtársnők...

(Tamáska Mária belekarol Mező Imrénébe, mögöttük Kőből József és a sofőr, kimennek balra. A két géppisztolyos kimegy jobbra. A sírásók közepén hátul tűnnek el.)

3. jelenet

66

(Tábla: 1956. november 22., éjjel. Mátyásföld, II. Rákóczi Ferenc Katonai Középiskola, az NKVD magyarországi központja. Folyosó. Férfiak, nők, gyerekek jönnek bőröndökkel, táskákkal, szovjet katonák kísérik be őket.)

LOSONCZY GÉZA Figyeljete, csak egy vécé van. Ha kimentek, utána ne a saját szobátokba menjete vissza... Utána megint kéredezete ki, és csak azután a saját szobátokba... Így tudunk egyeztetni. Ennyi ismeretlent nem tudnak számon tartani...

FAZEKAS GYÖRGY Éppen vizelek, mit látok, hát a Lukács Gyuri bácsi áll mellettem, és vizek...

VÁSÁRHELYI MIKLÓS És milyen volt?

FAZEKAS: Nem lett szebb. Mégsem engedték haza őket, amikor kimentek a követségről, itt vannak négy napja. Vasékat és Szántóékat szintén idehozták. Úgyhogy mi nyertünk a követségen négy további csodás napot...

VÁSÁRHELYI Ranko Zec és Soldatić kifejezetten azt mondta Imre bácsinak, hogy Tito megállapodott Kádárral, hogy mindenki szabadon hazatérhet!

LOSONCZY Hát akkor bizony elárultak minket. Megmondta Tito a pulai beszédében: Nagy Imre fegyverbe szólította a magyarokat, és kérte, hogy a nyugati hatalmak avatkozzanak be, így ő a felelős azért, hogy a nyugati hatalmak megtámadták Egyiptomot. Ezt nekünk üzente, hogy ne reménykedjünk. Ezt nem a Népszabadság adta a szájába.

SZILÁGYINÉ Nyugatra kellett volna menekülnünk, nem a jugókhöz!

VÁSÁRHELYI Nem akarnak egyebet, csak hogy Imre bácsi mondjon le.

LOSONCZY Miért mondjon le? Ő a törvényes miniszterelnök!

SZILÁGYI Nem érdemes lemondania, ha már úgysem az övé a hatalom. Tegye törvényessé a puccsot?

SZILÁGYINÉ Amikor azt a szegény Milenkót lelőtték, azt hittük, bárkit lelőnek, aki kiáll az erkélyre vagy az ablakba... De hátha a bajsza miatt lőtték le! Azt hitték, hogy Imre bácsi.

LOSONCZY Imre bácsi élve kell nekik.

FAZEKAS Kérem én, ha a jugók a szovjetek mellé álltak, akkor minek láttak minket vendégül két és fél hétig? Hogy mentsek a jó híruket? Kádár aláírta, hogy semmi bántódásunk sem esik!

SZILÁGYI A külügyminiszter-helyettesük maga mondta, hogy megegyeztek 21-én!

SZILÁGYINÉ Amint megláttuk a buszban a szovjet sofőrt, vissza kellett volna rohannunk a követségre!

VÁSÁRHELYI Rohantunk, csak nem engedtek be a jugók.

VÁSÁRHELYINÉ Szovjetek voltak azok is.

VÁSÁRHELYI De nem, azok jugók voltak! Ha nem lettek volna jugók, akkor nem rugdossák le őket a szovjetek a buszról...

(Szovjet katonák próbálnak családokat egy-egy szobába betuszkolni.)

VÁSÁRHELYINÉ Kérem, mi öten vagyunk, három kisgyerekek! Mi nagy szobát kérünk!

SZOVJET TISZT Csetúrncatj zsenscsin, eto uzszé szliskom! Számüje vegmü, prokljátüje!

(Gyerekek sírnak, férfiak szaladgálnak, szovjet katonák lökdösődnek. Vas Zoltán megjelenik egy ajtóban, mögötte Dicike.)

VÁSÁRHELYINÉ Nahát, Vas elvtárs! Maga itt? Magát négy napja hazarendték!

VAS ZOLTÁN Hát mégsem engedtek haza. Ezek a szovjet fiúk azt hiszik, hogy Egyiptomban vannak, pedig ez Mátyásföld, a katonai középiskola. – Kedves elvtársak, ünnepélyes bejelentést szeretnék tenni. Kérem, hogy a továbbiakban Dicikét, a titkárnőmet tekintsék a házastársamnak!

(Dicike elpirul.)

LUKÁCS GYÖRGY Tudniillik ez itten most a legfontosabb.

DONÁTH FERENC Csak külföldre ne vigyenek, onnét nehéz hazajönni.

(Végül mindenki eltűnik az ajtók mögött. A szovjet őrök az ajtók elé állnak. A lárma elül, a folyosó üres.)

4. jelenet

(Tábla: *Snagov, Románia. Jön Goldberger Miklós. Egy tiszt bekíséri Lukács Györgyöt.*)

GOLDBERGER MIKLÓS Jó napot, Lukács elvtárs.

LUKÁCS GYÖRGY Jó napot. Én sosem fogom megbocsátani önöknek, hogy elraboltak minket. Ez ellentmond annak, ahogy a kommunisták egymás között eljárhatnak.

GOLDBERGER Önnek, Lukács elvtárs, formailag igaza van. Az egyetlen lehetséges út mégis az volt, hogy a szovjet hadsereg támogatásával a Kádár-kormány helyreállítja, amit leromboltak, és az önök személyes biztonságát

is csak úgy lehetett biztosítani, hogy Romániába hoztuk önöket. Nehogy az ellenforradalmárok merényletet kövessenek el maguk ellen.

LUKÁCS Én csak október 26-án kerültem a vezetésbe. A rendelkezéseket nem én hoztam, bár mindenben egyetértettem velük. Nemcsak a diákság tüntetett, hanem a munkásosztály egy része is, és ezek jelentős része párttag. A Rákosi–Gerő-féle vezetőség hibáira én már rég rámutattam. A súlyos sztálinista hibák kompromittálták a leninizmust, a Szovjetuniót, és elidegenítették a dolgozó népet a marxizmustól. A szovjet hadsereg beavatkozása hiba. Gerő súlyos hibája, hogy segítséget kért a szovjet hadseregtől, amely azok ellen használt fegyvert, akik becsületes emberek, csak kétségbeestek a vezetőség hibáitól. Kétségtelen, hogy az ÁVH elleni akciók során egy csomó becsületes ember is elpusztult. A Nagy Imre-kormány utolsó napjaiban azonban a helyzet kezdett normalizálódni, egész sor budapesti vállalatnál felvették a munkát, és a budapesti közúti forgalom is beindult. Ha tíz napot várnak a szovjet beavatkozással, nem lett volna szükség rá. Sok rosszat okoz ez a beavatkozás nemcsak a magyaroknak, de a szovjeteknek is. A külföldi barátaink tiltakozni fognak az elrablásunk ellen. Franciaországból Sartre és mások meg fogják kérdezni, mi történt Lukáccsal, hol van Lukács. Ez maguknak nem jó. Miután tudom, hogy lehallgatnak minket, nemcsak önnek mondom, hogy tiltakozom, hogy akaratunk ellenére Romániába hoztak, noha az ellátás igen jó, és a körülmények ellen nincsen kifogásom.

(Lukács és Goldberger kimegy.)

68

5. jelenet

(Tábla: Snagov. Losonczy Géza és felesége szobája. Jön Goldberger.)

GOLDBERGER Jó estét kívánok, elnézést, hogy éjjel 11-kor...

LOSONCZY Ébren vagyunk.

LOSONCZYNÉ HARASZTI MÁRIA Ma már nem várunk más vendéget, úgyhogy érezze magát otthon...

LOSONCZY Nem értem, miért hoztak ide... Nem értem, miért vagyunk külön házban, és miért nem találkozhatunk a többiekkel... A feleségem szüleivel sem találkozhatunk, pedig séta közben láttuk, hogy itt vannak a szomszéd házikóban...

GOLDBERGER Én csak azért zavarok, hogy megtudjam, hogy érzik magukat, mik az igényeik... Goldberger Miklós a nevem, a Román Kommunista Párt Központi Bizottsága Politikatudományi Intézetének vagyok a rektora...

LOSONCZY Ha ön kommunista, hát én is kommunista vagyok. Öt évet töltöttem Rákosi börtönében, előzőleg harcoltam a kizsákmányolás ellen, aztán harcoltam a sztálinizmus ellen... November 2-ig Kádár mindenben egyetértett a vezetéssel, azzal is, hogy ki kell lépnünk a Varsói Szerződésből, azzal is, hogy kinyilvánítsuk a semlegességet... Kádár mindenben egyetértett Nagy Imrével! Soha nem szólt ellene, nem mondta, hogy más a véleménye!

GOLDBERGER De hát a többpártrendszer...

LOSONCZY Arról sokat vitatkoztunk, nem volt teljes egyetértés... Talán el lett sietve... De Rákosi súlyos hibái miatt a párt, az állam, a hadsereg

és a rendőrség úgy szétolvadt, mint a viasz! Amikor egy vállalatot az ellenforradalmárok megtámadtak, odaküldtünk egy századot, de rögtön átállt a felkelőkhöz... Nagy Imre megtárgyalta a helyzetet Szuszlov és Mikojan elvtársakkal, akik Budapesten tartózkodtak, és teljesen egyetértettek, hogy vissza kell térni a 45-ös többpártrendszerhez... A kormány számára meg kellett teremteni a bázist... Újra meg kellett szervezni a munkásosztály pártját... Csak ebből lehet megérteni a semlegességi nyilatkozatot... Kádár nem lesz képes uralkodni a szovjet hadsereg nélkül... Soha nem engedheti meg, hogy kivonuljanak... Az egyetlen kormányzat, amely Magyarországon fenn tudja tartani a rendet, a Nagy Imre-kormány... Jól tennék, ha minket hazaengednének Magyarországra, mert nélkülünk nem lehet felépíteni a szocializmust...

GOLDBERGER Nekünk az a feladatunk, hogy a Kádár-kormányt támogassuk... Ha maguk otthon lennének, és ki se húznák a lábukat a lakásukból, akkor is megnehezítenék Kádár dolgát... Szeretném megnyerni önöket, hogy a Kádár-kormányt támogassák... Írjanak alá egy nyilatkozatot... Mindössze ennyi a teendőjük...

LOSONCZYNÉ Szeretnék találkozni a szüleimmel, itt laknak ötvenméternyire egy másik kis házban... Nem értem, miért nem láthatjuk egymást... És a többiekkel is szeretnék beszélni...

GOLDBERGER Tolmácsolni fogom az elvtársaknak.

6. jelenet

(Tábla: *Snagov. Vas Zoltán egyedül.*)

VAS ZOLTÁN Én nem voltam benne a kormányban, csak az utolsó napokban jártam be a parlamentbe, a követségre a saját elhatározásomból mentem, és négy nappal előbb jöttem el, mint a többiek... Akkor elfogtak... Miért?... A szovjet csapatok... voltaképpen november 1-jén megszűnt a proletárdiktatúra, amikor megalakult a koalíciós kormány... Ezt nem helyeseltem... Nagy Imre további lépéseit sem helyeseltem, a semlegességet meg a Varsói Szerződésből való kilépést sem... De még mindig inkább a Nagy Imre-kormány, mint a Kádáré, akit a nép nem fog elfogadni... Akkor miért kéne nekünk aláírni egy nyilatkozatot, hogy mi kértük, hogy Romániába hozzanak minket? Persze lehet, hogy páran aláírnák... Majd beszélek velük... Tegyük lehetővé, hogy a többi kis ház lakóival is beszélhessek...

7. jelenet

(Tábla: *Snagov. Lukács György egyedül.*)

Kijelentem, nincs igényem arra, hogy aktív politikai szerepet vállaljak az ország politikai vezetésében. 1930 óta, amikor a Szovjetunióban kizártak a Központi Bizottságból, egyszerű párttagként hű maradtam a marxizmus-leninizmushoz, ezt elméleti, tudományos és didaktikus tevékenységemmel bizonyítottam. E huszonhat év alatt rengeteg világviszonylatban elismert dolgozatot adtam ki, és soha nem gondolkoztam azon, hogy belépjek-e a kormányba vagy a párt vezető szerveibe. A XX. kongresszus után bizonyí-

tottam, hogy a sztálinizmus nem azonos a marxizmus–leninizmussal. Hiába reménykednek a burzsoá tudósok, hogy én a marxizmussal fordultam szembe, mert én csak a sztálinizmussal. Amikor október 23. után beválasztottak a kormányba, nekem csak szórványos kapcsolatom volt azokkal az emberekkel, akikkel most együtt ülök. Nagy Imrét hat éve nem láttam. Egy csomó embert, aki itt van, a jugoszláv követségen láttam először. Kijelentem, hogy ellentétben a többiekkel, én nem kívánok aktív politikai szerepet játszani, én csak vissza akarok térni Budapestre, a katedrámat akarom és a helyemet a Tudományos Akadémián. Hetvenkét éves vagyok, vannak megkezdett dolgozataim, amelyeket be akarok fejezni, mégpedig a halálom előtt. Magyarország jelenlegi vezetői Kádárral az élükön nem nagyon alkalmasak a feladatra, nincs kapcsolatuk a tömegekkel. A munkásosztály legjobb része nem fog bízni bennük. És hát igen, kételkedem Kádár képességeiben. Én adtam neki leckéket általános műveltségéből 1946-ban, amolyan gyorstalpalóra küldték hozzám, és tudom, hogy a mélyreható változásokat, amelyekre Magyarországon szükség van, nem lesz képes végrehajtani.

8. jelenet

(Tábla: *Snagov. Jön Haraszi Sándor.*)

70 HARASZTI SÁNDOR Engem 51-ben ítéltek halálra a Kádár János elleni perben. Kádár életfogytot kapott, Donáth tizenöt évet, és külön ítélték el ugyanakkor a szintén itt lévő Újhelyi Szilárdot és Losonczy Gézát. Szakasits Árpádot, a nemzetgyűlés elnökét vacsorára hívták Rákosi villájába, jelen volt még Gerő Ernő és Farkas Mihály, elébe tettek egy okmányt, amely szerint mint szakszervezeti vezető még 1935-ben, a Horthy-rendszerben bejelentette egy tüntetés időpontját és helyszínét a rendőrségnek. Úgy tettek, mintha nem lett volna kötelező a tüntetések előzetes bejelentése. És elébe tettek még egy nyilatkozatot, amely szerint bevallja, hogy angol ügynök és kém. Írja alá, mondták Szakasitsnak, és boldog öregkort érhet meg. Előbb-utóbb aláírta, aztán elítélték. Ilyenek voltak azok az elvtársak. Rajk kivégzésének napján Farkas Mihály orgiát szervezett negyven állambiztonsági tiszttel. Minden tiszt kapott egy-egy aranyórát, amibe előre bele volt vésve Rajk kivégzésének dátuma. Mindszenty bíborost is odahozták a börtönből, az asztalhoz ültették, leköpdösték, és arra kényszerítették, hogy trágár dalokat énekeljen. Amúgy Farkas attól félt, hogy Rákosi vád alá helyezi a cionisták elleni perben, Rákosi meg Farkastól félt, mert Berija embere. És mindenki félt attól, hogy Sztálin a nyakukra ülteti Horthyt, akit nem engedett bevonni a nürnbergi perbe. Rákosiék rettegetek, hogy visszahozzák, szolgáltak is eszüket veszítve. Kádárt is üldözték, azzal vádolták, hogy a harmincas évek közepén a Horthyék börtönében köpött. Ha verik az embert, előbb-utóbb köpni fog. Huszonötben Rákosi is köpött. Most októberben Kádár mindvégig mindenben egyetértett Nagy Imrével, mielőtt november elsején késő este eltűnt. Az egyetlen csapat, amely még nem kompromittálódott, az a Nagy Imre-csoport, amelyet nem kéne feláldozni pillanatnyi érdekekért, mert egyedül ez képes megmenteni Magyarországot.

9. jelenet

(Tábla: **1956. november 22. Nádor utca 26.**, az MSZMP új székháza. Az Ideiglenes Intézőbizottság ülése.)

MÜNNICH FERENC Elvtársak, emlékezetükbe idézem, hogy amint tört nálunk az ellenforradalom, a nyugati kapitalisták kihasználták a zűrzavart, és nekitámadtak Egyiptomnak, maguk között osztozkodnak rajta, minket pedig ismét odaajándékoztak a Szovjetuniónak. Ennek megfelelően kell értékelnünk a helyzetünket. Minket senki más nem tud segíteni, csak a Szovjetunió, úgyhogy a sorsunk jó ideig össze lesz kötve a Szovjetunió sorsával. Politikánk csakis belpolitika lehet, külpolitikában és ideológiában nem helyes véleményt nyilvánítanunk, Magyarországon a politikai viták amúgy is mindig a szélsőségekbe torkollanak. A „sztálinizmus” kifejezést kerüljük, a sztálinistákat ne bíráljuk, mert ez pártellenességhez vezet. Egyetértek Kádár elvtárral: nehéz különbséget tenni az ellenzék és az ellenség között, idő kell, hogy eldöntsük, melyik stimmel, addig legyünk résen.

10. jelenet

(Tábla: **Snagov. Jön Nagy Imre és Walter Roman.**)

WALTER ROMAN Szervusz, Imre!

NAGY IMRE Szervusz, Ernő!

ROMAN Miben segíthetek?

NAGY IMRE Tudod, mi történt, minket elraboltak, amint kijöttünk a jugoszláv nagykövetségről. Nem tudom pontosan, hol vagyunk, valahol Romániában. Az ellátás ellen nincs kifogásom, de a társaimmal nem találkozhatom, a lányomat, a vejemet és az unokáimat, akik szintén itt vannak, nem láthatjuk. Ha séta közben messziről megpillantom valamelyiküket a tóparton, a szekuritáte emberei azonnal visszavezényelnek. Foglyok vagyunk a feleségemmel. Újságot nem kapok, csak nagy ritkán az Előret, abban aztán semmi sincsen; rádiót hiába kértem.

ROMAN Sajnálom, ami történt. A hivatalos álláspont szerint a román és a magyar párt vezetői megállapodtak, hogy a szükséges ideig menedéket nyújtunk nektek, nehogy a felhevült ellenforradalmárok odahaza a testi épségeketek veszélyeztessék.

NAGY IMRE Kedves Ernő, közöttünk erre nincsen szükség. Pártjainknak a mi itteni tartózkodásunk ártani fog. Ha nem lehetek Budapesten, akkor tartózkodásom helyéül Belgrádot választom, ez ügyben már írtam Chivu Stoica elvtársnak, remélem, megkapja a leveletem, de ha előbb látod, kérlek, foglald össze neki a mondandómat. Ami Kádár politikáját illeti, nem értek egyet a munkástanácsok felosztatásával, nem értek egyet a statáriummal... Bizonyos értelemben jó, hogy nem vagyok otthon, mert semmilyen formában sem felelek Kádár tetteiért... Szóban mindig a reformerekkel értett egyet, de szavazni mindig Rákosiékkal szavazott... Kivételem nélkül mindig...

ROMAN Miért hívtad be az ENSZ-csapatokat november 4-én hajnalban, Imre? Miért szólítottad fel a magyarokat a fegyveres ellenállásra?

NAGY Semmilyen csapatokat nem hívtam be. Nem szólítottam fel a fegyveres ellenállásra, csak annyit mondtam, amit akkor hajnalban jelentettek

nekem, hogy a szovjetek megtámadták Budapestet, és a csapataink harcban állnak...

ROMAN Sodródtál az eseményekkel...

NAGY Mindent a szovjet elvtársak tudtával cselekedtem, és ők mindent jóváhagytak! A forradalom alatt személyes megbeszélést folytattam Szuszlovval, Mikojannal és Andropov nagykövettel! Nemzetközileg kellene tisztázni, mi legyen Magyarország, a tanácskozássra meg kéne hívni a jugoszláv pártot, a lengyel pártot, az olasz pártot, a román pártot és a magyar pártot. Kérlek, közöld velük a javaslatomat.

ROMAN Feltétlenül megteszem. Ha megengeded: hogy kerültél a jugoszláv nagykövetségre? A családdal együtt... És a többieket ki hívta, ki értesítette?

NAGY IMRE A feleségek közül sokan bent éjszakáztak a Parlamentben. Családok is laktak bent. Kocsit küldtek, telefonáltak... Volt, aki nem jutott be, mert odakint rekedt... ők később jöttek...

ROMAN Kinek az ötlete volt?

NAGY IMRE Szántó Zoltáné, ha jól emlékszem...

ROMAN De ő nem is vett részt a kormányban...

NAGY IMRE De bent volt a parlamentben, és az Ideiglenes Intézőbizottságnak a tagja... Amikor Kádár és Münnich eltűnt, Szántó Zoltán úgy gondolta, hogy ez annak a jele, hogy mindjárt bejönnek az oroszok, és minket azonnal kivégeznek, ahogy szokás... Neki jutott eszébe, hogy meneküljünk...

ROMAN És a jugoszláv követségen tárt karokkal fogadtak titeket...

NAGY IMRE Szívélyesek voltak, igen.

ROMAN Amennyire tudom, a követ már november 5-én, vagyis a következő napon átadta neked Edvard Kardelj szóbeli üzenetét...

NAGY IMRE Jól vagy informálva, kedves Ernő. Azt kérték, hogy írjam alá a lemondásomat. De hát én voltam a törvényes miniszterelnök, úgyhogy nem írhattam alá. És most is én vagyok a törvényes miniszterelnök.

ROMAN Moszkvából Sepilov ugyanezt kérte tőled.

NAGY IMRE Igen.

ROMAN Olvastatok Tito beszédét, a Népszabadság is közölte két nappal később... Kiállt Kádár mellett, és nem épp dicsérő szavakkal emlékezett meg rólatok, akik közben ott húzódtatok meg az ő budapesti követségén...

NAGY IMRE Igen.

ROMAN Nem lehetséges, hogy Tito kétkulacos játékot űzött?

NAGY IMRE A politikában sok minden lehetséges, kedves Ernő.

ROMAN Tito megegyezett a szovjetekkel, hogy Kádárt támogatja veletek szemben, nem ellenzi a szovjet csapatok támadását Budapest ellen, másrészt azonban menedéket nyújtott nektek...

NAGY IMRE Tizennégy napig nyújtott menedéket, november 22-ig, akkor Kádár garantálta, hogy valamennyien bántatlanul hazamehetünk. Megszegte az egyezményt.

ROMAN Tito úgy szerepelhet a nemzetközi közvélemény előtt, mint aki a ti személyetekben Magyarország törvényes vezetőit védte, miközben lehetséges, hogy csapdába csalt titeket. Az is lehet, hogy a szovjetek kérésé-

re vont ki titeket a forgalomból, hogy Kádár megerősödhessen, és amikor Kádár úgy látta, hogy jobb, ha külföldre paterol titeket, akkor hozzájárult, hogy még inkább ki legyetek vonva a forgalomból...

NAGY IMRE Lehetséges, hogy csapda volt, és hagynunk kellett volna, hogy a Parlamentben tartóztassanak le a szovjetek. Az is lehetséges, hogy Gerő beszéde 23-án este provokáció volt, ugyanis a párt Gerő nélkül képes lett volna megőrizni a pozícióit. A rendőrség fegyvereket kezdett osztogatni a felkelőknek... Hogyhogy megnyitották a fegyverraktárakat?! Kinek a parancsára? Hogy legyen egy kis lázongás, hogy legyen mit leverniük?... De hát a lázongásból forradalom lett... Azt nekünk el kellett ismernünk! A néppel szemben nem lehet politizálni! És ha én nem lépek ki a Varsói Szerződésből, kilépett volna más!

ROMAN Ha november 4-én lemondta volna, egy otthoni internálással megússzátok.

NAGY IMRE Lehetséges.

ROMAN Kérlek szépen, írd alá a lemondó nyilatkozatot. Szerintem még nem késő. Ha te aláírod, aláírja a többi is.

NAGY IMRE Én vagyok a törvényes miniszterelnök.

ROMAN Az Elnöki Tanács előtt november 7-én a Kádár-kormány letette az esküt.

NAGY IMRE Az Elnöki Tanácsot végig nem tudtuk összehívni, a tagjai szanaszét voltak.

ROMAN De az Elnöki Tanács elnöke, Dobi István előkerült. Ő is elég.

NAGY IMRE Ha a Kádár-kormány törvényes, akkor nekem miért kell lemondanom? Nem ellentmondás ez?

ROMAN Ellentmondás, de megnyugtató a tömegeket.

NAGY IMRE A tömegek nem a szovjet bábkormányt támogatják.

ROMAN A kapitalisták nem avatkoztak be a ti oldalatokon, hanem kihasználták az alkalmat, hogy Egyiptomon osztozkodjanak. Magyarország nem érdekli őket. A tömegek meg fogják érteni, hogy a szovjetellenes magatartás nem kifizetődő.

NAGY IMRE A tömegeknek elégük van a törvénytelenésekből. A párttagoknak a titkolózásból és a pártszerűtlen viselkedésből. Kádár is pártszerűtlenül viselkedett, senkinek sem szólt, hogy el fog tűnni. Münnichhel együtt összeesküvést szőtt az új szocialista munkáspárt ellen, amit éppen megalapítottunk, és aminek benne voltak a vezetőségében. Megbeszélhetünk volna mindent, de ő nem szólt semmit. A szovjet beavatkozás november 4-én történt, Kádár ott volt náluk, de nem a pártvezetést képviselte. Nem képviselt senkit. A párt teljes Intézőbizottsága ott maradt Pesten, de velünk szóba sem álltak, pedig sok érdemet szerzett régi kommunista elvtársakról van szó. Kádár elhajlott a párt irányvonalától. November 4-én hajnalban hívtam a nagykövetet, hogy elmondjam, mit tapasztaltunk, Andropov azt ígérte, hogy utánanéz a szovjet csapatmozgásoknak, és felhív. De nem hívott fel. Amikor újra hívtam, azt mondták, hogy a nagykövet lefeküdt aludni. Hát így. Kádár elárult bennünket. Pedig november 1-jén ő olvasta be a határozatunkat. Mi egy jó hangú bemondóval akartuk beolvastatni, de Kádár

ragaszkodott hozzá, hogy ő olvassa be! Akkor még egyetértett a semlegeségi nyilatkozattal, meg hogy kilépünk a Varsói Szövetségből! Kádár most azt állítja, hogy nekem nem is volt programom – holott a rádióban ő maga olvasta be a mi közös programunkat! Ragaszkodott hozzá, hogy ő olvassa be! A tömegeket nem lehet megnyerni Gerő politikájával, pedig Kádár most ezt akarja folytatni, ami maga az ellenforradalom. A munkástömegek, a parasztság és az értelmiség bizalmát Kádár sose fogja megkapni.

ROMAN Imre, még most sem késő aláírni a lemondó nyilatkozatot. Vagy nem is kell lemondanotok, egyszerűen fejezzétek ki a készségeketek a Kádár-kormánnyal való együttműködésre. Gondolj a gyerekekre, a nőkre... A gyerekek nem járhatnak iskolába, a nők megőrülnek a tétlenségtől... Kérlek, gondold át még egyszer...

NAGY IMRE Állandóan gondolkozom... Hetek óta egy memorandumon dolgozom, azt próbálom felmérni, melyek a kommunisták előtt álló legfontosabb feladatok...

11. jelenet

(Tábla: **1956. december 2. Budapest, Nádor u. 26. Az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottsága ülésén, Kádár János beszél.**)

KÁDÁR JÁNOS Részt vettem október 23. reggelétől az eseményekben, és szemtanúja voltam annak, hogy miközben óráról órára az illetékes vezető pártszerv összeült a pártközpont egy helyiségében, ott jelen volt Nagy Imre, valamint Losonczy és Donáth elvtársak is, annak ellenére, hogy a Központi Vezetőségbe való beválasztásukat nem fogadták el. Szemtanúja voltam, hogy a nevezett három elvtárs átment az épület másik szárnyába. Anélkül, hogy Nagy elvtársat e tekintetben gyanúsítani akarnám – de ismerjük az ő viszonyát saját vejéhez, Jánosihoz, meg Losonczyhoz, Gimeshez, akik attól kezdve ott tanyáztak a pártközpontban –, szemtanúja voltam, amikor beszélgetés formájában közölte velük azt, amit a párt Központi Vezetősége a felkeléssel kapcsolatban elhatározott, vagy annak egy részét. – Az elvtársi bizalomnak ez a felfogása abban az időben uralkodóvá vált. Nem voltak párttitkok. Az utolsó háromnegyed évben ezt a világ legtermészetesebb dolgának tekintették, és öt perc múlva a folyosótól kezdve mindenki mindent tudott. Ez így volt a felkelés alatt Nagy elvtársék részéről. Akkor a pártházban élénk forgalom volt. Magam láttam ott sosem látott embereket. Az egy stáb volt. Onnan irányított Tánczos, éjjel-nappal dolgoztak. Az október 30-i tűzszünet estéjén magam beszéltem felkelőcsoportokkal, és láttam, hogy Nagy Imre órákat töltött el a többiekkel együtt politikai tárgyalásokkal. Tánczos az egyik szervezője volt a felkelésnek, főleg az egyetemi ifjúság körében. Azt kell gondolnom, amit láttam, hogy a Nagy Imre-csoport, Losonczy, Haraszi, Gimes és Tánczos is benne voltak az előkészítésben. Már az első napon fegyveres támadás indult a rádió, a telefonközpont, a fegyverraktárak ellen. – Az az október 27-i platform, amivel a Nagy-kormány fellépett az ország nyilvánossága előtt, azt lehet mondani, hogy helyes volt. A platform szerint munkástanácsokat kell létrehozni, a begyűjtés eltörlése is szerepelt, fellépett a tsz-mozgalom erőszakos szervezése ellen, szerepelt

az Államvédelmi Hatóság megszüntetése és néhány jogos nemzeti követelés megvalósítása. De a november 1. és 3. között kialakult új platform a Nagy-kormány teljes átalakításával járt, ez a Varsói Szerződés azonnali felmondását jelentette ki, a semlegességet proklamálta, többpártrendszert hirdetett meg – ez nem nevezhető helyes platformnak, és nem jelentette a munkáshatalom megvédését. Ezt meg kell akkor is mondanom, ha ennek a platformnak én is részese voltam. Azzal, hogy meghirdettük a többpártrendszert, semmivé tettük a kommunista pártot, mert proklamáltuk, hogy teljesen új párt kell. Amiért ebben még benne voltam: ebben az időben személyesen igen erős hatása alá kerültem Nagy Imrééknek, és talán nem is Nagy Imre személyének, aki nagyon befolyásolható ember, mint inkább a környezetének. Tiszta örület volt, amit ezek műveltek ebben az időszakban, hogyan született meg a határozat a párt likvidálásáról, hogy fogadta ezt Horváth Márton, Donáth és Lukács elvtárs. Ránk rohantak, huszadmagunkkal tárgyaltunk, de az Elnökség több tagja nem volt ott. Ebben az időszakban Nagy Imre is másfél napig nem mutatkozott az üléseken. Ugyanez volt a kormány kérdésénél is. Olyan pszichózis alakult ki, hogy egy nemzeti háború tör ki a Szovjetunió ellen. De ennél reálisabb volt az a veszély, hogy három hónapon belül, megfelelő pogrom után, a pártunkat teljesen megsemmisítik, illegálisba kényszerítenek bennünket. Mégis azt gondoltam, hogy talán a további vérontás meggátlását jelenti, ha politikai eszközökkel állunk elő. Az volt a meggyőződésem, hogy a munkásosztály döntő többsége, a parasztság is mellettünk van. Akik most itt ülünk, nyomás alatt voltunk, összezavartak bennünket. Azután jött a november 4-i fellépése Nagy Imrének, amit minőségileg más kategóriába kell sorolni. Nagy Imréék, akik kommunistának nevezték magukat, akik tudták, hogy a szovjet csapatok miért jönnek Budapestre, mégis úgy léptek fel, hogy azt mi kénytelenek voltunk a munkásosztály elárulásának nevezni. – Abban a pillanatban, hogy Nagy Imre és Losonczy bement a jugoszláv követségre, bárki kijelenthette, hogy két kormány van. Ismerem a most itthon uszító eszelős embereket, nem mernek szembenézni azzal, amit eddig csináltak. Ha a jugoszláv követségről Nagy Imréék a lakásukra mentek volna, fél órán belül ott lett volna Déry, Gimes, és egy nap alatt Jánosiék-Losonczyék máris átveszik az uszítás vezetését. Felmerült, hogy menjenek Romániába. Ez igen hasznos lesz a jugoszláv kormány presztízse számára. Élnek, pihennek, enni kapnak, csináljanak, amit akarnak, csak a magyar ügyekbe ne avatkozzanak, a nemzetközi menedéj jog alapján éljenek, s ha kicsit megnyugszik a helyzet, mi nem félünk a velük való politikai vitáktól. Mondtam a jugoszlávoknak azt is: ki biztosít bennünket arról, hogy nem megy el a lakásukra néhány bandita, és nem teszi meg tiszta szívességből, hogy meggyilkolnak a csoportból három-négy embert? Soha senki nem mossa le, hogy mi voltunk. Ők úgymint akarták hagyni az országot. Ezt kijelentették. És mi őket nem vagyunk hajlandók provokációnak kitenni. A szövegezésbe a jugoszláv külügyminiszter-helyettes, Vidić elvtárs olyan formulázást akart mindenáron bevenni, hogy „és szabadon elhagyják a követséget, és saját lakásukra távoznak”. Három és fél órai vita után, noha megmondtuk, hogy

semmi szín alatt nem engedhetjük meg, hogy itthon maradjanak, mégis beleírtuk. A dolog lényege: mi az előbbre való, a magyar forradalom kérdése, vagy hogy az volt leírva, hogy a lakásukra távozhatnak. A mi nézetünk szerint a magyar forradalom ügye előbbre való.

12. jelenet

(Tábla: *Snagov. Szántó Zoltán jön be.*)

SZÁNTÓ Kedves Kádár elvtárs! A budapesti jugoszláv nagykövetség elhagyásakor, 1956. november 18-án szovjet szervek letartóztattak, és feleséggel együtt november 23-án, Nagy Imre csoportjával egyidejűleg Romániába dobtak át annak ellenére, hogy Nagy Imre csoportjához semmi közöm, káros és áruló politikájukkal szemben szóban és írásban felléptem. A jugoszláv követséggel kapcsolatban: 1956. november 1-jén este 10 órakor Soldatić jugoszláv nagykövet látogatást tett Nagy Imrénél. Donáth Ferenc és Losonczy Géza javasolta, hogy érdeklődjük a nagykövethél, nem volna-e lehetséges néhány asszonyt és kisgyermeket a helyzet javulásáig a jugoszláv nagykövetségen biztonságba helyezni. A nagykövet kijelentette, hogy a nemzetközi jogszabályok értelmében ez nem lehetséges. November 4-re virradó éjjel, fél kettőkor egy ismeretlen személy arról értesített a miniszterelnökségről, hogy a jugoszláv nagykövet sürgősen beszélni óhajt velem. Hívásomra Milovanov tanácsos jelentkezett, ugyanaz a személy, akit egy nappal később, amikor kilépett az erkélyre, az utcáról lelőttek; lehet, hogy azért, mert olyan bajsa volt, mint Nagy Imrének. Milovanov rögtön a lakáscímemet kérte azzal, hogy öltözzem fel, és menjek le az utcára, mert percekben belül értem jön autóval. A nagykövetségen Soldatić nagykövet azt mondta, hogy a helyzet rendkívül súlyos, a szovjet csapatok bevonulása Budapestre igen gyorsan bekövetkezhet. Ezért a jugoszláv kormány úgy határozott, hogy menedékjogot biztosít Nagy Imrének, a vezetőség tagjainak és mindazoknak, akiket erre a vezetőség érdemesnek tart. Azt mondtam, hogy az elvtársak csak nemrég mentek el a Parlament épületéből, Nagy Imre lefeküdt, nem fogom zavarni, a belgrádi üzenetet csak reggel fogom közölni velük. A nagykövetség autóján hazatértem, és lefeküdtem. Fél négykor telefonált a miniszterelnökségről Donáth Ferenc azzal, hogy a szovjet csapatok megkezdték a bevonulásukat Budapestre, rögtön menjek be a Parlamentbe. A vezetőség tagjai közül csak Nagy Imre és Donáth voltak jelen. Közöltem velük a jugoszláv nagykövettel folytatott beszélgetés tartalmát. ... A nagykövetségen aztán feltűnt az intim viszonyuk a jugoszláv nagykövetség beosztottjaihoz. Fazekas György, Rajk Júlia, Tánczos Gábor, Haraszi Sándor és a nagykövet, illetve beosztottjai között nemcsak ismeretség, hanem intimitás állt fenn. Nagyon otthonosan mozogtak a nagykövetség épületében. Feltűnő volt számomra, hogy Vásárhelyi Miklós és Erdős Péter nem jött be a nagykövetségre, holott feleségük és a gyerekek bejöttek. Érdeklődésemre azt a választ kaptam, hogy az oroszok lezárták a hidakat, ezért elmentek a jugoszláv katonai attasé helyettesének budai lakására, és ott tartózkodnak. Furcsának tartottam, hogy még a katonai attasé helyettesének a lakáscímét is tudják. A jugoszlávok kétkulacsos politikát folytattak a

Kádár-kormánnyal szemben. Egyrészt hivatalos nyilatkozatot kértek Nagy Imrétől és Losonczytól arról, hogy elismerik a Kádár-kormányt, és helyeslik annak összetételét, másrészt a nagykövet és munkatársai hordták a híreket arról, hogy a Kádár-kormány senkinek sem kell, csak a szovjet csapatokra támaszkodik. Soldatić nagykövet belgrádi utasításra azt tanácsolta a Nagy-csoportnak, hogy ne hagyja el az országot, mert evvel kikapcsolódna a politikai életből, egyúttal azt is tanácsolta, hogy a vezetőség tagjai a nagykövetségről távozva ne vállaljanak se párt-, se kormányfunkciókat, ellenben a híveiket beszéljék rá, hogy a párt- és államapparátusban jussanak fontos pozíciókba, a későbbiekben megkönnyítve a Nagy-csoport részére a hatalom átvételét. November 15-én bejött a szobába Tánchos Gábor, és azt mondta, hogy a Szabad Európa Rádió leadott egy érdekes hírt: Nagy Imrének sikerült kijuttatnia egy üzenetet a jugoszláv nagykövetségről, amely szerint valótlanok azok a hírek, amelyek szerint tárgyalásokat folytatnak Kádár Jánossal. Nevettek, mert csak délben határozták el, hogy tesznek egy ilyen nyilatkozatot. „Ez aztán gyorsan ment”, mondták. Nagy Imre csak avval volt elégedetlen, hogy megemlítették a jugoszláv nagykövetséget is. – Kedves Kádár elvtárs, kérlek, gondoljatok eddigi életemre. A kommün után hat évig voltam emigrációban, akkor hazatértem illegális pártmunkára, kilenc évet ültem fegyházban, utána Horthyék külföldre kényszerítettek. A moszkvai emigrációban pártmunkás voltam. A felszabadulás után Rákosi tíz évig külföldre száműzött diplomata munkára, most ti is ezt tennétek velem? Kérlek, Kádár elvtárs, a Központi Bizottság tegye lehetővé a hazatérésemet. Nehéz munkához kívánok jó idegeket, erőt, egészséget. Elvtársi üdvözléssel Szántó Zoltán.

77

13. jelenet

(Walter Roman és Tömpe István egy bukaresti parkban.)

TÖMPE Elég távol vagyunk?

ROMAN Elég távol.

TÖMPE Átvizsgáltad a ruhádat?

ROMAN Át. Mi a döntés?

TÖMPE Nem tudom. Fölém rakták Biszku Bélát. Október végén beállított Kelen Bélához, hogy rejtse el. Mintha Kelen nem lett volna ugyanolyan veszélyben, csak ő nem szart be, és ha vendég jött, fogadta. Ott reszketett Biszku, a XIII. kerületi pártbizottság titkára a Kelenék konyhájában a konyhaasztal alatt terítővel letakarva napokig, és fogadkozott, hogy soha többé politika, visszamegy a gyárba lakatosnak, onnét megy nyugdíjba, úgy kellett kiimádkozni az asztal alól... Most miniszter... Neked most, Ernő, mi a funkciód?

ROMAN Pártfőiskola. Parkolópálya. Árukl el, Pistám, hogyhog y ti Tömpek nem kerültetek bele a Rajk-perbe?

TÖMPE Bandinak 47 elején szóltak az orosz haverok, hogy sürgősen kérje át magát a szovjet kémelhárításba, különben Rákosi kinyírja. Önáruk ad-digra mindenkit, aki tudott spanyolul, kivégeztek vagy Szibériába vittek, úgyhog y Bandit villámgyorsan átvették. Rőgtön a felszabadulás után úgyis

összekapott Péter Gáborral meg Farkas Mihállyal, ismered, hogy milyen, meg hogy azok milyenek. Épp időben került ki a magyar fennhatóság alól, így aztán az egész családot meg tudta védeni.

ROMAN Most hol van?

TÖMPE Jó messze. Dollármilliókat keres mint nagykereskedő. Akkor milyen gazdag lenne, ha főállásban csinálná!

ROMAN Brünmben az első vizsgaidőszakra már ő volt az alapszervezeti titkár. Jobban érvelt Mach elmélete ellen németül, mint Lenin oroszul... Machista volt a Technische Hochschule szinte összes tanára, a náciakat kivéve.

TÖMPE Te mikor tűntél el Spanyolországból?

ROMAN A második sebesülésem után, még 38-ban, kivittek Moszkvába.

TÖMPE Szóval a francia táborokat megúsztad.

ROMAN Meg.

TÖMPE A vereség után Vernet-ben találkoztam Bandival legközelebb. Büntetőtábor azoknak, akik nem voltak hajlandók beállni az idegenlégióba. Büszkéek a franciák, hogy száztíz éve ők találták fel a koncentrációs tábort, értenek is hozzá, tőlük tanultak a németek.

ROMAN Abban a táborban volt Münnich is, ugye? Rémségeket mesélt róla...

TÖMPE Ütöttek, vertek, éhezettek, megaláztak, gödrökben áztunk éjjelnappal, mindenért karcser, a szengáliak kiélték a fehérek elleni gyűlöletüket, és a francia örök se akartak lemaradni... 40-ben aztán jött az Organization Todt néhány képviselője, hogy jelentkezünk munkára Németországba. Őrültké vita támadt, hogy dolgozzunk-e a náciaknak... Szövetségben voltak már a szovjetekkel, de mégis... A fasiszták ellen hullattuk a vérünket Spanyolországban, hát hogy menjünk a nácihoz önkéntes munkaerőnek? Viszont lehet, hogy a németeknél mégis nagyobb a túlélési esélyünk... Felmerült, hogy a zsidók jelentkezhetnek-e... Rajk rákérdezett, őt aztán levetkőztethették, mire az Organization Todt emberei megnyugtatták, hogy nem a farkunkra van szükségük, hanem a kezünkre. Aztán megjött a szovjet üzenet, hogy melegen ajánlják, menjünk csak Németországba... Bandi őrvjögött, megőrült a Párt, összeállni a náciakkal?!... De hát a pártfegyelem... Bandi Dessauban gyártotta a Junkers bombázókat, amelyenekkel minket szórtak meg Spanyolországban. Én Oscherslebenbe kerültem, szintén Junkers, tolmácsoltam, mert csak kárpitos vagyok.

ROMAN Egy pillanat. Hova kerültetek ti?

TÖMPE Németországba.

ROMAN Mikor?!

TÖMPE Negyvenben. Gyártottuk Hitlernek a bombázókat. Aztán amikor a németek rátámadtak a Szovjetunióra, a Párt hazaparancsolt Magyarországra. Mindenki harcoljon a saját hazájában.

(Csönd.)

ROMAN Münnich erről nem mesélt...

TÖMPE Mert ő Vernet-ben maradt még vagy két évig... Ti a Szovjetunióban nem tudtátok?

ROMAN Hogy a spanyolos veteránok Hitlernek dolgoznak? A Rákosi-brigád tagjai? Már honnét tudtuk volna, Moszkvában?! Nem közöltek velünk semmit! Az ugyan elhangzott a Rajk-perben, hallgattam a rádión, hogy Laci 41-ben Lipcse környékén dolgozott a németeknek, de azt hittem, hogy az is ugyanolyan koholmány, mint az egész!

TÖMPE Persze hogy koholmány, mert nem 41-ben mentünk Németországba, hanem még 40-ben.

(Kis csönd.)

ROMAN Minket Königsbergbe küldött a Párt, mi ott dolgoztunk a náciknak... Az volt a legszebb nap, amikor a nácik rátámadtak a Szovjetunióra... Az volt csak a megkönnyebbülés!... *(csönd)* Kalandos volt a Baltikumon át... Moszkvában a román nyelvű adást vezettem, Münnich a magyart... Nagy Imrét is onnét ismerem, zárkózott ember, igazi csekista, de nem rosszindulatú. Azt mesélték, hogy a polgárháborúban vakmerően harcolt, a fehérek fogságában bátran viselkedett... ki se nézné belőle az ember... dolgozik benne a paraszti makacosság... De Münnichről se feltételezni, hogy jó katona, egy hízekony, nagy dumás, szoknyavadász, úrhatnám dzsentrí...

TÖMPE Józan pasas, időben lépett hátra, a külügyi szolgálat megmentette.

(Csönd.)

ROMAN Milyen ember ez a Kádár? Sose tudtam beszélni vele.

TÖMPE Nem valami közlékeny. Csak anyja volt, de az se nagyon... kiadta falura, és csak hatéves korában vette magához, amikor már volt egy fia meg még egy fia... Hat polgári, írógépműszerész, de csak segédmunka, aztán rögtön a pártmunka... Két évet ült Horthy alatt, hármat Rákosi alatt... Szorgalmas, tűrőképes, elvakult, eltökélt, semmit sem felejt... A nőekkel gátlásos... Magának való...

(Csönd.)

ROMAN Október végén Pesten jártam... Jártam az utcákat, engem nem ismert senki. A felkelők olyanok voltak, mint Madridban a köztársaságiak, én pedig az álruhás falangista... Égett a pofám...

(Csönd.)

TÖMPE Győzködtem Kádárt, hogy Nagy Imrééket vegye be a vezetésbe. Ott voltam a belügyben, amikor Rajk után ő lett a miniszter... Jó viszonyban voltunk, azt hittem, mondhatok neki ilyet. De hát megkaptam az úti laput, Bukarestbe nem én jövök ezentúl. Mások is próbálkoztak, a Köből Jóska, a Gyenes... Szerintem őket is ki fogja rúgni. Letörtük a sztrájkot, a munkástanácsok feloszlata, statárium, internálás, nagy lett a szarva... A további letartóztatásokat már nem nekem kell csinálnom. Nem olyan nagy baj.

ROMAN Nagy Imre velem állt szóba egyedül. De hát az a határozat, hogy többé ne beszéljek vele.

(Csönd.)

TÖMPE Ernőm, örülök, hogy láttalak.

ROMAN Pistám, add át legforróbb üdvözetemet Bandinak.

TÖMPE Ha látom egyszer, átadom.

(*Megölelik egymást.*)

ROMAN, TÖMPE (*Énekelni kezdik az Ötödik Brigád indulóját.*)

El dieciocho de julio

En el patio de un convento

El Partido Comunista

Fundó el Quinto Regimiento

Con Líster, el Campesino

Con Galán y con Modesto

Con el comandante Carlos

No hay miliciano con miedo

Anda jaleo, jaleo

Suena la ametralladora

Y Franco se va a paseo

Con los cuatro batallones

Que Madrid están defendiendo

Se va lo mejor de España

La flor más roja del pueblo

Con el Quinto, Quinto, Quinto

Con el Quinto regimiento

Madre, yo me voy al frente

Para las líneas de fuego

Anda jaleo, jaleo

Suena la ametralladora

Y Franco se va a paseo

(*Összefogózva kimennek.*)

80

14. jelenet

(Tábla: **Budapest. Miniszteri szoba. Rajnai Sándor és Biszku Béla civilben.**)

RAJNAI A letartóztatottak Budapestre való szállítása megtörtént. Március 15-én a gyerekeknek tartott családi ünnep után este Mladin ezredes Bukarestbe vitte Fazekas Györgyöt, aki nem tanúsított ellenállást. Március 27-én Bene elvtárs Tánczos Gábort és Szilágyi Józsefet szintén Bukarestbe vitte. Szilágyiné hepciáskodott, de testi fenyegetésre nem volt szükség. Szilágyi József azzal intette le a feleségét, hogy „csak emberekkel érdemes vitatkozni, orosz bérencekkel nem”. Április 8-án Mladin ezredessel magam mentem a nagy házba, ahol Haraszti Sándort, Jánosi Ferencet és Vásárhelyi Miklóst egyszerre tartóztattam le. Újhelyi Szilárd kiabálni kezdett, hogy őt is tartóztassam le, de határozottan közöltem vele, hogy erre nincs lehetőség. Duzzogva fogadta. A gyerekek visítottak, a nők csitították őket, és bevonszolták a szobájukba. A házkutatás során tényleges ellenállás nem történt. Újhelyi Szilárd felment a szobájába dohányozni. Az egyik román elvtárs közölte vele, hogy tilos a dohányzás. Újhelyi kiabálni kezdett. Mladin ezredes is bement, Újhelyi kérdőre vonta, mit művelnek a gyerekekkel és az asszonyokkal. Mladin ezredes észrevételezte, hogy az ellenforradalmárok által kivégzett elvtársaknak is voltak gyerekeik és feleségük. Mire Újhelyi azt kiabálta, hogy nekik ahhoz semmi közük. Újhelyi lerom-

lott állapotban van, megviselte, hogy kilenc napig éhségstrájkolt. Nem ártott volna őt is letartóztatni.

BISZKU Nem kaptunk rá utasítást, Rajnai elvtárs.

RAJNAI Április 11-én Losonczy Géza következett. Mladin ezredes elvtárs orrossal ment oda.

BISZKU Miért nem maga tartóztatta le, Rajnai elvtárs?

RAJNAI Amikor Rákosi alatt Losonczy börtönbe került, én voltam a kihallgatója...

BISZKU Akkor helyes, hogy más tartóztatta le.

RAJNAI Losonczynak a korábbi börtönévek megrongálták az idegeit, és kiújult a depressziója. A felesége kekeckedett, azt mondta, hogy román területen nem köteles aláírni a jegyzőkönyvet a házkutatásról, amire Magyarországon adták ki a parancsot.

BISZKU Szórszálhasogatás.

RAJNAI Április 14-én Donáthot vittük el az egyik kis házból. A felesége felébresztette az anyósát, hogy ő is el tudjon búcsúzni a fiától. Donáth börtöncuccai már össze voltak pakolva, nem úgy, mint Losonczynál, ahol meg kellett várni, amíg két pár zoknit betesznek a táskába. Szintén április 14-én vittük el Nagy Imrét, aki letartóztatási parancsot, ügyészi végzést és házkutatási engedélyt követelt. Szentül fogadtam, hogy mindezt Magyarországon meg fogja kapni. Nagy Imre arra hivatkozott, hogy a letartóztatása ellentétes a nemzetközi joggal és a román kormány által felajánlott vendégszeretettel.

BISZKU *(kacag)*

RAJNAI Figyelmeztetett, hogy eljárásom ellen a megfelelő helyen és időben nyilvánosan tiltakozni fog.

BISZKU *(kacag)*

RAJNAI *(kacag)*

BISZKU Köszönöm, Rajnai elvtárs. A perrel hogy állnak?

RAJNAI Folynak a kihallgatások, folyik az anyaggyűjtés, folyik a megfelelő káderek lekáderezése ügyészeknek, bírónak, ülnöknek, védőnek.

BISZKU Köszönöm, ezredes elvtárs. Jó munkát!

RAJNAI A dolgozó népet szolgálom! *(kimegy)*

(Másik oldalról bejön egy civil.)

CIVIL A felvétel, miniszter elvtárs!

BISZKU Letörölheti.

(Kimennek.)

15. jelenet

(Tábla: A Központi Bizottság ülésterme, Budapest V., Akadémia u. 17. Az elnökség jobbra egy hosszú asztalnál ül, középen Kádár János, jobbra tőle Münnich Ferenc, balra Marosán György. Szemben velük több sorban a KB-tagok és póttagok ötvenegyen, éppen foglalják el a helyüket, hátradőlnek vagy az előttük levő asztalra könyökölnek, mint egy osztályteremben. A terem két emelet magas. Magas ablakok acélkeretben, lövésálló üveggel, de amúgy is el vannak függönyözve. Villanyvilágítás. Zaj.)

BISZKU (*bejön, Kádárhoz hajol*) Kádár elvtárs, jelentették, hogy Losonczy Géza mára virradóra meghalt. Évek óta betegeskedett, hetek óta éhség-sztrájkolt, hiába próbálták lebeszélni. Az elvtársak tették a kötelességüket, mesterségesen táplálták, mindent elkövettek, de Losonczy ellenállt, és a legyöngült szervezete a tömést nem bírta. Tüdő.

KÁDÁR Löwy Sándort 29-ben tömték, tüdőgyulladást kapott, és belehalt. Huszonhárom éves volt. Az unokaöccse az a Farkas Vladimir, aki engem kínoztatott a Rákosi alatt. A Losonczy már a Horthy alatt is éhség-sztrájkolt... Rákosi alatt 53-ban fél évig nem evett, akkor is tömték... Az éhezés volt a mániája... Sose volt beszámítható, egy értelmiségi hisztérika... A Gimes anyja kezelte a Lipóton, a Hajdú Lili, a freudista... Hát nem bírta kikezelni. (*Biszku leül az elnökségbe.*)

KÁDÁR (*feláll*) Kedves elvtársak, a Politikai Bizottság úgy döntött, hogy szabad folyást kell engedni a törvényes eljárásnak Nagy Imre és társai ellen. Az övék olyan árulás volt, ami a munkásosztály történetében páriát ritkítja. Október 23-án éjjel rendkívül feszült helyzetben ült össze a Központi Vezetőség azzal, hogy tegyünk félre minden ellentétet, és harcoljunk az ellenforradalom ellen. Nagy Imre az ülésen nem szólalt fel, de az utána összeülő politikai bizottsági ülésen igen, helyeselte az összes katonai és államvédelmi erők mozgósítását és bevetését, a statáriumot és a szovjet hadsereg segítségül hívását. Nagy Imre azonban ekkor is a már évekkal korábbi koncepciója alapján tevékenykedett, lényege a munkásosztály hatalmi pozíciójának feladása, a koalíciós pártok visszaállítása és a varsói egyezmény felmondása. Az igazi árulás éppen az, hogy a szándékait nem fedte fel. A Politikai Bizottság megkereste a szovjet elvtársakat, akik azt mondták, hogy addig nem tudnak segíteni, amíg a kormány hivatalosan és írásban nem kéri. Nagy Imre húzta az időt, nem írta alá, úgyszólván Hege-dűs Andrásnak kellett végül aláírnia, hogy kérjük a szovjet fegyveres erők elvtársi és baráti segítségét. November 3-án a román követ felkereste Nagy Imrét, és figyelmeztette, hogy a Varsói Szerződésből való kilépést ne csinálja, mert ez árulás. Nagy Imre azt válaszolta, hogy ő ezt megcsinálja, mert ha ő nem, megcsinálja más. A Nagy Imre-csoport október 22–23-ra már előre elosztotta egymás között a koncot. Nagy Imre feloszlatta az ÁVH-t, és a lemondásával fenyegetőzve megakadályozta a Corvin köz ellen tervezett fegyveres támadást. Az alkotmányt többszörösen megsértette, elorozta az Országgyűlés hatáskörét, a kormányt kikapcsolta, a kabinetet kikapcsolta. Elutasította, hogy a semlegességről konzultáljon a szovjet féllel. Dobi elvtárssal együtt hiába tiltakoztam, Nagy Imre bejelentette a semlegességet. Csoportja november 4-e után a jugoszláv követségről kapcsolatot tartott a Szabad Európa Rádióval és a Központi Munkástanáccsal. Ezért a népköztársaság árulói címet érdemlik. – Elvtársak, ez a per a konszolidációt csikorgóssá fogja tenni, de mi készen állunk a harcra. Még van mintegy 70-80 ember, akiket a Nagy Imre-csoporton kívül is felelősségre kell vonni, azután az egész befejeződött. A megtorlás november 4–5-e között lett volna a legérthetőbb, de akkor voltunk a leggyengébbek. A konszolidációnak ez a per látszólag ellentmond, de tavalý nem volt erónk, pedig akkor lett volna

helyes a megtorlás. Eddig el van ítélve mintegy öt-hat ezer ember. Az ellenség számára a fő harci kérdés most az amnesztia. Majd lesz amnesztia, de olyankor, amikor az minket erősít. Ha most lenne amnesztia, éppen a főbűnösökre terjedne ki, ami gyengítené a népi demokráciát. Meg kell értetni az ellenséggel, hogy minél jobban gyakorol ránk nyomást, annál később lesz amnesztia. *(leül)*

NŐ Biszku Béla elvtárs.

BISZKU *(feláll)* Kedves elvtársak, megállapítást nyert, hogy Nagy Imrenek és tetteistársainak az ellenforradalmi cselekmények előkészítésében vezető szerepük volt. 1955 végén, 1956 elején különböző platformokat dolgoztak ki, ezeket illegálisan terjesztették. Október 23-a után mindenáron a fegyveres erők bénítására, dezorganizálására törekedtek, és nem csak a Corvin köz esetében. A vizsgálatot törvényesen folytattuk le, fizikai kényszer nem került alkalmazásra. Abból indultunk ki, hogy a vallomás önmagában nem elegendő, dokumentumok és szemtanúk is kellenek. A gyanúsítottak közül volt, aki beismerte tetteit, és kijelentette, hogy vállalja a felelősséget, volt, aki részlegesen ismerte el, volt, aki tagadott, és csak a dokumentumok hatására ismerte el tetteit. Kedves elvtársak, az ellenforradalom hazai vezérkarának az ügyéről van szó, ez kiélezi a helyzetet, és bizony a pártegység is próbára lesz téve.

16. jelenet

(Tábla: *Budapesti szovjet nagykövetség, fogadószoba. 1958. február 7., hajnal. Jevgenyij Ivanovics Gromov, Rajnai Sándor.*)

GROMOV Azért hívtam hajnalban, Rajnai elvtárs, mert Moszkvából jelezték, hogy tegnapelőtt Budapesten megindították a pert Nagy Imre és társai ellen. A szovjet pártnak és kormányának az a véleménye, hogy a pert azonnal le kell állítani. Ezzel a perrel a nemzetközi enyhülés folyamatát, ami a szovjet párt, a szovjet nép és a világ munkásainak érdeke, súlyosan veszélyeztetik. Felszólítom, hogy értesítse az illetékeseket: a per mai tárgyalására már nem kerülhet sor.

RAJNAI Értettem, Gromov elvtárs!

GROMOV Feladatának végrehajtásáról jelentést kérek.

RAJNAI Igenis!

(Kimennek.)

17. jelenet

(Tábla: *A Központi Bizottság ülésterme. 1958. február 14. Ötvenhárom tag van jelen. A hosszú asztalnál középen Kádár, mint az előző KB-jelenetben.*)

KÁDÁR A legutóbbi központi bizottsági ülésen a Politikai Bizottság felhatalmazást kapott, hogy büntetőeljárást tegyen folyamatba egyes személyek ellen. Az ügy rendes vizsgálata befejeződött. A bírósági tárgyalás és az ítélet politikai hatása várhatólag a harc éleződése lesz. Ezt mérlegelve a Politikai Bizottság arra a meggyőződésre jutott, hogy az ügy befejezésére az időpont most nem alkalmas. A fő cél a hidegháború megtörése. A csúcstalálkozó valószínűleg létrejön, és ha létrejön, ez a tény önmagában a hidegháború nagy

vereségét jelentené. Ebbe a nemzetközi képbe illesztve kell Nagy Imrék ügyét nézni. Az amerikaiak keresik az ürügyeket, hogy ne legyen csúcstalálkozó. Mi nem adhatunk a kezükbe egy érvet, hogy a számunkra kedvező helyzetet megfordítsák. Bennünket az eljárásban nem a személyes bosszú vezet, hanem a magyar nép érdeke. Mit tudunk most csinálni, elvtársak? 1. Elhalasztjuk; 2. Befejezzük, de úgy befolyásoljuk a peres eljárást, hogy az ítélet ne élezze a nemzetközi helyzetet. Az utóbbi variáció azonban nagyon rossz lenne. Ezért azt javaslom, hogy a Központi Bizottság vegye tudomásul a per befejezésének elhalasztását. *(leül)*

NÓ Varró György elvtárs.

VARRÓ GYÖRGY Egyetértek a Nagy Imre-ügy elhalasztásával. Ugyanakkor azonban mi lesz, kérdem én, ha nemzetközi enyhülés következik be, és emiatt enyhe lesz az ítélet? Amit össze fognak vetni a munkástanácsok ellen hozott ítéletekkel, amik nem voltak annyira enyhék. Szerintem helyes a halasztás, de az egész ügyet nem lehet sokáig elodáztatni.

NÓ Dabronaki Gyula elvtárs.

DABRONAKI GYULA Teljes mértékben egyetértek a Politikai Bizottság állásfoglalásával. Leszögezem, hogy Nagy Imrék nagy bűnt követtek el a nemzetközi munkásosztály ellen, és ezért súlyos ítélet jár számukra.

NÓ Révész Géza elvtárs.

RÉVÉSZ GÉZA Elvtársak, egyetértek a Politikai Bizottság állásfoglalásával. A per és az ítélet halasztása nagy nehézségeket fog okozni. A hadseregben háromszáz tiszt ellen folyt eljárás, másokat már elítéltek, és volt, akit életfogytiglani börtönre. A hadseregben nem látják a büntetések arányát megnyugtatónak. Mindez bizalmatlanságot eredményezhet a vezetéssel szemben.

NÓ Kiss Dezső elvtárs.

KISS DEZSŐ Kedves elvtársak, az ítéletről nem lehet vitatkozni, csak az időpont kérdéses. A nemzetközi munkásmozgalomnak is érdeke, hogy a bűnösöket szigorúan felelősségre vonjuk. Itt a magyar párt hiteléről van szó. A probléma az, hogy a kisebb bűnösöket felelősségre vonjuk, a nagyobbakat nem. A proletariátus a szigorú büntetés mellett van, elvtársak!

NÓ Klujber László elvtárs.

KLUJBER LÁSZLÓ Elvtársak, a kérdésekre válaszolnunk kell, és ez nem könnyű. Nem lenne szerencsés a tényleges indokot, hogy a nemzetközi helyzet miatt halasztgatunk, kivinni a tömegek közé. Talán a vizsgálat alaposága, elvtársak. És várjuk ki a szükséges időt, de akkor aztán inkább kemény, ne pedig enyhe ítéletet hozunk.

NÓ Valkó Márton elvtárs.

VALKÓ MÁRTON Kedves elvtársak, a legrosszabb a bizonytalanság, féligazságokat mondunk, és nem nézünk az emberek szemébe. Egyetértek azzal, hogy most nem lehet ítéletet hozni. Azzal is egyetértek, hogy alkalmas időpontban súlyos ítéletet kell hozni, hogy aztán kegyelemmel enyhítsük a halálos ítéleteket. Ez az eljárás szerintem erősítené a pártot.

(Zúgás.)

NÓ Elvtársak, fél óra szünet.

18. jelenet

(Tábla: *A pártközpont folyosója. Dohányoznak, vizet isznak, kávéznak, zaj. Jön a többiek közt Valkó Márton egyedül. Mindenki őt nézi. Rágyújt. Jön Kádár, rágyújt, odalép Valkó Mártonhoz. Csönd lesz.*)

KÁDÁR Hogy vannak a Lenin Kohászati Művekben, Valkó elvtárs?

VALKÓ Köszönöm, Kádár elvtárs, jól vagyunk.

KÁDÁR Nem akarják magát megint kirúgni a munkások, Valkó elvtárs?

VALKÓ Nem vettem észre, Kádár elvtárs.

KÁDÁR Mert ugye magát október végén kirúgta a munkástanács, és maga haza is ment Diósgyórból...

VALKÓ Hazakullogtam, igen... De aztán november közepén jöttek, hogy ne haragudjak, menjek vissza igazgatni, segítsek nekik, mert ők magukban nem boldogulnak.

KÁDÁR Igen, igen, tudok róla, visszahívták a munkások. Szóval maguknál minden rendben.

VALKÓ Nálunk minden rendben, Kádár elvtárs. Dolgozunk.

KÁDÁR Mennyit szív naponta, Valkó elvtárs?

VALKÓ Fél dobozzal, háromnegyeddal...

KÁDÁR És megáll egy doboznál?

VALKÓ Többnyire igen.

KÁDÁR Én húsznál többet nem szívok. Gondoltam rá, hogy leviszem tízre, de akkor folyton erre gondolnék, és úgy már nem lenne jó. Úgyhogy maradok a húsznál.

(Kádár továbbmegy, majd kimegy. Csönd. Valkó Márton körülnéz. A többiek elfordulnak, és csevegni kezdenek egymással.)

85

19. jelenet

(Tábla: *A Központi Bizottság ülésterme. Kádár feláll.*)

KÁDÁR Kedves elvtársak, a vitában huszonegy elvtárs szólott hozzá. Mi valamennyien szívesen zárnánk már le az ügyet. A kérdés az, hogy mikor. Mert minél jobban megy az idő, annál bonyolultabbá válik a helyzet. Már az is komplikált, hogy most tartóztatunk le embereket, mert tizenöt hónappal ezelőtt csináltak valamit. Van olyan vélekedés is, hogy se most, se később ne legyen Nagy Imre-ügy. Van ilyen vélemény, elvtársak. – A körülményeket mindig mérlegelni kell, elvtársak, és azt is tudni kell, hogy ezek az emberek a mi kezeink között vannak, ártani már nem tudnak. – A nemzetközi munkásosztály keménységet vár tőlünk, mivel nagy áldozatokat hozott értünk, persze nem azért, hogy Nagy Imrét elítéljük, hanem a szabadság ügyéért. Úgyhogy mi inkább az elnapolás mellett vagyunk, semmint hogy enyhe ítéletet hozzunk. – Valkó elvtárs felvette, hogy hozzunk halálos ítéleteket, majd utána adjunk kegyelmet. Ez azonban nem járható út, elvtársak, mert ezzel odavetnénk az Elnöki Tanácsot a közvéleménynek. Ez nem járható út. Ezt vegyék tudomásul az elvtársak.

20. jelenet

(Tábla: *A Parlamentben. 1958. április 2. Jön Hruscsov, Kádár, Erdélyi Károly.*)

HRUSCSOV Kádár elvtárs, rögtön a tárgyra térek.

(Erdélyi Károly fülbe súgva fordít mind Kádárnak, mind Hruscsovnak.)

HRUSCSOV Úgy döntöttünk, hogy a szovjet csapatokat kivonjuk Romániából és Magyarországról. Az előkészületek megtörténtek, összes csapatunk kivonását három hónapon belül be tudjuk fejezni. Mi a válasza erre, Kádár elvtárs?

(Csönd.)

HRUSCSOV Ez a csapatkivonás a Szovjetunió békés szándékait és erejét bizonyítja, a nemzetközi munkásmozgalomra jótékonyan fog hatni, és a világbékét közelebb hozza. A tudományban és a technikában megelőztük a Nyugatot, és Magyarország, amióta kivonultunk Ausztriából, nem határos NATO-országgal. Rakétáinkkal a szövetségeseinket meg tudjuk védeni. Gheorghiu-Dej már hozzájárult, hogy kivonuljunk Romániából.

(Erdélyi halkán fordít. Csönd.)

KÁDÁR Tegnap írta alá Gromiko és Révész Géza az egyezményt a szovjet csapatok ellátásáról és a költségek megosztásáról!

HRUSCSOV Majd aláírnak valami mást.

KÁDÁR Egy évet dolgoztak rajta a szovjet és a magyar szakértők!... Bonyolult számításokat végeztek...

(Erdélyi halkán fordít.)

KÁDÁR Minálunk a nép már megszokta, hogy jelen vannak a szovjet csapatok... A magyarok megszerették a szovjet katonákat!... Jól tudják, hogy a szovjet hadsereg másodszor is felszabadított minket!

(Erdélyi halkán fordít.)

KÁDÁR Nem azt kéri a magyar nép, hogy a szovjet csapatok vonuljanak ki, hanem a parasztok, az értelmiségiek egyaránt azt kérik, hogy ne hozzák vissza a nyakukra a Szovjetunióból Rákosit és a többi sztálinistát!

(Erdélyi halkán fordít.)

HRUSCSOV Sokba kerülnek nekünk ezek a hadosztályok. Másra akarjuk költeni azt a pénzt. Hiába vagyunk tudományban és technikában a világ élén, sok nálunk a szegény.

KÁDÁR Tudom, hogy sokba kerülünk a Szovjetunióknak, sőt most éppen-séggel még több hitelt szeretnénk kérni... Sokkal többet... Nekünk is az a politikánk, hogy emeljük az életszínvonalat... nem megy másképp... De a nagylelkű szovjet hitelt csak békés viszonyok között tudjuk törleszteni, akkor, ha a rendet a szovjet hadsereg jelenléte garantálja...

HRUSCSOV Mi van Nagy Imrével és a többivel?

KÁDÁR Nem indítottuk újra a pert...

HRUSCSOV Egy túlságosan súlyos ítélet nem nézne ki jól, amikor mi a békés együttélésre teszünk javaslatokat... Én most lepihenek a vacsora előtt...

KÁDÁR Pihenjen le, drága Nyikita Szergejevics, a vacsoránál találkozunk...

(Hruscsov kimegy. Csönd.)

KÁDÁR Engem november elsején este elraboltak! Én nem tudtam, hogy Münnich mit akar, amikor áthívott a belügybe!... Ott beszélt telefonon Andropovval, aki kérte, hogy mind a ketten menjünk a Bajza utcába... A szovjet

nagykövetség előtt átültettek egy másik kocsiba, München is átült, és még akkor éjjel elrepültünk Munkácsra... Onnét engem különgéppel vittek tovább, Brezsnyev volt a kísérőm, és még Moszkvában sem volt se felöltöm, se meleg zoknim, egy szál zakóban dideregtem, ott már el voltam különítve, senki se állt szóba velem másfél napig! Később kiderült, hogy már október 31-én döntött a szovjet PB a bevonulásról, csak hát ezt mivelünk nem közölték... Mi még az október 30-i szovjet PB-határozat alapján álltunk... Aztán belöktek egy terembe, ott ült az egész elnökség, és Hruscsov közölte, hogy a jugoszlávok javaslatára nekem kell vinnem az ügyeket... Tito és Mićunović ragaszkodik hozzám... München is jó lenne, de én nem voltam moszkovita, München igen, és én ültem Rákosi alatt, München nem ült, ez volt a jugoszlávok döntő érve, és Hruscsov elfogadta, pedig hangoztatta, hogy nem ismer eléggé... Ők november 3-án egyeztek meg Brioni szigetén, Hruscsov odarepült Titóhoz...

ERDÉLYI Megbeszélte Titóval?

KÁDÁR Meg... És szovjet tanácsra azért csalták Nagy Imrét a jugoszláv nagykövetségre, hogy kivonják őket a forgalomból... A jugoszláv tiltakozás az ENSZ-ben a szovjet beavatkozás ellen, az a színjáték része... Azóta is ezt játsszák... Titónak önálló arculatot kölcsönöz, és Hruscsov úgy tesz, mintha bosszantaná... De nem ezt akarom mondani, Karcsi! Tudja, hogy ki fogalmazta a Kádár-kormány első programját? Tudja, hogy ki állította össze az első Kádár-kormányt? Rákosi, Gerő és Hegedűs! Ott kushadtak a Kremlben eldugva egy másik szobában, és mielőtt én megérkeztem volna, már egytől egyig megvoltak a minisztereim, és már megvolt az első Kádár-kormány programja, a teljes szöveg! Ők fogalmazták, Rákosi, Gerő és Hegedűs! És én attól nem térhettem el!

(Csönd.)

KÁDÁR Miután vállaltam, csak akkor kaptam végre felöltőt, sapkát és meleg zoknit... Tudja, ki javasolta, hogy Nagy Imre és társai lépjenek be a Kádár-kormányba? Én! Nagy Imrét ott csücsültek a jugoszláv nagykövetségen, én pedig azt üzentem nekik, hogy társuljunk! És ki gyakorolt rám nyomást, hogy ezt az irányvonalat ejtsem? A szovjetek, a keletnémetek és a románok! És tudja, hogy miért? Mert úgy tervezték, hogy ha én mégse muzsikálok elég jól, akkor vagy Rákosit, vagy Nagy Imrét állítják a helyemre! Jobbról is egy moszkovita, balról is egy moszkovita! Érti, Karcsi?!

ERDÉLYI Értem, Kádár elvtárs...

KÁDÁR Ott tartották ellenem Nagy Imrét talonban! És Malétert is talonban tartották, és őt is énellem!... Nem csinált Maléter októberben semmit, de népszerű lett attól, hogy nem lövetett a tömegre, és ami a lényeg, szovjet partizán volt, kommunista, nem zsidó, és oroszul is tud! Azért tartóztatták le a szovjetek mindenkinél hamarabb, csak énnám nem hamarabb, hogy biztonságba helyezték, hogy ne csináljon további hülyeséget, ne bratyizzon a néppel, hanem ő legyen a diktátor, ha úgy adódik, mert München már öreg! Érti? A többi tábornokunk pedig el van hülyülve!

ERDÉLYI Én azt hittem, hogy a szovjetek külön meg vannak sértve Maléterre, amiért ellenük fordult...

KÁDÁR Hol él maga, Karcsi? Megsértve?! A politikában?! Maléter egy tiszta ember, ezért kellene nekik! Mondja meg nekem, hol vannak nekem olyan szovjet kapcsolataim, mint Nagy Imrének?! Még magának sincsenek olyan kapcsolatai, pedig maga ott tanult náluk! Én mindenbe mindig belementem, én szolgáltam a pártot, szolgáltam a nemzetközi munkásmozgalmat, én a piszkos munkát elvégeztem, és akkor azt mondják: kivonjuk a szovjet csapatokat, téged pedig tépjenek szét a magyarok?! Tépjenek szét a fasiszták, a sztálinisták, a revizionisták, akárki?! Ezt mondta most nekem Hruscsov: jól szolgáltál, nesze a selyemzsinór!

(Csönd.)

KÁDÁR És majd megint előveszik, hogy köptem! Miért, Rákosi 25-ben, amikor letartóztatták, nem súgott be senkit?! Besúgott az mindenkit! Miért, Rajk nem működött együtt a nácikkal? Nem volt nyilas a bátyja? Ezért úszta meg! Ott van leírva a per anyagában, ez speciel igaz! Én meg ítélet-végrehajtó lettem, én lettem a hóhér, de ahogy rend lett, oda is vetnek koncnak?!

(Csönd.)

KÁDÁR Most február 5-én, hogy a Radó Zoltán doktor elkezdte tárgyalni a Nagy Imre-ügyet, rögtön szaladtak a jóakaróim a szovjetekhez, és leállították az egészet! A Radó Zoltán becsületes kommunista, ott kezdte az ügyvédeskedést Tabon, a szomszéd faluban voltam gyerek, és már bizonyított tavaly, amikor halálra ítélte a Tóth Ilonát és a társait! Eddig nyolc ellenforradalmárt ítél halálra, és akkor február 6-án közölni kellett velem, hogy nem tárgyalhatja a Nagy Imre-ügyet tovább! Kapott is egy akkora infarktust, hogy a fal adta a másikat! Egy becsületes ember! A légynek sem ártott, az igazságnak él! Ő is a pártnak adta mindenét, és akkor pofon vágják az övét!

ERDÉLYI Beszélni kell még Hruscsovval, Kádár elvtárs... Iljicsovval is érdemes beszélni... Őrá hallgat... Én beszélek Adzsubejjellel, a vejével, ismerem... El kell bűvölni Hruscsovot, fogékony a hízelgésre... Szeret elérzékenyülni, az a gyengéje, ha kegyet gyakorolhat... Nálunk tölt még nyolc napot, azalatt sok mindent el lehet érni...

(Csönd.)

ERDÉLYI Szedje össze magát, Kádár elvtárs...

KÁDÁR Mást sem teszek egész életemben.

(Kimennek.)

(Jön sietve Ságvári Ágnes.)

SÁGVÁRI ÁGNES Erdélyi elvtárs! Karcsi!

ERDÉLYI (visszajön) Mit parancsol, Ágnes?

SÁGVÁRI ÁGNES Van a Hruscsov elvtársnak szánt ajándékok között egy Medgyessy-szobor... Egy fiatal lány aktja...

ERDÉLYI Igen?

SÁGVÁRI ÁGNES Kapjon helyette mást...

ERDÉLYI Miért?

SÁGVÁRI ÁGNES Mert akt! A meztelenségre fújnak! Erkölcstelen...

ERDÉLYI Igaza van...

SÁGVÁRI ÁGNES Amúgy is túl értékes...

ERDÉLYI A szovjetek minden egyes politikai bizottsági tagnak hoztak egy-egy Volga személykocsit... Az is drága...

SÁGVÁRI ÁGNES Kicsereélhetem? Van egy felöltözött vajúárom, egy salgótarjáni fafaragó műve...

ERDÉLYI Persze, Ágnes, cserélje ki. Köszönöm.

(*Kimennek.*)

21. jelenet

(Tábla: *Börtön. Hozzák Szilágyi Józsefet.*)

SZILÁGYI JÓZSEF Én maguknak nem teszek vallomást. A maguk főnöke egy tanulatlan, sunyi, középszerű lumpen, alig dolgozott néhány hónapot, máris pártmunkás lett, azóta mások tartják el! Amikor belügyminiszter lett, rábeszélte Rajkot, akit addig hiába vertek, hogy valljon be mindent, az egész hazugságot! Azt ígérte neki, hogy életben hagyják! Naná, hogy kivégezték! Aztán a maguk főnökét kirúgták a belügyből, de még nem bántották, egy évig sunyított némán, hátha nem viszik el őt is, de elvitték. Kijött a börtönből, és tovább nyalta a seggét annak, aki lecsukatta, soha nem szólt Rákosi ellen, sunyított, visszakarta a házat a Rózsadombon, és úszómedencét ásatott ki a kertjében. Ez a lumpen, egy úszómedencét! Jó, elismerem, egyszer mégis megszólalt, hogy Nagy Imrét vegyék vissza a pártba, rajta kívül csak Mező Imre és Köböl József mérészelte ugyanezt; ne mondják, hogy elfogult vagyok! A forradalom után szóltak a maguk főnökének az értelmiségiek, akiket egész életében gyűlölt, hogy visszatetsző lesz a nép szemében a medence; legyen már végre népmű, Kádár elvtárs, kérelték; betemetette a medencét, és tyúkketrecet rakott a helyére a Rózsadombon, ahol a többi népmű lakik, hadd vigyék hírét! A forradalom alatt beválasztották Nagy Imre kabinetjébe, ott volt az üléseken, láttam, és egyetlen szót sem szólt, csak sunyított! De azért az új párt programját, ami a Nagy Imre kormány programja is volt, ő akarta bejelenteni a rádióban a saját hangján mindenáron, nehogy már lemaradjon! Reggel nyolc után felolvasta, aztán mire este a felvételt leadják, már meg is lépett! A maguk főnöke hazug ember, és hazug ember nem lehet jó kommunista. Uff-uff, dixi.

(*Kivezetik.*)

22. jelenet

(Tábla: *Belügy. Jön Rajnai és Biszku.*)

RAJNAI Azt javaslom, hogy Szilágyi Józsefet emeljék ki a csoportból. Nem perképes, csak zavarná a tárgyalást és a filmfelvételt. Ítélik el külön, végezzenek vele gyorsan.

BISZKU Ki tárgyalja?

RAJNAI A névjegyzékben van egy érdekes név. Dr. Vida Ferenc.

BISZKU Ismerem, ötödik kerületi párttitkár volt.

RAJNAI Egyidős Szilágyival, egy évben diplomáztak, együtt ültek a Csillagban, 45 után összejártak, Kádár főtitkár-helyettesége idején azonos területen dolgoztak. Nézzük meg, képes-e Vida elfogulatlanul ténykedni. Ha nem képes, a nagy perre lecseréljük, van néhány tartalékom.

BISZKU Próbáljuk ki. A vadászaton fel fogom vetni.

RAJNAI Bocsnat, Béla: inkább ne a vadászaton. Hivatali ügyeket nem kéne...

BISZKU Igazad van. Akkor hétfőn.

(*Kimennek.*)

23. jelenet

(*Biszku jobbról jön, Rajnai balról.*)

RAJNAI Megjött a kilövési engedély! Telex az MTI-ből, Hruscsov beszéde a bolgár pártkongresszuson: (*olvas*) „*A budapesti ellenforradalmi lázadás idején a jugoszláv nagykövetség a központjává vált azoknak, akik harcra keltek a magyar népi demokratikus rendszer ellen, a Nagy–Losonczy-féle kapituláns, áruló csoport menedékhelye lett.*”

BISZKU Egy évig vacakoltak, igen, nem, nemigen... Hogy álltok?

RAJNAI Ülnökök, ügyészek, bíró, védők és a tartalékok kijelölve. Az ülnökök között van egy nő, ott volt a Köztársaság téri pártházban, amikor megostromolták, a férjét megölték. A kijelölt népbírószobai tanácselnök, dr. Vida jól vizsgázott, Szilágyit halálra ítélte, úgyhogy nem kell lecserélni. A színhely a Gyorskocsi utca. A terem lefüggönyözve, berendezve. A forgatócsoport kijelölve, a próbaforgatás elvégezve.

BISZKU Ügyeljenek rá, hogy a vádlottak semmiképp se keltsenek részvé-

90

RAJNAI Már fel vannak táplálva. Az épület őrzése megoldva. A per alatt az ügyvédek is ott alszanak a Gyorskocsiban.

BISZKU Mi lesz a lapokban?

RAJNAI A következő két hét témáit Szirmai elvtárs már jóváhagyta és a főszerkesztőkkel egyeztette.

BISZKU Csak semmi elvtelen célozgatás!

RAJNAI A sajtó munkatársaival nem lett közölve, miért kérünk a szokásosnál is vidámabb, színesebb, építő jellegű híreket és írásokat. Derű és kacagás. Sok sport, kezdődik a svédországi világbajnokság, a csoportunkból emberi számítás szerint tovább kell jutnunk. Pestre érkezik Josephine Baker, vidéki turnét is szerveztünk, tele lesznek a lapok a húsz évvel ezelőtti félmeztelen képeivel.

BISZKU Csak módjával.

RAJNAI Sok szó esik az V. magyar békekongresszusról. A következő héten jelenik meg Kádár elvtárs cikke a Népszabadságban a kommunisták és a szociáldemokraták egységéről, mint az ellenforradalom fölötti győzelem és a jövő zálogáról...

BISZKU Olvastam. Meg vagy benne említve, az egykori szocdem ma a pártot szolgálja...

RAJNAI Nem én írtam a cikket...

BISZKU Mondd csak tovább.

RAJNAI A Hazafias Népfrent elnöksége a Csepel Vas- és Fémművekbe látogat, a küldöttség tagja lesz Kodály Zoltán, aki meghatottan fog nyilatkozni az ott látottakról. Tagja lesz még Szabó Pál, a népi író, Beresztóczy Miklós

püspök, Erdey-Grúz Tibor akadémikus, meg persze Kállai, Ortutay, Szakassits... Kiss Dezső, a csepeli pártbizottság első titkára fogadja őket... A Kiadói Főigazgatóság utasítására egyes kiadók számára részlegesen feloldják a papírhány miatt elrendelt szerződési zárlatot. Százkilencvenkilenc traktoros és gépállomási dolgozó kap kormánykitüntést, amit Münnich Ferenc ad át.

BISZKU Miért nem kétszáz?

RAJNAI Nem tudom.

BISZKU Valakit le kellett kapcsolni?

RAJNAI Rákérdezhetek.

BISZKU Mindegy, hagyjuk.

RAJNAI Szergej Obrazcov bábművész a Kertész utcai Művészklubban találkozik a magyar művészeti élet képviselőivel...

BISZKU Jó.

RAJNAI Bemutatják *A salemi boszorkányok* című filmet Yves Montand-nal és Simone Signoret-val... Magyar művészek nyilatkoznak a *Szállnak a darvakról*... A Film Színház Muzsikában nagy cikk Szamojlova fényképeivel Cannes-ban Picassóval, Michèle Morgannal, Jayne Mansfielddel... Interjú Goda Gáborral, akit író létére kineveztek a Magyar Néphadsereg Színháza igazgatójának... Interjú Pécsi Sándorral... Interjú Uray Tivadarral, akit a nép imád a kispolgári Gyárfás Miklós-vígjátékban, a Népszabadság nagyon le fogja húzni... A nemzetközi divatbemutatóra tízezer embert várunk... Fock Jenő a hároméves tervről tart előadást, előtérben az életszínvonal emelése és a lakásépítési program... Az Operettben új magyar operett megy *Vök iskolája* címmel, ókori téma nyomán Farkas Ferenc, Török Rezső és Innocent Vince Ernő írta. Egy bátor tanácselnök vezetésével a férfiak felláznak a nőuralom ellen, pedig a föld tulajdonjoga a nőké... Fónay Márta, Szabó Ernő, Rátonyi Róbert, Lorán Lenke, Zentay Anna... Lesz akkora bombasiker, mint a *Bástyasétány 77*.

BISZKU Köszönöm, Sándor. Sima ügy lesz.

(*Kimennek.*)

24. jelenet

(*Park Budapest. Halda Alíz, Maléter Pálné Gyenes Judith.*)

HALDA ALÍZ Beszélőt nem kapok. Most már arra sem hivatkoznak, hogy nem vagyunk összeházasodva. A levelekre nem válaszol. Nem tudok róla semmit.

GYENES JUDITH Én sem. Próbálkoztam Münnichnél, Nógrádinál, Uszta Gyulánál, Révésznel, nem fogadtak. Jótét lelkek azt javasolták, hogy forduljak Szerényi Sándorhoz, Kádár sakkpartnerre, tegeződnek. Azt is javasolták, hogy ne forduljak Szerényi Sándorhoz, mert gonosz ember, elvből nem segít senkinek, kárörvendő természetű. Mások viszont Szerényi Sándort javasolták, mert tizenhét évet húzott le Szibériában, ebből tízet kényszermunkán, és ha valaki, ő aztán megérti... De azt is mondják, hogy Szerényi Sándor még mindig vad kommunista... Keressek összeköttetést Szerényi Sándorhoz?

HALDA ALÍZ Haraszi Marika tud egy társaságról a Fürst Sándor utcában, szemben a Goldmark Teremmel, lemezeket hallgatnak, a SZU-ból

hozzák, egységáron kapni, Mozart egy rubel, Dunajevszkij egy rubel. Most vasárnap is összejönnek, Emil Gilelsz Beethovent játszik. Azt mondják, a házigazdának vannak magas szovjet kapcsolatai Moszkvában, Haraszi Marika megkéri, hogy szóljon Moszkvában... Szerinte már csak a szovjetek tehetnek valamit...

GYENES JUDITH Egy rubel az hány forint?

HALDA ALÍZ Három.

GYENES JUDITH Mint az Olcsó Könyvtár kötetei...

(*Kimennek.*)

25. jelenet

(Tábla: *Gyorskocsi utca*. 1958. június 9–15. A terem tárgyalóteremnek be rendezve. Baloldalt a tanácselnök, a két ügyész, a jegyző és az ülnökök – egyikük nő –, háttal a közönségnek az ügyvédek. Jobbra két-két fegyőr között több sorban a vádlottak.)

DR. VIDA FERENC TANÁCSSELELNÖK A Magyar Népköztársaság Népbírósági Tanácsa az államrend elleni bűntett miatt Nagy Imre és társai ellen indított bűnügyet tárgyalja. Számba veszem a megjelenteket: Nagy Imre, Donáth Ferenc, Gimes Mikós, Tildy Zoltán, Maléter Pál, Kopácsi Sándor, Jánosi Ferenc, Vásárhelyi Miklós. Nagy Imréért meghatalmazott védőként dr. Bárd Imre, Donáth Ferencért dr. Kádár Pál. Meghatalmazás – kirendelés alapján Gimes Miklósért és Maléter Pálért dr. Zalavégyvári Tibor. Tildy Zoltánért dr. Zalán Kornél, meghatalmazás alapján. Kopácsi Sándorért és Vásárhelyi Miklósért dr. Bajor László, meghatalmazás alapján. Jánosi Ferencért dr. Szilágyi István. Megállapítom, hogy ebben a bűnügyben a Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa 1958. február 5-én és február 6-án tárgyalást tartott. Február 6-án pótnyomozást rendelt el.

DR. SZALAI JÓZSEF ÜGYÉSZHELYETTES Tisztelt Legfelsőbb Bíróság, a vádirat kiegészítése iránt nincs egyelőre indítványom, egyben tisztelettel kérem a tárgyalás megtartását elrendelni, és kérem tisztelettel engedélyezni a filmfelvételek eszközését.

VIDA Valakinek ellenvéleménye? Vádlottak? (*csönd*) A filmfelvételt engedélyezi a Népbírósági Tanács. A zárt tárgyalás és a közlési tilalom, amit az első tárgyaláson elrendelt a Népbírósági Tanács, továbbra is érvényben van. Kérem a filmfelvevőket idehozni.

(*Jobbról bejön a forgatócsoport két kamerával, felállítják bal szélen elöl, és forgatnak.*)

VIDA Megállapítom, hogy az 1958. február 5-én és 6-án tartott tárgyalás óta a Tanács vezetőjében személyi változás történt. Megállapítom továbbá, hogy az ügynek eredetileg tíz vádlottja volt, Király Bélával és Szilágyi Józseffel kapcsolatban az ügyet elkülönítette a bíróság.

RAUSCH LÁSZLÓ JEGYZŐ Vádolom Nagy Imre elsőrendű terheltet a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés kezdeményezése és vezetése, továbbá hazaárulás bűntettével...

NAGY IMRE Kérem, én a vizsgálat nyomán, annak eredményeképpen kerültem ide. Ott barátságosan figyelmeztettek, hogy ennél kisebb bűncse-

lekményekért is kivégeztek embereket, és a magatartásom nemcsak az én sorsomat, hanem a családomét is érinti. A tegnapi nap folyamán tudtam első ízben a védőmmel pár óra hosszat beszélni. Én az anyagot, a saját anyagomat tíz hónap óta nem láttam, noha számtalanszor kértem... A védőmnek három nap állt rendelkezésére a nyolckötetnyi saját anyagom átnézésére anélkül, hogy módja lett volna az egyéb, rám vonatkozó anyagokat is tanulmányozni... Én ezt kifogásolom.

VIDA Gyorsított eljárást indítványozott a legfőbb ügyész, előfordulhat a törvények szerint is, hogy még vádiratot sem ad, csak úgy állítja a bíróság elé.

NAGY Köszönöm a felvilágosítást. A védő úrral való beszélgetésem során jelen volt a nyomozó hatóság képviselője. Én ezt kifogásoltam. Azt mondta, hogy ennek így kell lennie. ...Az októberi–novemberi eseményeket nem az akkor hozott párthatározatok vagy kormánydöntések alapján, hanem a mai határozatok alapján bírálja el a vádirat. Tehát visszamenő hatállyal nézi azt, ami akkor történt...

VIDA Ön milyen családból származott?

NAGY Ha megengedi, elnök úr...

VIDA Inkább kérdéseket teszek fel, és azután módot adok, hogy elmondja, amit...

NAGY Szegényparaszt családból származok, Somogy megyei parasztcsaládból...

VIDA Ön tagadja azt, hogy a november 3-i kabinetülésről felvett jegyzőkönyv hiteles lenne?

NAGY Nincs jegyzőkönyv.

VIDA Hát itt van becsatolva, kérem, ön látta.

NAGY Nekem a november 3-i ülésről jegyzőkönyvet nem mutattak be.

VIDA Bocsánat, a november 2-i kabinetülésről.

NAGY A november 2-i ülésről felvett jegyzőkönyv másolatának, mert másolatról van szó, a hitelességét kétségbe vonom. Nekem még tavaly nyáron bemutattak egy jegyzőkönyvet, a kormány szervezésére, a miniszterek leváltására és a felkelőknek a kormányba való bevonására utaló részt, abban a jegyzőkönyvben kabinetülés egyáltalán nem szerepelt. Hogy került ez ide? Annak is ott kellett volna lenni, de nem volt. Ezt a jegyzőkönyvet emlékezetből állították össze, így hitelesítették.

VIDA Meg fogjuk majd vizsgálni. – Önt nem azért vonják felelősségre, mert miniszterelnök volt, hanem az a vád ön ellen, hogy egy államellenes szervezkedésnek volt a vezetője.

...

NAGY A semlegesség kinyilatkoztatása, amit nekem kellett végrehajtanom, a varsói szerződés felbontása és az ENSZ-hez fordulás, ezt le kell szögeznem, ez párt- és kabinethatározat volt. A kabinetnek november 1-ji délutáni ülése előtt az MSZMP programnyilatkozata, amelyet a párt elnöksége fogadott el, és amelyet Kádár János olvasott be a rádióba, ezekben a kérdésekben állást foglalt. – Az előzményeket illetően: amikor Mikojan júliusban magához hivatott Budapesten, több mint egy órát beszélgettem vele,

felhívtam a figyelmét a hazai állapotokra, hibáztattam azt, hogy Gerőt tették meg első titkárnak, és sorba vettem a problémákat... Kifejtettem, hogy a helyzet oda fog vezetni, hogy újra a katasztrófa felé rohanunk az országgal, amit meg kell akadályozni... Személyi változás a pártvezetésben... Kádárt javasoltam neki is, feltétlenül, aki iránt a bizalom megnyilvánul... A Szovjetunió Kommunista Pártja Elnökségéhez egy hatvanoldalas beadványt intéztem, Mező Imre elvtáron keresztül juttattam ki Moszkvába, Mikojaántól tudom, hogy megkapták, mert olvasta. Szeptemberben behívtak a Politikai Bizottság ülésére, Gerő, Kádár és a többiek jelenlétében kifejtettem a nézeteimet... A veszélyt felvázoltam, az okokat ismertettem... Kádárral volt még beszélgetésem, amikor a pártba való visszavételem történt, amikor a fogalmazványt közösen készítettük el.

...

VIDA Donáth Ferenc, követelték-e önök a szovjet csapatok azonnali kivonását?

DONÁTH Mi a szovjet csapatok azonnali kivonása ellen voltunk. Az Írószövetség tagjai képviselték, és én voltam határozottan ellene. Ettől az írók is elálltak a vita során.

VIDA Követelték-e önök ellenforradalmároknak a fegyveres erők kötelékébe való beolvasztását?

DONÁTH Igen, ez is a kívánságok között volt, a Losonczy-féle előterjesztésben szerepelt...

94

VIDA Megfelel-e a valóságnak, hogy önök a jugoszláv követségen arról tárgyaltak, hogy Nyugatra szökött koalíciós pártok vezetőivel felveszik a kapcsolatot, és politikai tevékenységet fejtenek ki velük?

DONÁTH A vizsgálat során vallottam és fenntartom, hogy november 4-én hallottam, gondolom, ez Losonczy terve volt. Ilyen határozat nem történt, de a gondolatot hallottam.

...

VIDA Felhívták-e önök Nagy Imrét és Losonczyt, hogy mondjanak le a tatedatálva november 4-ével az államminiszteri, illetve miniszterelnöki tisztségről? Volt ilyen?

DONÁTH Volt ilyen, kérem, emlékezetem szerint november 9-én történt.

NAGY November 5-én, én úgy emlékszem.

VIDA Ki fogalmazta meg ezt az ellenforradalomról és a reakciótól elhatárolódó levelet?

SZALAI JÓZSEF ÜGYÉSZ Ezt nem Nagy Imre fogalmazta meg.

NAGY De igen, kérem, én. Saját kezűleg.

VIDA Ezt Nagy Imre saját kezűleg fogalmazta meg, ezt az elhatárolódó nyilatkozatot?

DONÁTH Kérem, én erre pontosan már nem emlékszem vissza, magára a tényre azonban...

VIDA Na most miért vetették el?

DONÁTH Mi nem vetettük el, mi át is adtuk, de hogy ezután eljutott-e illetékesekhez, ezt nem tudom.

VIDA Nagy Imre! Ezt november 9-én skiccelte fel?

NAGY Dátum nincs rajta, sajnos, ez még nem végleges változat... ez azonban egy lemondó nyilatkozat is egyben, amely tartalmazza azt, hogy én lemondok a miniszterelnökségről, ezért meg ezért, hogy ezzel is elő akarom segíteni a konszolidációt. Ezt azonban az intézőbizottság jóformán végig sem olvasta, elutasította, úgyhogy ez így maradt.

VIDA Igen, ez egy fogalmazvány.

NAGY Ez az egy nyilatkozat volt, ezt azonban sajnos a társaim elvetették, így maradt piszkozatban...

...

VIDA Gimes Miklós! Bűnösnek érzi magát?

GIMES MIKLÓS Bűnösnek érzem magam, hogy az én tevékenységem is hozzájárult annak a politikai légkörnek és helyzetnek a kialakításához, amelyben az október 23-i eseményekre sor került, továbbá hogy november 4-e után egy illegális röplapot és az Október 23. című lapot szerkesztettem.

VIDA November 6-án honnan tudta ön, hogy a jugoszláv nagykövetségen van a Nagy Imre?

GIMES November 6-án ez már teljesen köztudomású volt. Az utcán már tudták.

VIDA Egyes bizonyítékok arról tanúskodnak, hogy születőben volt egy értelmiségi tanács, ennek a szervnek a befolyásolására létre kell hozni egy illegális szervezet, vita folyt arról, hogy a neve Szocialisták Szövetsége legyen-e, vagy Magyar Demokratikus Függetlenségi Mozgalom.

GIMES A november 13-i megbeszélésen én tettem javaslatot a legális, reprezentatív értelmiségi testület megalakítására. Legelőször a lapról beszéltünk... De egyáltalán fel sem merült a legalitás vagy az illegalitás kérdése.

VIDA Kérem! A legútszélibb hangon gyalázni az ország vezetőit, az lehet legális lap? Hát milyen hangnemben írtak maguk abban a lapban?! Ne tessék itten arról beszélni, hogy nem merült fel, hogy legális vagy illegális lap lesz! (*kiabál*) Ilyen útszéli hangon nem lehet nemcsak a kormány vezetőit, de nem lehet senkit sem így rágalmazni!

SZALAI Ön ténylegesen tapasztalta, hogy ártatlan embereket nap mint nap gyilkoltak meg az utcán.

GIMES Én ezt nem tapasztaltam.

SZALAI De hát hallott róla, ha Budapesten járt! Tett-e valamit ez ellen?

GIMES Feltételeztem, hogy a kormány szándéka ez ellen fellépni.

SZALAI De ténylegesen nem tett semmit.

NAGY Majd a vizsgálat kideríti, kérem szépen.

SZALAI Én nem szóltam önhöz, majd fogom önt is kérdezni.

...

SÜLYÁN GYÖRGY A második világháború alatt végzett partizán-tevékenységet?

GIMES Igen.

SÜLYÁN Mettől meddig?

GIMES 1944 szeptemberétől 1945 januárig.

VIDA Nagy Imre! Tessék előbbre jönni. Október 24-én reggel, amikor a Rádióból Benke Valériának megérkeztek, akkor ön megölelte Benke Valériát, és azt mondta, hogy hősök?

NAGY Tényleg?

VIDA Tényleg. A tanú azt mondta, hogy ön még október 27-én azt mondta, hogy az ellenforradalom veszélyét alábecsülik.

NAGY Az volt a véleményem, hogy ellenforradalmi veszély van.

VIDA Mégis, amikor élő embereket teherautó után kötnek lábbal, és már agyonkínózták, akkor felakasztják őket, amikor a legszörnyűbb barbarizmus folyik az országban, akkor ön kijelenti, hogy a másik szocialista országtól segítséget kérni népellenes bűn?

NAGY Nem mondtam, hogy népellenes bűntett, de a beavatkozással nem értettem egyet. Saját erőnkkel kellett volna rendet teremteni. A szovjet csapatok bevonása a mi belső ügyeinkbe szerintem rendkívül káros volt, és a legsúlyosabb következményekkel járt: a tömegekben, amelyekben ott szunynyad a sovinizmus, a nacionalizmus, azt lángra lobbantotta, olyan tömegeket, amelyek addig passzívok voltak, aktivizáltak, mert azt látták, hogy egy idegen hatalom, a szovjet hatalom elleni harcról van szó, és nem az ellenforradalmi banditák elleni harcról.

VIDA Harmincadikán Budapesten meg tudta akadályozni a Köztársasági téri eseményeket?

NAGY Kicsoda?

VIDA A kormány.

NAGY Én nem is tudtam róla. A kormány nem foglalkozott a kérdéssel, mert nem tudott róla, így intézkedést nem is tehetett.

VIDA Egy kormány a székvárosában túri, hogy embereket felakasszanak a lábuknál fogva, és azt mondja, hogy nem tudtam róla...

NAGY Ezek az események a Rákosi-féle politika súlyos következményei voltak, a mi hibánk az, hogy harcoltunk ellene, mégis bekövetkezett...

VIDA (*kiabál*) Amit önök csináltak, amit ön elismert már, az a demagóg mód, ahogyan a Petőfi Körben az írók között, a párt hibáit demagóg módon bírálták...

NAGY Én ilyesmit nem ismertem be!

VIDA Nem?!

NAGY Nem ismertem be.

VIDA Losonczy beszéde!

NAGY Én nem helyeseltem, amit...

VIDA Önök a Petőfi Körben mit csináltak, arról beszéljen!

NAGY Én nem csináltam! Ez végigkísér a vizsgálat és a tárgyalás során, Nagy Imre-féle csoportról és annak tevékenységéről beszélnek. A Petőfi Körben elkövetett hibák már a következménye volt valaminek, ami az eseményeket elindította.

VIDA Én ezt nem mondanám.

BÍRÓ MIHÁLY Nekem volna egy kérdésem Nagy Imréhez. Kérem, tudta, hogy amit ön írt, azt az anyagot átadják?

NAGY A jugoszláv vezetőket tisztellem, a partizánharcukat nagyra becsü-

löm, és nem vagyok hajlandó, hogy megismétlődjék a Rajk-pernek a gyalázatossága, amikor a per mögé a háttérbe odaállították a jugoszláv ügyet.

VIDA Kérem, tessék egyet megtanulni! Itt a tárgyalást én vezetem, és nem ön! Ami azt jelenti, hogy ha én szót adok, akkor tessék beszélni! Most rendreutasítom!

NAGY Igen, tudomásul veszem.

VIDA Azért, mert a bíróságot megsértette!

NAGY Bocsánatot kérek.

VIDA Senki itt nem hallhatott olyat, hogy itt valamilyen konstrukciót kívánna valaki is alkalmazni! Mindenütt a tényeket vizsgáljuk!

...

VIDA Maléter Pál! Megértette a vádat?

MALÉTER PÁL Megértettem.

VIDA Bűnösnek érzi magát?

MALÉTER Nem érzem magam bűnösnek.

...

LAKATOS PÉTERNÉ Tudott arról, hogy miféle emberekből tevődnek össze a Corvin köziek?

MALÉTER Többel beszéltem közülük, voltak a csepeli szabadkikötőből, a csepeli gyárból, angyalföldiek, főiskolás volt tán egy-kettő.

LAKATOS PÉTERNÉ Arról tudott, hogy a Corvin köziek között vannak huligán, büntetett előéletű, bűnöző elemek?

MALÉTER Nem tudtam róla.

LAKATOS PÉTERNÉ Miért nem szabott olyan feltételeket, hogy azokat az embereket, akik a különböző fegyveres csoportokba tartoznak, és harcoltak önök ellen, meg a rádió védői és a fontos objektumok védői ellen, hogy ezeket nem veszik fel a honvédség és a rendőrség kötelékébe?

MALÉTER Ezeket minősítette a párt és a kormány szabadságharcosoknak.

LAKATOS PÉTERNÉ És ön azokat, akik az ellenforradalmárok oldalán vagy a rádió védelmében estek el, egyformán nemzeti hősöknek tekintette?

MALÉTER Én a kormány és a párt álláspontját képviseltem. A lakatnyában is meghalt két tisztem, és súlyosan megsebesült huszonnyolc katonám. Amikor a párt és a kormány értékelését meghallottam, igaz, hogy a földhöz vágtam a puskát, de bejelentettem, hogy többet nem tüzelek. Katona vagyok, és a parancsot hajtom végre.

...

BÁRD IMRE VÉDŐ Kérem, legyen szíves mondja meg, mi volt a hadsereg összeomlásának az oka 23-án vagy október 25-én.

VIDA Nem tudom, mennyiben tartozik ez ide.

BÁRD IMRE Nagy Imre védelméhez feltétlenül hozzátartozik. Amikor egy kormány elnöke volt ugyan, de nem volt hadserege. Így nem lehet intézkedést tenni...

MALÉTER A Honvédelmi Minisztériumnak október 22-én megvolt a módja arra, hogy a távolabbi csapatokat hat óra alatt riadóztassa, minden technikai eszköz rendelkezésre állt, rádió, külön telefon. Ennek ellenére akkor,

amikor Budapesten már tudták, hogy az első tüntetés meg fog történni, akkor, ez 23-án volt, akkor nem arra utasították a magasabb parancsnokokat, hogy a csapataikat őrizzék, és a csapataikat hozzák készenlébbe, hanem utasítást adtak arra, hogy 24-én a csapataikat otthagya jöjjenek fel Budapestre. Ez volt 23-án déli 13 órakor a Hazai Jenő vezérőrnagy, politikai főcsoportfőnök eligazításán. Én akkor felszólaltam, hogy helytelennek tartom, egy tüntetés előtt álltunk, Szegeden és Pécsen már tüntetés volt, Pécsen a Szabadságharcos Szövetség és a rendőrség fegyvereit akarták a tüntetők elvenni... És mondtam, hogy nem tartom helyesnek, hogy a parancsnokokat elvigyék a csapatoktól. Azt mondták még akkor is, 23-án délben, hogy rosszul látom a helyzetet. 23-án este egyetlen telefonba került volna, hogy a budapesti rend helyreállítására előre kiszemelt VII. gépesített hadosztályt felrendeljük Budapestre, és itt meggátoljon mindennemű fegyveres atrocitást. De nem ez történt. A VII. hadosztály parancsnokának értesítése nélkül a páncélos csapatok parancsnoka beült egy gépkocsiba, leutazott Piliscsabára, és felszólította a piliscsabai ezred parancsnokát, hogy jöjjön fel Budapestre, de csak halkán, hogy ne hallják meg. Tizenhat harckocsival nehéz úgy járni, hogy azt ne lehessen meghallani.

...

VIDA Uszta Gyula! Kérem, ön 1956. október 23. és november 4. között hol tartózkodott?

USZTA Moszkvában voltam, tanulmányomat végeztem, 28-án jöttem el, Budapestre 29-én érkeztem.

98

VIDA Mikor találkozott Maléter Pállal?

USZTA Harmincadikán találkoztam vele a Kilián-laktanyában. Janza Károly honvédelmi miniszter beleegyezésével mentem el a Kilián-laktanyába, hogy felderítést végezzek.

VIDA Miért, a honvédelmi minisztérium nem tudta megmondani, hogy mi van ott?

USZTA A honvédelmi minisztérium elég nehéz helyzetben volt. Én kértem, hogy szétnézhessek. Annyit tudtam, hogy fegyveresek vannak ott, és hogy Maléter a vezetőjük. Vele ismeretségben voltam, dolgoztunk is együtt, egy csapatban harcoltunk mint partizánok, kíváncsi voltam, hogy van...

VIDA Szóval azt akarta megtudni, hogy Maléter a felkelők oldalán áll, vagy a kormány oldalán.

USZTA Igen. El is mentem, Horváth Mihály vezérőrnaggyal, akit hívtam magammal. Egy kis helyiség volt, ahol Maléter Pál ténykedett. Több telefon volt, csörgött. Kérdeztem, hogy került ő oda. „Idekerültem, azt mondja, és itt azt láttam, hogy a nép harcol, és ők felkértek engem, hogy legyek a parancsnokuk, és én ezt vállaltam. Felhívtam Janzát, megmondtam neki, hogy a parancsát nem vagyok hajlandó tovább végrehajtani, mert a nép mellé álltam.” Megkérdeztem, mit akar ő tulajdonképpen. Ő azt mondta: „Amit te. A szocializmust felépíteni.” Mondom neki, tudod-e, hogy az utcán már gyilkolnak. „Igen, azt mondja, tudom.” Én azt mondom, ezzel a módszerrel lehet szocializmust építeni? „Nem rajtam múlik, azt mondja, a rádióknak már be kellett volna mondania a megállapodásunkat, hogy az együttműködés

megkezdődik a kormányval.” Ekkor az ajtó nyílt, három ember, különböző öltözetűek beléptek, fegyverrel a nyakukban, és jelentették, hogy a feladatot végrehajtották, felszámolták a pártházban tartózkodókat, ávósokat. Maléter felállt, azt mondja, „jól van, fiúk”, és ezek mindjárt elkezdték egymást túlkiabálva jelenteni, hogy milyen nagy hőstett volt, ami végrehajtottak, mert, ahogy mondták, a pártházban ávósok voltak, és lőttek kegyetlenül, és eközben érkeztek meg a páncélosok, már azt hitték, hogy most széttapossák őket a páncélosok, de nagyon derék fiúk voltak, mellénk álltak, és az ő segítségükkel rövid idő alatt felszámoltunk mindenkit, aki bent volt.

RÉVAI TIBOR Kapott ön beosztást a honvédelmi minisztériumtól?

USZTA Nem kaptam.

RÉVAI Valamilyen feladattal bízták meg?

USZTA Nem.

RÉVAI Maléter önnél mint felső parancsnokánál jelentkezett?

USZTA Nem jelentkezett. Ő megmondta, hogy nem tartozik a hadsereg kötelékébe. A Műszaki Kisegítő Alakulat parancsnoka volt.

LAKATOS PÉTERNÉ Tudott ön arról, hogy a Corvin köz ellen egy akciót szervezett a katonai tanács?

USZTA Igen. És tudom, hogy Nagy Imre nem engedte végrehajtani.

LAKATOS PÉTERNÉ És ez hogy történt?

USZTA Ezt nem közvetlenül tudom.

MALÉTER Ön a miniszter parancsának teljesítésére való felszólítás céljából jött-e a Kilián-laktanyába?

USZTA Nem, a saját kezdeményezésem volt.

MALÉTER Uszta Gyula vallomásában vannak olyan részek, amelyek nem fedik a valóságot. Kérdésem: mikor hallott ön először a nagy-budapesti párt-ház megtámadásáról?

USZTA Amikor azt jelentették, hogy a pártházat felszámoltuk, még nem tudtam, hogy a nagy-budapesti pártházban lévő ellenállók felszámolásáról van szó. Én csak utána tudtam meg. És akkor alakult ki bennem, hogy tulajdonképpen akkor Maléter emberei hajtották végre, mert hiszen neki jelentették.

MALÉTER Rá kívánok mutatni, hogy erre az eseményre a jelenlévők közül egyedül Uszta vezérőrnagy emlékszik. – Amikor 52-ben nekem megszakadt a hadseregnél a szolgálati viszonyom, mert a Műszaki Kisegítő Alakulat parancsnoka lettem, mert kevés volt a sok behívás miatt a munkáskéz, és a hadseregnek kellett munkaerőt biztosítania, azontúl milyen viszony volt közöttünk?

USZTA Ahogy ő kivált a hadsereg kötelékéből, azután nem szolgálati viszony volt, hanem olyan tiszteknek a viszonya, akik nem haragudnak egymásra. Nem ellenszenvesek egymásnak. Igyekezett a munkáját jól végezni, becsületesen.

MALÉTER Kérem, elnök úr, én 52-ben a saját kérésemre váltam ki a hadtestből, mert nem bírtam az ottani munkát, és még egyéb okai is voltak. Úgy éreztem, hogy Uszta Gyulával majdnem baráti viszony volt közöttünk, néha találkoztunk, voltam én is fent náluk, igaz, hogy csak kétszer, de közösen

érdeklődtünk a gyerekeink iránt, találkoztunk moziban meg másutt is. Amikor hazajött a Vorosilov Akadémiáról, vagy mikor ünnepkor találkoztunk, összeöleleztünk vagy kezet fogtunk, de mindenképpen szeretettel üdvözlőtük egymást. Nem tudom, emlékszik-e erre Uszta vezérőrnagy.

VIDA Nem értem, tisztázzuk: ha arra akart volna hivatkozni, hogy a tanú elfogult önnel szemben, azt értettem volna. De hogy érzelmileg nem volt közömbös önnel szemben?! Tessék kérdezni.

MALÉTER Minden olyan állítását vagy célzását Uszta vezérőrnagynak, hogy én a nagy-budapesti pártház megtámadásáról tudtam volna, a legszigorúbban visszautasítom.

VIDA Én most rendreutasítom magát. Mert ön azt állította, hogy a tanúnak célzata volt. Tanú itt tényeket mondott el. – Szeretném leszögezni: az volt a jelentés tartalma, hogy a pártházban az ellenállókat felszámolták?

USZTA Ez volt a lényege a jelentésnek. Nem az, hogy nagy-budapesti. Mert ha azt mondják, hogy nagy-budapesti, akkor én ott mindjárt kapcsoltam volna. De amikor később megtudtam, hogy ezen a napon felszámolták a nagy-budapesti pártbizottságot, akkor vált világossá előttem, hogy ha nem is egészben, de részben a Maléternek az emberei hajtották végre, mert hisz ott jelentették előttem neki. Harckocsiról is jelentettek.

VIDA Maléter Pál, tagadja-e, ami itt tényállításként elhangzott?

MALÉTER Tagadom. Előttem a nagy-budapesti pártház felszámolásáról senki jelentést nem tett.

VIDA Lehet-e, hogy olyan formában történt, hogy a Köztársaság téren az ellenállást felszámoltuk?

MALÉTER A Köztársaság tér szót előttem november 2-án ejtette ki először Kovács vezérőrnagy, azzal, hogy Tóth ezredes ott megsebesült.

VIDA Tehát ön tagadja tovább?

MALÉTER Továbbra is fenntartom az állításomat.

VIDA Többi vádlottaknak kérdése, észrevétele nincs? A tanú kihallgatását befejezettnek nyilvánítom, távozzon, köszönöm.

...

VIDA Márkus István! Milyen kapcsolata volt Gimes Miklóssal?

MÁRKUS ISTVÁN November 6-án vagy 7-én este Gimes Miklós megjelent a lakásomon egy röpcédula stencilezett szövegével, amelyik úgy kezdődött, hogy Nagy Imre él, és nem szabad abbahagyni az október 23-án megindult küzdelmet. Elvállaltam a sokszorosítást, és el is készült néhány száz példány.

VIDA Végül sikerült kinyomtatni a röpcédulákat?

MÁRKUS Kinyomtatni nem sikerült.

VIDA De sokszorosítani sikerült.

MÁRKUS Igen. Az én lakásomon lévő Petőfi akadémiai sokszorosító géppel.

VIDA Mikor lépett még kapcsolatba Gimes Miklóssal?

MÁRKUS Gimes emlegetett egy Szabad Gondolat című lapot, a vélemények tisztázására szolgáló orgánumot, amit legálisan kell kérni, hiszen előrelátható volt, hogy a Kádár-kormány és a Nagy Imre-irányzat között megegyezés fog létrejönni, várható a konszolidáció. De amíg legális lesz,

addig is ki kell adni. Rajtam kívül kivétel nélkül az egykori Szabad Nép munkatársai voltak jelen. Kialakult egy vita, amiben Kornai János és én határozottan elleneztük a Gimes-féle tervet. Kornai aztán el is ment. A lapról annyit tudok, hogy ez az, ami Október 23. címmel egy ideig megjelent. Egy színvonalatlan, csapkodó valami volt, mint amilyeneket a falakra ragasztva lehetett akkoriban látni, egyáltalán nem tükrözte Gimes elképzeléseit.

KÁDÁR PÁL VÉDŐ Volt-e ellentét Nagy Imre és Donáth között?

MÁRKUS Inkább Losonczyval volt ellentét. Losonczy véleménye az volt, hogy Nagy Imrének nem lett volna szabad a többpártrendszer kinyilvánításáig elmennie. Ebből azt a következtetést vontam le, hogy Nagy Imre sodródott az eseményekkel, helytelen intézkedésekbe ment bele, utána viszont a politikáját keresztülvinni nem tudta, nem volt hozzá elég ereje, részint a mi hibánkból is, akik összevissza befolyásoltuk, majd aztán elsodródott jobb felé, és így tovább.

...

VIDA Tánczos Gábor! Röviden tegyen vallomást arról, hogy mit tud a Nagy Imre körül kialakuló személyek csoportjának tevékenységéről.

TÁNCZOS GÁBOR Amennyiben ez egy zárt, egymással szoros összefüggésben álló csoportosulást jelentene, ennek a beltagja nem voltam.

VIDA Ön nem tud arról, hogy volt egy ilyen csoportosulás?

TÁNCZOS A Petőfi Kör, amelyiknek a vezetője voltam, azt a politikát, amit helyesen vagy helytelenül Nagy Imre nevével kapcsolunk össze, propagáltuk, és Nagy Imre személyét is népszerűsítettük. Én magam Nagy Imrével elég minimális kapcsolatban álltam. Politikai, közvetlen személyi érintkezésünk nem volt. Más személyekkel, Losonczy Gézával, Donáth Ferencsel, Vásárhelyi Miklóssal, Újhelyi Szilárddal és más személyekkel álltam kapcsolatban.

VIDA A reakció támadása érződött-e egyre inkább? Pártellenes hangulat lett-e úrrá a Petőfi Kör üléssein?

TÁNCZOS Igen. Mi ezt antisztálinizmusnak, a dogmatizmus elleni harcnak, a XX. kongresszus végrehajtásának, a Rákosi-féle vezetés hibáinak a leleplezésének neveztük. Ugyanakkor objektíve politikai jelszavakkal mögéje bújtak olyan erők, amelyek nem a hibák kijavítását viselték a szívükön, hanem a fordítottját.

VIDA Mi az oka annak, hogy egy pontra kerültek a proletárdiktatúra el-lenségeivel?

TÁNCZOS 1953 júniusa után az értelmiségi kör mély lelkiismereti válságba került... az önkorbácsolás átcsapott az ellenkező végletbe... mindenemű bajért az úgynevezett sztálinistákat, rákosistákat okoltuk... A kapitalizmussal azonban nem vállaltunk semminemű közösséget...

NAGY Mit értettek Nagy Imre politikáján?

TÁNCZOS Hát ami a Szabad Népből megjelent... Az 1953-ban megjelent kormánynyilatkozatra gondoltunk.

VIDA De 56-ról van szó. Gondoltak a szocialista tábortól való elszakadásra?

TÁNCZOS Nem, kérem.

VIDA A semlegességre?

TÁNCZOS Nem.

VIDA A varsói szerződés felmondására?

TÁNCZOS Nem.

NAGY Engem kielégít a válasza, amennyiben az 1953 júniusi politikát értették Nagy Imre politikája alatt.

VIDA Hát kérem, bocsánatot kérek, nem lehet válogatni a válaszban! Tessék a rendet betartani!

NAGY Én betartom.

VIDA A rend betartásához hozzátartozik, hogy ön engem ne utasítson rendre!

NAGY Én nem utasítom rendre.

VIDA Ennekem jogom van kérdéseket intézni a tanúhoz, és a kérdéseimre adott válasz, az a válasz! Tessék megtanulni, hogy a tanácsvezetőnek joga van a kérdést megfogalmazni úgy, ahogy helyesnek látja feltenni, önnek kérdést nem úgy van joga feltenni, hogy én gondolok valamit, és azután a kérdéseim formáihoz ragaszkodom!

NAGY Ezek szerint nekem tehát a tanúhoz közvetlenül kérdést feltennem nem lehet?

VIDA Nem csak önnek. A tárgyalás rendje az, hogy a tanácsvezetőnek tessék fel a kérdést, úgy az ügyész, mint a vádlottak. A tanácsvezető határozza meg, hogy a kérdésre választ kell-e adni, és milyen formában...

...

VIDA Fazekas György, mit tud a nemzetőrség szervezéséről?

FAZEKAS GYÖRGY Már az első napokban, 24-25-én a rendőr-főkapitányság épületében tartózkodó rendőrök száma rendkívül alacsony volt. A százat sem érte el. A kerületi kapitányságok épületét sorban ostromolták, és onnan bejöttek a rendőrök. Úgyhogy felmerült, nem tudom, kinek az agyában, a nemzetőrség egy stabil és begyakorlott testülettel együtt a rend helyreállítására.

VIDA De kinek a felfegyverzéséről volt szó?

FAZEKAS Akik a népi demokrácia szempontjából megbízhatóak, és hajlandók a fosztogatókkal és a középületeket támadókkal szemben fellépni. De csak a második héten indult meg a nemzetőrség effektív szervezése. Egyik része büntetett előéletű, börtönből kiszabadult vagy bűnözésre hajlandó emberekből állt, a másik része a Corvin közből megjelent emberek szerint javarészt munkásokból, akik a párt tagjai. Míg a kormány az első napon, szerdán statáriumot hirdetett és ellenforradalomnak hirdette, a hét végén már a forradalom mellé állt, forradalomnak minősítette.

...

NAGY Köszönöm, hogy kérdezhetek Janza Károlytól. Kérdésem: kinek a kezdeményezésére, hogyan kerültek hozzám a felkelők önnel mint honvédelmi miniszterrel az élükön?

JANZA KÁROLY A felkelők kezdeményezték ezt a beszélgetést. Ők fordultak hozzám.

NAGY Szóval a javaslatot, hogy a felkelők jöjjenek hozzám, ön tette.

JANZA Nem én tettem, ön tette az egész országnak. A rádióban. Én csak

odatelefonáltam, hogy lehet-e róla szó. Akkor kaptam a választ, hogy igen.

NAGY Mennyi ideig tartott az értekezlet?

JANZA Tarthatott egy óra hosszágig.

NAGY És milyen kérdések merültek fel? A Varsó Szerződés kérdése felvetődött?

JANZA Arról nem volt szó. A felkelők fegyverletételéről, hogy az hogyan történjen.

NAGY Az ön véleménye szerint én a párt és kormány álláspontjának megfelelő magatartást tanúsítottam a felkelőkkel szemben?

JANZA Szerintem ön akkor a párt és a kormány határozatainak megfelelő magatartást tanúsított. Csak amikor ők követelték, hogy adjuk vissza nekik a fegyvert, ön azt mondotta, hogy hallhatják, hogy a honvédelmi miniszter nem egyezik bele, és én sem egyezem bele, mondta ön.

NAGY Tud-e ön arról, hogy ezen az értekezleten Kádár János is jelen volt-e?

VIDA Miért érdekes ez?

SZALAI JÓZSEF ÜGYÉSZ Nem érdekes ez.

NAGY Nekem fontos.

VIDA Kérem szépen, nem engedem, hogy válaszoljon. Tessék a következő kérdést...

NAGY Nincs más kérdés.

VIDA Észrevétele?

NAGY Észrevételem sincsen.

...

VIDA Kérem, mikor és hogyan szerzett tudomást arról, hogy Maléter átlált a felkelőkhöz?

KOVÁCS ISTVÁN Még mielőtt a 28-i kormánynyilatkozat elhangzott volna, tehát 28-án átmentem a miniszter irodájába, ahol Hazai Jenő vezérőrnagy közölte velem, hogy Maléter Pál telefonált, hogy ő nem hajlandó a minisztérium további parancsait teljesíteni, nem hajlandó a felkelők ellen harcolni. Előbb történt, mint a tűzszünetről a kormánynyilatkozat, mert utána nem lett volna értelme a közlésnek.

VIDA Ezt követően ön beszélt Maléterrel?

KOVÁCS Ezt követően 30-án dél körül Maléter felhívott, és közölte, hogy a város területén három helyen szovjet oszlopok állnak. Délután két óráig el kellett hagyniuk a szovjet csapatoknak a város területét. Márpedig, mondta, amennyiben nem fogják elhagyni a várost, meg fogják támadni őket. 30-án a késő délutáni órákban behívtak a Minisztertanács épületébe, a Parlamentbe, ott Bognár akkori miniszter fogadott, és közölte, hogy a kormánynak az a szándéka, hogy Malétert miniszterré jelölje ki. Én ott Maléter előtt megmondtam, hogy nem értek ezzel egyet, a szovjet csapatok ezt provokációnak fogják minősíteni. Mondtam, ellenzem, hogy naponta váltsák a minisztereket. Maléter egyetértett, és nem is miniszterré, hanem miniszterhelyettesnek nevezték ki akkor. 30-án a Belügyminisztérium Budapesti Főosztályán volt egy értekezlet, hogy az akkor szabadságharcosoknak minősített ellenforradalmárok vagy felkelők hajlandóak részt venni a rend hely-

reállításában, közösen fognak járőrözni a honvédséggel és a rendőrséggel. A következő találkozásunk a Parlamentben volt, valamilyen jelentést vittem hozzá mint miniszterhelyetteshez, és amikor azt mondtam, hogy most már nagyon fontos, hogy bemenjen a minisztériumba, azt mondta, hogy neki sokkal kedvesebb a Kilián-laktanyában. De aztán 2-án délelőtt bejött, és Janzával hármásban megbeszéltük az aktuális feladatokat. Ő akkor javaslatot tett arra, hogy kik vegyenek részt a szovjet csapatokkal folytatott tárgyaláson. A javaslatot átvittük a Minisztertanács épületébe, ahol közölték, hogy ne menjek vissza a Minisztériumba, mert ott lelőnek minket. Úgyhogy 2-án este a Kilián-laktanyába mentünk aludni. Ott Maléter elmesélte, hogyan állt át. Meggyőződött róla, hogy ezek tisztességes és derék emberek, és látta, hogy a fosztogatásokat hogyan akadályozták meg. Másodikán együtt mentünk vissza a Parlamentbe. A második esti beszélgetés során Maléter elmondta, hogy kommunista, hogy hátra egy lépést nem teszünk, hogy sem gyárat, sem földet vissza nem adunk, de hogy a szovjet csapatok menjenek ki. Harmadikán délben a tanácskozáson Maléter felszólalt, és azt a követelést állította fel, hogy hét nap alatt a szovjetek bejöttek, és hét nap alatt menjenek is ki. Aztán Malinyin hadseregtábornok elmondta, hogy milyen nehézségeik vannak ahhoz, hogy a kivonást végre lehessen hajtani. Ha jól emlékszem, 16 pontot sorolt fel. Maléter több pontban nem értett egyet. A szovjet parancsnokság azt kérte, hogy ünnepélyesen búcsúztassák el az elmenő szovjet csapatokat. Maléter azt mondta, hogy csak az utolsó csapatot lehet elbúcsúztatni. A szovjetek kérték, hogy a szovjet emlékműveket állítsuk helyre a csapatok kivonulása előtt. Maléter azt mondta, hogy csak a kivonulás után fogjuk helyreállítani. Meg hogy a sérült szovjet technikát, ami a felkelők kezére került, adjuk vissza. Maléter azt mondta, hogy ezt majd csak utolsó szerelvényként adjuk vissza. De meg kell mondani, hogy hagyta magát meggyőzni, és mire fölkészültünk az esti tárgyalásra, egyetértett az összes ponttal, hogy a szovjet parancsnokság minden kérését teljesíteni kell. Ugyanis közben elhangzott a rádióban Mindszenty beszéde, és sikerült őt meggyőznünk, hogy egyáltalán nem kell siettetni a szovjet csapatok kimenését, mert ellenforradalmi veszély van. Az esti tárgyalásra Tökölre, ahol a szovjetek letartóztattak, már úgy indultunk el, hogy nem fontos nagyon sürgetni a kivonulást.

MALÉTER Én olyat, hogy egy hét, két hét alatt vonuljanak ki a szovjet csapatok, nem kértem. Én a saját nevemben december 31-re kértem a kivonulást, a szovjetek azt mondták, hogy november 7-én kezdik és január 31-re fejezik be. Ezt a tárgyalást a parlament gyorsírója rögzítette. Ami a kifogásaimat illeti, Magyarországon nem olyan volt a hangulat, hogy minden községben november 7-től virággal búcsúztassák a szovjet hadsereget. És az emlékműveket, amik bronzból és márványból vannak, képtelenség november 3-tól november 7-ig helyreállítani. Úgyhogy ilyeneket nem mondtam.

VIDA Kérem, azért itt egyet le kell szögezni, a szovjet harcosok Magyarországot felszabadították, és azoknak a harcosoknak, akik az életüket áldozták, az emlékműveit lerombolták.

MALÉTER Elnök úr, én mint partizán harcoltam a szovjetek oldalán.

VIDA Az én észrevételemre ne tegyen észrevételt!

...

VIDA Szántó Zoltán! Hol volt ön ezekben a napokban?

SZÁNTÓ A tűzszünetig az Akadémia utcában a pártközpontban, de aztán jóindulatú elvtársak azt tanácsolták, hogy a vezetőség menjen be a Parlamentbe, ott nagyobb biztonságban van. Szóval 30-tól a Parlamentben tartózkodtam, ott benn is aludtunk.

VIDA Milyen hangulat volt november 4. után a jugoszláv követségen?

SZÁNTÓ Általában óriási szovjetellenes hangulat uralkodott. Egyesek úgy látták, hogy az új Nagy Imre-kormánynak a megalakulása nincs meszsze. Szovjetellenes kifejezések a legdurvább hangnemben napirenden voltak. Még az ott lévő apró gyerekek, kisgyerekek is szovjetellenes szólásmondásokat engedtek meg maguknak, amit én nem a gyerekek kontójára írtam.

VIDA Van-e lényeges kérdés, amit el akar mondani?

SZÁNTÓ Meg kell mondanom, hogy én Nagy Imrét régóta ismerem, 1927 elején találkoztam vele igen nehéz körülmények között. Később együtt dolgoztunk a moszkvai rádiónál, Nagy Imre az én helyettesem volt, zökkenőmentesen dolgoztunk együtt. Nagy Imrét kommunistának tartottam, akinek vannak pozitív tulajdonságai. Ha valaki mondja, nem hiszem el, hogy Nagy Imre a szocializmus ügye ellen kétkulacsos politikát fejtene ki. A jugoszláv követségen győződtem meg erről, a hívei kijelentéseiből, amelyeket a jelenlétében tettek. Egyik legközelebbi embere, Jánosi Ferenc mondta, hogy azokat a nagyszabású tömegmozgalmakat, amelyek Magyarországon lejátszódtak, azokat mi szerveztük és mi vezettük. Nagy Imre ezt nem cáfolta meg.

NAGY Igen tisztelt bíróság, itt le kívánom szögezni, hogy a tanú tudja azt, mint pártmber, hogy az Elnökségnek, amelynek mind a ketten a tagjai voltunk, az elnöke nem én voltam. Tudomása van önnek arról, hogy ki is volt akkor az Elnökség elnöke?

SZÁNTÓ Ezt ön is tudja.

NAGY Hát szóval anélkül, hogy neveket említenénk, nem én voltam. A későbbiekben, a november 2-át követő időben, november 3-án már az én kötelességem, tekintettel arra, hogy az Intézőbizottság titkára vagy elnöke, nem tudom, milyen címet viselt, ugye nem volt jelen, eltűnt valahová, így rám hárult ez a feladat.

...

NAGY Az ügyész úr vádbeszédében reám a legsúlyosabb, tehát a halálbüntetés kiszabását javasolta. Többek között azzal indokolta, hogy a nemzet nem tud elfogadni olyan ítéletet, amely könyörületes lenne. Sorsomat tehát a nemzet kezébe teszem. Védőm felszólalása után az utolsó szó jogával elhangzott megjegyzéseimen túl nem kívánok élni, védelmemre semmit felhozni nem kívánok, várom az igazságos ítéletet.

...

NAGY IMRE A halálos ítéletet a magam részéről igazságtalannak tartom, elfogadni nem tudom. Egyetlen vigaszom az, hogy a magyar nép és a nemzetközi munkásosztály felment a súlyos vádak alól. Úgy érzem, eljön majd

az az idő, amikor igazságot lehet szolgáltatni az én ügyemben. Kegyelmet nem kérek.

GIMES MIKLÓS Kérek kegyelmet.

MALÉTER PÁL Tegnap a Népbírószági Tanács szigorú ítéletét kértem, most mégis kérek kegyelmet.

(Mind el.)

26. jelenet

(Tábla: 1958. június 17. Sötét. Rádióbemondó hangja a tízórás hírekben.)

„A bírósági eljárás peranyaga is megmutatta és bebizonyította, hogy Nagy Imre és társai korábbi revizionista, burzsoá nacionalista politikai beállítottságuknak megfelelően törvényszerűen jutottak el a burzsoázia legreakciósabb, imperialista erővel való szövetséghez, a munkáshatalom, a népi demokratikus rendszer, a dolgozó magyar nép és a szocialista haza elárulásához. A bírósági tárgyaláson a vádlottak közül Donáth Ferenc, Gimes Miklós, Tildy Zoltán, Kopácsi Sándor, Jánosi Ferenc, Vásárhelyi Miklós megbánást mutatva teljes egészében elismerték bűnösségüket. Nagy Imre, Szilágyi József és Maléter Pál bűnösségüket tagadták, azonban a lefolytatott eljárás során büntársaik és a tanúk terhelő vallomásai, valamint a tárgyi bizonyítékok nyomán lepleződtek, és bűncselekményeik tényeire vonatkozóan részleges beismerő vallomást tettek. A Legfelsőbb Bíróság népbírószági tanácsa, mérlegelve a bűncselekmények súlyát, a súlyosbító és enyhítő körülményeket, a lefolytatott tárgyalás alapján a vád tárgyává tett cselekményekben a vádlottakat bűnösnek mondta ki, és ezért Nagy Imrét halálra, Donáth Ferencet 12 évi börtönre, Gimes Miklóst halálra, Tildy Zoltánt 6 évi börtönre, Maléter Pált halálra, Kopácsi Sándort életfogytiglani börtönre, dr. Szilágyi Józsefet halálra, Jánosi Ferencet 8 évi börtönre, Vásárhelyi Miklóst 5 évi börtönre ítélte. Az ítélet jogerős. A halálos ítéleteket végrehajtották.”

27. jelenet

(Tábla: 1968. december 17. Dolgozószoba. Kádár, Biszku.)

BISZKU Péter Györgyöt, eredeti nevén Pikler Györgyöt, a Statisztikai Hivatal elnökét a Belügyminisztérium III. osztálya vám- és devizabűntettel gyanúsítja. Benkei miniszter elvtárs parancsára őrizetbe vették, egészségi állapota miatt a BM-kórház új C épületében tartják. Lábbilincs nincs rajta. Az egyszemélyes kórterem ajtajában egy alhadnagy és egy százados őrködik, és csak engedéllyel rendelkező személyeket engednek be.

KÁDÁR Minek ekkora fölajtás?

BISZKU Az alhadnagy a tanulóidejét tölti a végrehajtásnál. Pikler kihallgatását a kórházban Kujalek János rendőr alezredes végzi.

KÁDÁR Már hallottam ezt a nevet.

BISZKU Kujalek elvtárs kémelhárító alezredes, ő volt az a százados, aki Nagy Imrét a népbírószági tanács elé ítélethirdetésre vezette fel. Részt vett Nagy Imre és Haraszi Sándor ügyének vizsgálatában. Eredetileg szövmunkás, mostanában végzi a jogi egyetemet. Pikler, azaz Péter György

tevékenységét 1956 óta figyeljük. 56. szeptember 26-án a Petőfi Körben ő is tartott előadást, arra az egész általa vezetett statisztikai hivatalt meghívta, de kizárólag szakmai kérdésekről beszélt, nem lázított, nem állt a nagyimristák mellé, még Gerőtől is idézett valamit, a felhevült hallgatóság nem is volt vele megelegedve. Liska Tibor örök ellenzéki személy akkor úgy fogalmazott, hogy Pikler a „fontolva csoszogást választotta”. Az ellenforradalom alatt Moszkvában volt kiküldetésben, itthon a Statisztikai Hivatal forradalmi bizottsága leváltotta. Novemberben tért haza, a vezetése alatt álló intézményben elmulasztotta a tisztogatást. Akkor két fontos elvtárs kezeskedett érte: egykori osztálytársa, Friss István, valamint Hollós Ervin elvtárs, egykori cellatársa. 58. augusztus 18-án a PB-ülésem a revizionizmus gyanúja merült fel ellene. Felszólítottuk, hogy a Statisztikai Hivatalban menedékre talált horthysta, ellenforradalmi elemeket az év végéig rúgja ki, ennek tíz éve, idén december 4-ig úgy vélte, hogy megteheti, hogy nem teszi meg. Káderlapja szerint gógös, zárkózott, arisztokratikus, diktatórikus értelmiségi. Azt hiszi, védi, hogy Horthy börtönében kilenc évet húzott le, Rákosi és Vas Zoltán után a harmadik leghosszabb idő, így bármit megtehet.

KÁDÁR Nem tehet meg bármit.

BISZKU Számára a gazdasági reform kevés, olyan valódi piaci versenyt akar, amitől a szocialista rendszer a kapitalizmus szálláscsinálója lenne. December 4-én egy harmincoldalas kéziratot találtunk a lakásában, a gazdasági revizionizmusról szól. Ez a címe. 63 000 forint értékű érmét is lefoglaltak nála. Az éremgyűjteményét törvénytelenül vásárolt devizával gyarapította, márciusban 288 darab ezüst ötpengőst vett egy budapesti lakostól, akinek a letartóztatása megtörtént.

KÁDÁR Hogy hívják?

BISZKU Spitzer Miklós.

KÁDÁR Létező személy?

BISZKU A telefonkönyvben van ilyen, Dob utca 80.

KÁDÁR Ne legyen telefonja.

BISZKU Jó, akkor a címe Lenin körút 13. A valutázáson kívül felmerül a kémkedés gyanúja is, amit a gyanúsítottal nem közöltünk. A lengyel vezetést nyilvánosan többször is antiszemizmussal vádolta, amiért a lengyel zsidókat, mint ő fogalmazott, kirúgták a hazájukból. Mint tudjuk, a varsói diáklázongást szító, szocializmusellenes elemek közül a folyó évben 13 000 cionista távozott önként Lengyelországból. Piklernek az Izrael javára történő esetleges kémkedése ügyében a vizsgálat több ágon is folyamatban van. Az itthoni cionista összeesküvésre utaló jeleket Benkei elvtárral egyetértésben más személyek esetében is vizsgáljuk. Pikler az elmúlt fél évben hivatali „A 02-09” rendszámú Mercedesével a szervek előzetes értesítése és a sofőrje nélkül Genfben és Bécsben is járt. Bécsben az éremgyűjteményét gyarapította. Az elmúlt tíz évben a szolgálati útlevelel 49 esetben járt külföldön, ebből 27 esetben Nyugaton. Meg kell jegyezmem, hogy Szénási Géza legfelső ügyész Benkei miniszter elvtársnál nehezményezte, hogy az állambiztonsági szervek Benkei elvtárs és az én kezdeményezésemre fogták

le az ügy gyanúsítottjait, és nem az ügyészség adta ki az utasítást, sőt az egészségről nem is tudott.

KÁDÁR Meg lehet mondani Szénási Gézának, hogy kaptam tőled jelentést, és amint az ügy olyan szakaszba ér, átadjátok az ügyészségnek. – Jól őrzik a Piklert? 44 októberében Hollós Ervinnel együtt megszökött a nyilasoktól... elfogták őket a szovjetek, de tőlük is megszöktek... sőt a jugoszláv partizánoktól is... A felesége a kislányával Szegeden bujkált valamilyen Érdiéknél a felszabadulásig... Azóta is barátok... Ezek az Érdiék nincsenek vizsgálva? Valami kereskedő.

BISZKU Nem hallottam ezt a nevet... Egy osztrák rabbi van lefogva, meg egy magyar gebines... Tereljük ideológiai síkra az ügyet?

KÁDÁR A valutázás elég lesz.

BISZKU Pikler szökésétől nem kell tartani, a vallatáskor percek is eltelenek, mire motyogva válaszolni bír a kérdésre. A tököli rabkórházba való átszállítása is felmerült.

KÁDÁR Ne szállígtassuk. A Korvin Ottóban gondosan ápolnak mindenkit. Fölöslegesen aggódunk az egészségéért.

(Biszku kimegy. Bejön Orbán László és Vályi Péter.)

KÁDÁR Orbán elvtárs, Vályi elvtárs, azért kérettlek, mert jó lenne, ha a Politikai Bizottság kérésére meglátogatnátok Péter György elvtársat. Kérlek, adjátok át a Központi Bizottság jókívánságait. Ha jól tudom, december 4-én infarktust kapott, kórházba szállították, ahol két nap múlva vizsgálat indult egy őt érintő ügyben, ezért átszállították a Korvin Ottó Kórházba, ahol gondoskodnak róla, hogy a családtagokon kívül ne zavarják. A letartóztatása napján Fock Jenő felmentette az állásából. A felesége, Pikler Emmi nagyon aggódik miatta, és kérte, hogy a párt látogassa meg.

VÁLYI PÉTER És mi az üzenet?

KÁDÁR A jókívánság. Ha valamit akar a párttal közölni, mondja el nektek. Köszönöm.

(Orbán és Vályi kimegy.)

28. jelenet

(Tábla: Egyágyas kórterem. Az ágyon félig ül Péter György. Jön Orbán László és Vályi Péter egy alhadnagy kíséretében.)

ALHADNAGY Kérem az elvtársakat, vegyék figyelembe, hogy az őrizetes magas rangú izraeli kém.

VÁLYI Köszönjük az elvtársnak a felvilágosítást. Kérem, odakint várakozzék.

ALHADNAGY Kulcsra kell zárnom az ajtót. Ha távozni kívánnak, tessék kopogni.

(Alhadnagy kimegy, bezárja az ajtót.)

VÁLYI Szervusz, Gyuri.

(Csönd.)

ORBÁN Hogy érzed magad, Gyuri?

(Csönd.)

PÉTER GYÖRGY Köszönöm...

(Csönd.)

ORBÁN Mit tehetünk érted?

(Csönd.)

PÉTER Semmit.

(Csönd.)

VÁLYI Nem te kérted, hogy látogassunk meg?

PÉTER Emmi kérte... hogy a párt árulja el, mit kíván tőlem. Az is kérte, hogy Nyers Rezső látogasson meg.

ORBÁN Erről nem tudtunk.

VÁLYI Nem tudunk róla, hogy kívánna tőled bármit is a párt.

ORBÁN Ha van valamilyen kívánságod, mi tolmácsoljuk.

PÉTER Nem tudom, hogy mivel vádolnak. Faggatnak összevissza mindenféléről... A vádemelés előtt valaki... jöjjön valaki, aki pártatlan...

(Csönd.)

VÁLYI Gyógyszereznek?

(Csönd.)

VÁLYI Volt valamilyen szembesítés?

PÉTER Hoztak ilyen-olyan alakokat...

(Csönd.)

PÉTER Ha ejtik is a... ha ejtik... a vádat...

(Csönd.)

ORBÁN Igen?

PÉTER Azt fogják... hinni...

(Csönd.)

PÉTER Hinni... előző...

VÁLYI Hogy az előző érdemeid miatt ejtik a vádat?

PÉTER Igen.

(Csönd.)

PÉTER Úgyhogy...

VÁLYI Mindegy?

PÉTER Mindegy.

(Csönd.)

ORBÁN Alszik?

VÁLYI Nem tudom.

(Várnak. Kopognak az ajtón. Kimennek.)

29. jelenet

(Tábla: *Dolgozószoba. Jön Orbán László.*)

KÁDÁR Orbán elvtárs, foglalj helyet.

ORBÁN LÁSZLÓ Kádár elvtárs, fájdalmas hírt kell közölnöm. Január 4-re virradóra Pikler Gyuri a BM-kórházban öngyilkos lett. Egy kilenc centiméteres gyümölcshámozó konyhakéssel szíven szúrta magát. Kétszer.

KÁDÁR Kérlek, nyilvánítsd részvételemet a családnak. Intézkedem róla, hogy ne zargassák őket. – Sajnálom, hogy így végezte a barátod, akivel együtt ültél a Csillagban.

ORBÁN Rég elsodort egymástól minket az élet.
(*Orbán László kimegy. Kádár kimegy.*)

30. jelenet

(Tábla: 1971. tavasz. **A pilisi erdőben.** Jön balról Erdélyi Károly és Barta Istvánné Rabinovics Nágya. Megállnak.)

ERDÉLYI Menjünk arrébb.

(*Még mennek egy kicsit. Megállnak.*)

ERDÉLYI Még egy kicsit távolabb a kocsitól.

(*Még mennek.*)

ERDÉLYI Ne haragudjon, Nágya, hogy idáig cipeltem...

BARTA NÁGYA Karcsi, mondja csak nyugodtan...

ERDÉLYI Sokat kirándultunk ide a feleségemmel és a lánnyal, amíg kicsi volt... Az Oroszlán-sziklát mindig megnéztük...

BARTA NÁGYA Bármiben segítem, ha tudom...

ERDÉLYI Kérje meg az Öreget, hogy ne sugározzanak... Ultrahang vagy infrahang vagy röntgen vagy akármilyen... Szétszakad a fejem... Öljenek meg, de ne sugározzanak!

BARTA NÁGYA Karcsi, magának orvos kéne...

ERDÉLYI Kerek egy évig kezeltek a Kremlben! Nincs jobb kórház a világon! Krónikus arcüreggyulladás, kikezeltek, mondták, hogy semmi más sem találtak... De most is szaggat a fejem!... Beleőrülök!... Biztos, hogy nem az Öreg sugározta, de próbáljon meg hatni rájuk... Kérje meg, Nágya, hogy ne sugározzanak!

110

BARTA NÁGYA Beszéljen vele maga... Szereti magát...

ERDÉLYI Kiszeretett belőlem... Mindig kell neki egy bizalmas, évekig én voltam az... szegényparaszt, szorgalmas, tehetséges, a maga erejéből... aki még tudja, milyen az igazi nyomor... ő is tudja... mezítláb a hóban... napon-ta csak egyszer enni... cselédektől kunyerálni... ő is végigélte... Csalán, kátáng, sóska, pásztortáska, papsajt, tyúkhúr... Nekünk aztán volt okunk hinni az eszmében, neki és nekem... Nem is volt nálam elvőbb kommunista... Én tényleg mindent ennek a rendszernek köszönhettem... igyekeztem meghálálni... Láttam rajtam az őszinte hitet... Tudta, hogy az milyen... Engem meg elképesztett a munkabírása... Amit ő csinált végig, azt nem lehetett hit nélkül... Mindent elmesélt... Vagy majdnem mindent... Lelkesedett Rákosiért, csodálta a páratlan memóriáját, a nyelvtudását, a műveltségét, a vibráló szellemét... Nem volt képes elhinni, hogy gazember lehet... De azóta óvatos lett... Elég egyetlen óvatlan grimasz, egyetlen megingás, és kiszeret az emberből... Nem mutatja, nem érzékelteti azonnal, de örökre kihűl... Ha nem érzi a feltétlen odaadást, megdermed... Most magát imádja úgy, ahogy egykor engem...

BARTA NÁGYA Nincs közöttünk semmi!

ERDÉLYI Persze hogy nincs, de maga mégis nő!

BARTA NÁGYA A fiaként bánt magával...

ERDÉLYI Nem a fia voltam, hanem a társalkodónője... Nem a tolmácsa, hanem a bizalmasa... A nők ezt jobban tudják csinálni... Láttam diktátorokat közelről, Nágya, és azt láttam, hogy mindegy, miben hisz, csak elvakult legyen... Ezt érzik meg az alattvalók, ezért gazsulálnak neki...

BARTA NÁGYA Gazsulálnak? Az mi?

ERDÉLYI Engedelmeskednek. – Mi történt az édesapjával, ha nem harragszik?

BARTA NÁGYA Nyolc évet kapott kémkedésért... ha tényleg kém lett volna, azonnal kivégzik... 48-ban, amikor anyámmal Magyarországra küldtek, megkérdeztük, hogy mivel két éve letelt a nyolc év, apám nem jöhet-e velünk... Nem jöhetett... de nem mondták meg, hogy hol és mikor... ők se tudták...

ERDÉLYI Dubček zokogott... Pozsonyban az Öreg is elérzékenyült... Dubček a mellére hajtotta a fejét, úgy sírt... az Öreg azt játszotta, hogy támogatja... őszintén átélte, mint egy színész... Holott rég el volt döntve, hogy bevonulunk Csehszlovákiába... Az Öreg volt az első, aki felvetette, még az elején... 56-os tapasztalat... Mindig előre értesítettük Brezsnyevet, hogyan és miről fogunk tárgyalni Dubčekkel, mit fogunk javasolni neki... Hétszer találkoztunk Dubčekkel, és hétszer mondtuk meg előre... Az Öreg már tavasszal azt javasolta, hogy végeztessen ki néhány embert, de Dubček nem vette komolyan... Álomokban élt, reménykedett, gyáva volt... Ő maga is mondta, hogy nem neki való az első titkárság, csak hát őt tolják előre... Az Öreg bezzeg dörzsölt pali, órákig képes szabadon szónokolni, és nem hibázik... mert amíg beszél, őszintén gondolja! Sem előtte, sem utána, de amíg beszél, hiszi! Gomulka politikus, Fidel Castro politikus, Kádár János politikus, Dubček nem politikus... Rákosit nem ismertem, nagy ripacs lehetett... Az Öreg képtelen volt elhinni, hogy Rákosi, az a joviális, szellemes ember hideg szívű gyilkos... Még mindig retteg tőle, hogy visszajön – most halt meg februárban, de még mindig retteg tőle... Vele álmodik... Nágya, szóljon az Öregnek az érdekemben!

BARTA NÁGYA Soha nem szoltam semmiért... Sem magunkért, se másért... Kérjen kihallgatást, Karcsi, magát biztosan fogadja.

ERDÉLYI Utálja a nyafogást... Magánzárkában éhezettették, szomjaztatták, beszélőt nem engedélyeztek, könyvet nem engedélyeztek, világítás nem volt, aludni nem hagyták, a küblit nem ürítették, állati sorban tartották, amíg össze nem törte a cella berendezését... Már 54. július 22-én megvolt a tárgyalás és a felmentő határozat, várta, hogy kiengedik, de Farkas Mihály és Piros László még bent tartotta... a felesége is csak akkor tudta meg, hogy mégis él... ő pedig még mindig azt hitte, hogy Rákosi nem tud semmiről, hogy nem az ő hibája... Nem lehet rá szenvedéssel hatni...

(Csönd.)

BARTA NÁGYA Mióta fáj a feje?

ERDÉLYI Menjünk odébb, közben bemérhettek... (Odébb mennek.) Tavaly újév után hívtuk őket... Péter György esetéről jelentett az Öreg... Podgornij hangjából éreztem, hogy már tudott a dologról. Pont egy magyar belügyi kórházból ne kapna jelentést?... Ezt a Péter Györgyöt nem ismertem, statisztikus volt, nem vett részt a politikában... A Korvin Ottóban feküdt letartóztatva, valutázás... A halála előtt két nappal krimiket kért az egyik tanítványától, egy nappal előtte tiszta inget a feleségétől... Aligha sejtette, hogy mindjárt öngyilkos lesz egy konyhakéssel... Mitől van egy őrizetesnek konyhakése, ha

még a belügyi kórház igazgató főorvosa sem látogathatja?! Elővágás... mint a kardvívásban... Drága Nyikolaj Viktorovics, mondta az Öreg Podgornijnak, maguknak nem kell izgulniuk, minket a gazdasági reform legelesebb közgazdái sem befolyásolnak... Minálunk nem lesz piac, nem lesz kapitalizmus... Bevezettük a reformot, drága Nyikolaj Viktorovics, ez igaz, sok szót vesztegetünk rá, fogunk is még vesztegetni, de a szocializmus alapjai nem változtak, és garantálom, hogy nem is fognak változni... Mi nem koholunk koncepciók pereket, mi humánusak vagyunk, nálunk a legvadabb revizionisták is belátják a hibájukat, és önként távoznak a csatatérről... Amint pedig a cionizmus felüti a fejét, levágjuk... Ez a Péter György is zsidó volt, bár ő tudta a legkevésbé... De nekünk nem kell a zsidainkat kiebrudalnunk, nem vagyunk mi lengyelek, eltávoznak azok önként... A népi kommunisták nálunk hiába buzognak, a zsidókérdéssel nem tudnak minket megfogni, a cionizmus elleni harccal nem tudják megbontani a pártegységet, mi preventíve intézzük el a dolgot... (csönd) Ne haragudjon, a maga lánykori neve Rabinovics... Ez nem jelenti azt...

BARTA NÁGYA Nem lehet, hogy az a Péter tényleg valutázott?

ERDÉLYI Sokan valutáznak, mégse halnak bele.

BARTA NÁGYA Magát túlságosan megviselte az eset. Lélekgyógyászra van szüksége, túlhajtotta magát... Szólok az Öregnek...

ERDÉLYI Hálásan köszönöm, Nágya... A feleségemnek ne említse... A lányomnak se... Nágya! Csak annyit kérjen tőle, hogy ne sugarazzanak többé... Megölhetnek, de ne sugarazzanak, mert nem bírom! Szóljon neki!

BARTA NÁGYA Szólok.

(*Kimennek.*)

31. jelenet

(*Sötét. Bemondó hangja.*)

BEMONDÓ *A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága mély megrendüléssel és fájdalommal tudatja, hogy Erdélyi Károly elvtárs, a Központi Bizottság tagja, a KB külügyi osztályának vezetője hosszan tartó súlyos betegség után, tragikus körülmények között elhunyt. Erdélyi Károly elvtárs temetése március 24-én, szerdán délután 2 órakor lesz a Mező Imre úti temető Munkásmozgalmi Panteonjában.*

32. jelenet

(*Tábla: Új Köztemető, 301-es parcella. 1989. március vége. Bozótos, elhanyagolt rész. Fehér köpenyes szakértők ásnak, csontokat kaparnak ki a földből, koponyákat, lábszárcsontokat helyeznek egy ponyvára. Civil ruhások ácsorognak, filmriporterek forgatnak. Elöl nők, idősebbek és fiatalabbak, ülnek valamilyen sámlikon, és várnak, kezükbe temetett arccal. Különböző korú férfiak, a hozzátartozók, köztük ifjabb Jánosi Ferenc.)*

IDÓS NŐ Minek ez a cirkusz? Miért kell minket megint megalázni? Mért nem hagyják nyugodni őket most sem? Miért veszünk részt ebben a cirkuszban? Nem volt elég? Folytatni akarják?

FIATAL NŐ Jöjjön már ide az orvos, kérem szépen!

(Egy orvos odamegy az Idős nőhöz, nyugtatólag a vállára teszi a kezét.)

SZAKÉRTŐ *(egy koponyát és egy saras műfogsort hoz)* Kérem szépen, ha meg tetszenének tekinteni... Kié lehetett ez a műfogsor... Ki viselt műfogsort...

JÁNOSI FERENC Azt hiszem, az övé...

MÁSIK SZAKÉRTŐ *(hosszú lábszárcontot hoz)* Ha szíveskednének... Fel-tűnően hosszú lábszárcont... Cipő...

GYENES JUDITH 197 centi magas volt... A háborúban egy golyó a lapoc-kacsontban állt meg, az oroszok operálták ki, talán van nyoma...

SZAKÉRTŐ Akkor Maléter Pál is megvan, Gimes Miklós alá volt fektetve, ő is arccal lefelé... *(Kipipálja egy A4-es, alátétes lapon.)*

IDŐS NŐ Ebből is csak nekik lesz hasznuk!... Ugyanazok, ugyanolyanok! Lesz nagy hacacaré, dízsortűz, díszórség, drapéria, tülekedni fognak, hogy a koporsókat cipelhessék! Szégyen-gyalázat! Ezt a szart is velünk csináltat-ják végig, de mi miért hagyjuk? Miért?! *(Az orvos és egy fiatal nő kikíséri a színről.)*

33. jelenet

(Tábla: A Központi Bizottság ülésterme a Fehér Házban, 1989. április 2. Zárt ülés. Sokan vannak. Kádár János áll és beszél.)

KÁDÁR Mi az én felelősségem? Erre az a jó válasz, amit egy nyugati ember nem a szovjet tankok jelenlétében mondott, hogy a Dunánál túl gyors a folyás. – Én nem bánom, ha önök akármit is mondanak, mert engem nyugodtan agyonlőhet bárki... Én törvényesen nem vagyok bíróság elé állítható, mert súlyos beteg vagyok, ez dokumentálva van az orvosomnál, de az orvosi titoktartás kötelező, mindenkire kötelező, a paciensre is. – Most akkor mondják meg, hogy én mit csináljak? Nem volt nagy az én kérésem: két ember nyilatkozatot tesz, hogy lemond. Nem tették meg. Nyilatkoztak, egyetlen tőmondat, hogy nem mondanak le. Sajnos. És azután mindenféle következménye lett ennek a tőmondatnak. – Az első vád az '56-os átállásom után az volt, hogy szovjet ügynök vagyok. De én nem voltam szovjet ügynök. Azt sem tudom, hogy miért vittek szovjet területre, mi úgy hívjuk, Kárpátalja, ők úgy hívják, Kárpát-Ukrajna. Én akkor fogoly voltam! – Egyszer összebotlottam a Kodály tanár úrral, őt az egész világ tisztelte. És én olyan naiv voltam, amit ő volt szíves hangosan kimondani rólam, hogy hittem a világforradalomban. Végül csak a XXII. kongresszus idején derült ki minden, hogy mi az a személyi kultusz. A XXI. kongresszuson volt az a rettenetes pohárköszöntő, másfél órán át magyarázta a Hruscsov, hogy miért kellett ugyancsak törvénytelen eszközökkel megölni a Beriját. – Hogy miért hittem én az úgynevezett kirakatpereket imperialista mesének? Mert én először a Rákosi beszámolójából hallottam, amit a XX. kongresszus után mondott, majdnem szó szerint ugyanazt mondta, mint amit a Hruscsov mondott. De azt is mondta, hogy mi ezen már túl vagyunk. Akkor derült ki nekem a Rajk-ügyről, hogy az egy koncepció per volt. Jó, én hülye vagyok, én azt is vállalnám. De ha nevetséges leszek én, nevetséges lesz akkor mindenki! – Elvtársak! Itt szabad még használni, hogy elvtársak? Mert a Parlamentben már nem szabad.

Én a hetvenéves KMP-nek ötvenhét éve vagyok tagja. Mégsem tudtam elkerülni, hogy békebontó legyek. Mert én nem tévesztem el, hogy ki az elvtárs, és ki nem az. Most harminckét év múltán merül föl, hogy '56 ellenforradalom volt vagy népi felkelés. Én az első nyilatkozatomban a Szolnoki Lapban azt mondtam, hogy az elején békés diáktüntetés volt, fölkelés, és nem minősítettem ellenforradalomnak. 56. október 28-tól kezdődött, hogy ruhára, bőrszínre, nem tudom mire rámutatva fegyvertelen embereket pogrom alapján megöltek. Azokat előbb ölték meg, mint a Nagy Imréeket. Hogyha én harminc év távlatából nézem, akkor én mindenkit sajnálok. Köszönöm szépen. GRÓSZ KÁROLY: Köszönjük szépen, Kádár elvtárs.

(Taps.)

34. jelenet

(Tábla: *A Kádár-villa kertje a Cserje u. 21.-ben. 1989. május 11. Kádár felöltöben, kalapban egy kisbőrönddel kijön a házból, megáll. Kijön Tamáska Mária.*)

TAMÁSKA MÁRIA Hova készülsz?

(Kádár tétován áll.)

TAMÁSKA MÁRIA Ma nem megyünk sehová. Nyugdíjas vagy, be sem mehetsz a Központi Bizottságba.

KÁDÁR Ezért kell kiköltözni... Ez nem a mi házunk többé...

TAMÁSKA MÁRIA Nem vették el a házat!

KÁDÁR Szolgálati... Nem illet meg... El kell innét menni...

TAMÁSKA MÁRIA Hova menjünk? Hova akarsz menni?

ŐR Valami baj van?

TAMÁSKA MÁRIA Azt hiszi, hogy elvették a házat.

ŐR Nem vették el, Kádár elvtárs, itt tetszenek maradni...

KERTÉSZ (jön a kertből) Segíthetek?

ŐR Kádár elvtárs azt hiszi, hogy el kell innét mennie.

KÁDÁR Mindent jó állapotban adunk át. A leltár hiánytalan... Ebben a kisbőröndben csak annyi van, mint amikor börtönbe megy az ember. Ültem összesen öt és fél évet, tudom, hogy milyen...

ŐR Kádár elvtárs félreérti... Nem kell átadni a házat... (Tamáska Mária-nak) Hívjunk orvost?

TAMÁSKA MÁRIA Nem kell. – Gyere, János, visszamegyünk! Nem kell nekik a házunk!

(Csönd.)

KÁDÁR Nem kell nekik? (csönd) Igazuk van... Azt a kis időt már ki lehet várni.

(Bemennek a házba, Őr és Kertész másik oldalon el.)

35. jelenet

(Tábla: *2007. május 1. Kerepesi temető, éjjel egy után. Jön két-három kapucnis alak, nem jól látni őket. Zseblámpával pásztáznak.*)

HANG Erre lesz a sírja, mindjárt... Megvan, ez az... Óvatosan, zajtalanul... Alagutat ásunk hozzá oldalról... aztán a feszítővassal, úgy...

(A sötét alakok ténykednek. Feltörrik a sírt. Leemelik a márvány fedőlapot.)
HANG Emeljétek le a fedőlapját!
MÁSIK HANG De kurva nehéz!
HANG Márvány, hát persze! Fémkoporsó lesz alatta... A pajszer... Fent vágjátok ki, a fejnél...
MÁSIK HANG Nem annyira vastag... Világítsál ide...
(Ténykednek.)
HANG Húzzátok kifelé...
MÁSIK HANG De minek?
HANG Hogy amikor megint nagy és erős párt leszünk, legyen nekünk tehetséges vezetőnk! Vele kezdjük újra!
MÁSIK HANG Lejött a feje!
HANG Nem baj... A törzsét is...
MÁSIK HANG Leszakadtak a lábai.
HANG Nem baj, ennyiből már fel bírják támasztani... (zsákba teszik a csontokat) Kevesebb is elég lenne... Addigra megoldják... Mi pedig akkor már fegyverrel harcolunk a fasiszták ellen! Felkel az egész nép, úgy, mint 56-ban, neki már csak uralkodni kell! Ő megadta a népnek a megélhetést, ő kell a népnek, nem a kiskirályok, nem a kizsákmányolók!
MÁSIK HANG Itt egy urna!
HANG Ez a Mariska néni, a felesége.
MÁSIK HANG Ezek csak hamvak...
HANG Hozzátok ezt is... Hűséges társa volt neki... Majd a Mariska nénit is újra fogják klónozni, hogy megint ő legyen a párja...
MÁSIK HANG De hát hamuból nem lehet! Abban nincsen DNS!
HANG Fel fogják találni, hogyan! Feltámasztják a Mariska nénit, feltámad a János bácsi! Lesz még szőlő, lesz még lágú kenyér!
(A csontokkal, az urnával, az ásókkal és a feszítővasakkal kimennek.)

Életrajzi jegyzetek

Kádár János (1912–1989) politikus. Az illegális kommunista párt egyik vezetője, 1945 után budapesti párttitkár, belügyminiszter, két évet ült a Rákosi-rendszerben, kiszabadulása után a XIII. kerület párttitkára, 1956. november 6-tól az MSZMP első titkára, miniszterelnök.

Tamáaska Mária (1912–1992) Kádár János felesége 1949-től, pártmunkás, az Államvédelmi Hatóságnál magánlevelek postaellenőre, férje börtönévei alatt munkanélküli, majd az MTI személyzeti osztályvezetője, 1958-tól a Tájköztatási Hivatal osztályvezetője, az emigráns magyar sajtó megfigyelője.

Münnich Ferenc (1886–1967) jogász, katona, a Tanácsköztársaság résztvevője, emigráns a Szovjetunióban, NKVD-ezredes, a spanyol polgárháborúban a 11. nemzetközi brigád parancsnoka, a moszkvai magyar rádióadások főszerkesztője, 1946–49 között Budapest rendőrfőkapitánya, majd diplomata. 1956. október 27. és november 2. között a Nagy Imre-kormány belügyminisztere, a Kádár-kormány fegyveres erőinek minisztere, majd 1958–1961 között miniszterelnök.

Mező Imréné Varga Mária (1909–1995) 1931-ben Antwerpenben dolgozott cselédként, ott ismerkedett meg a szabósegédlevéllel rendelkező Mező Imrével (1905–1956. november 1.). Követte férjét Franciaországba, majd a spanyol polgárháborúba, ő ápolónő volt, a férje katona és politikai tiszt. A köztársaságiak leverése után Franciaországba menekültek, Mező Imre a francia partizánok között harcolt a németek ellen. 1945 után Mező Imre pártmunkásként dolgozott, kiállt Nagy Imre pártba való visszavétele mellett.

116

Köböl József (1909–2000) illegális ifjúkommunista, ellenálló, 1945 után pártmunkás, részt vett a munkáspártok egyesítésének előkészítésében. 1956 után a Központi Bizottság tagja, de mert 1957-ben ellenezte, hogy Nagy Imre és társai ellen pert indítsanak, felmentik. Az építésügyi miniszter helyettese, majd főosztályvezető az Országos Tervhivatalban. 1977-ben aláírta a Charta 77 nevű tiltakozást, ezért retorziók érték.

Szilágyiné Gombos Gabriella (1913–1996) varrónő, 1949–1953 között a Magyar–Szovjet Baráti Társaság XII. kerületi titkára, majd bedolgozó. 1956-ban férjével Snagovba vitték. 1958-ban, a férje kivégzése után hozták vissza Magyarországra. Szabóként dolgozott.

Szilágyi József (1917–1958) kisparaszti családból származik, apját korán elvesztette. A jogi egyetemet 1939-ben végezte el. A Márciusi Front tagja. 1945 áprilisától Budapesten a Vidéki Főkapitányság felügyelője. A belügyminisztériumban a karhatalmi osztály vezetője a Rajk-perig, majd külkereskedelmi főosztályvezető. 1955-ben Rákosiékat tömeggyilkosnak nevezte, emiatt kizárták a pártból. 1956. október 13-án ő tartotta a búcsúbeszédet a kivégzett tábornokok

újrateremtésén. A forradalom alatt Kopácsi Sándor főkapitány tanácsadója és Nagy Imre titkárságvezetője. Snagovba vitték a családjával, majd a budapesti börtönben hónapokig éhségsztrájkolt, kihallgatóival nem működött együtt. Ügyét elkülönítették a Nagy Imre-pertől, 1958. április 22-én kivégezték.

Losonczy Géza (1917–1957) református papi családból származott. Debrecenben magyar–francia szakos. A Márciusi Front tagja, Újhelyi Szilárd barátja. 1940-től a Népszava munkatársa. Felesége Haraszti Mária, Haraszti Sándor lánya. 1945 után a Szabad Nép főmunkatársa, a Központi Vezetőség tagja, 1951-ig parlamenti képviselő. 1951-ben letartóztatják, a Kádár János elleni perben 15 évre ítélik. A börtönben tébécét és gyomorvérzést kapott, depressziós lett. 1954-ben szabadult, egy évet töltött a pszichiátrián. 1955-től a Magyar Nemzet főmunkatársa. A Petőfi Körben Nagy Imre mellett szólalt fel. 1956. október 29-től november 4-ig a Magyar Nemzet főszerkesztője. Október 30. és november 4. között államminiszter. Az október 31-én alakult MSZMP Ideiglenes Intézőbizottságának tagja. Snagovban 1957. április 11-én tartóztatták le. A Nagy Imre-perben másodrendű vádlottnak szánták, éhségsztrájkolt, a mesterséges táplálással megölték.

Fazekas György (1913–1984) újságíró. Munkaszolgálatosként hadifogságba esett, kommunista lett. 1948-tól 1951-ig a Szabad Nép olvasószerkesztője, majd a Népszava, utána a Magyar Rádió szerkesztője. 1955-ben kizárták a pártból. A forradalom alatt Kopácsi Sándor tanácsadója, Nagy Imre referense a fegyveres erők ügyeiben. Romániában tartóztatták le, 1958 augusztusában Haraszti Sándor és társai perében tíz évre ítélték. 1961-ben szabadult.

Vásárhelyi Miklós (1917–2001) Újságíró, történész. 1939-től a KMP tagja. Részt vett a fegyveres ellenállásban. 1945 után a Szabadság, majd a Szabad Nép munkatársa. A Nagy Imre körül szerveződő pártellenzék tagja. 1956. november 1-jétől a kormány sajtófőnöke. A Nagy Imre-perben öt évre ítélték. 1960-ban szabadult, sajtótörténészként dolgozott. 1984-től a Soros Alapítvány kuratóriumának elnöke 1989-ig. Az SZDSZ alapító tagja. 1990–1994 között országgyűlési képviselő.

Vásárhelyi Miklósné Pór Edit (1928–2008) középiskolai tanár a Madách Gimnáziumban 1951–1956 között, majd 1962–1978 között a Kossuth Zsuzsa gimnáziumban. Az Új Tükör, az Ország-Világ munkatársa.

Vas Zoltán (1903–1983) a KIMSZ tagja, 1921-ben tíz évre ítélték, fogolycserével 1922-ben a Szovjetunióba került. Visszajött Magyarországra, az első Rákosi-perben hat évre ítélték, majd éhségsztrájk miatt tizenhárom és fél évet kapott. 1940-ben engedték ki a Szovjetunióba Rákossal együtt. A Komintern és a Kossuth Rádió munkatársa. 1945 februárjától Budapest közellátási kormánybiztosa. 1956. október 31-ig a Központi Vezetőség tagja. 1954-től a Nagy Imre-kormány titkárságvezetője. 1955 januártól külkereskedelmi miniszter-helyettes. Romániából 1958 végén tért haza, íróként dolgozott. 1944-ben jelent

meg *Tizenhat év fegyházban* című műve Moszkvában, amely 1945 után Magyarországon sok kiadást ért meg.

Lukács György (1885–1971) nemzetközi hírű filozófus, a Thália Társaság, a Galilei Társaság, a Vasárnapi Kör egyik alapítója. 1918-tól a kommunista párt tagja, a Tanácsköztársaság alatt politikai tisztt, közoktatási népbiztos. 1919–1929 között Bécsben élt, marxista könyvei nagy hatást váltottak ki. 1931–1933 között Németországban, 1935–1945 között a Szovjetunióban élt, 1945–1958 között Budapesten egyetemi tanár. 1956-ban fellépett a sztálinizmus ellen. Október 27. és november 4. között népművelési miniszter. Romániából 1957 áprilisában engedték haza. 1967-ben „visszazárták a pártba”, mint ő fogalmazott.

Donáth Ferenc (1913–1986) jogot végzett, a KMP tagja. 1937-ben a Márciusi Front egyik kezdeményezője. 1944-ben az illegális Békepárt vezetőségi tagja. 1945 után a földreformmal foglalkozott. 1948–1951 között Rákosi Mátyás főtitkárságának irodavezetője. 1951 februárjában a Kádár János és társai elleni perben tizenöt évre ítélték. Három és fél év magánzárka után szabadult. 1956. október 31. és november 3. között az Ideiglenes Intézőbizottság tagjaként részt vett az MSZMP szervezésében. Romániába vitték a családjával, a Nagy Imre és társai elleni perben tizenkét évre ítélték. 1960-ban szabadult. Tudományos kutatóként a mezőgazdasággal foglalkozott. 1980-ban az illegális *Bibó-émlékkönyv* egyik szerkesztője.

118

Goldberger Miklós (1904–1970) a háború előtt és alatt illegális román kommunista, a Komintern tagja. A háború után a Román Kommunista Párt propagandairódájának vezetője, a hadsereg politikai főnöke, majd a Tudományos Szocializmus Intézet vezetője. 1956 után a román Párttörténeti Intézet igazgatója.

Losonczy Gézáné Haraszi Mária (1925–2006) Haraszi Sándor lánya. 1945-ben ment férjhez. 1953-ban, amikor mind a férje, mind az apja börtönben ült, orvosi diplomát szerzett. Férje halála után egy évvel szállították vissza Romániából Magyarországra. 1964-ben férjhez ment Újhelyi Szilárdhoz. Mikrobiológusként dolgozott 1980-ig.

Haraszi Sándor (1897–1982) újságíró. Szegényparaszt családba született. 1919-ben vöröskatona. 1921-ben Jugoszláviába emigrált, kommunista lett. 1929-ben kiutasították, Budapesten baloldali folyóiratokban publikált. A Társadalmi Szemle és a Kommunista szerkesztője, háromhavi börtönre ítélték. 1944-ben a Békepárt tagja. 1945–1948 között a budapesti Szabadság c. lap szerkesztője. 1949–50-ben az Athenaeum Könyvkiadó igazgatója. 1951-ben a Kádár János és társai elleni perben halálra ítélték, 1954-ben az ítéletet életfogytiglanira változtatták, majd szabadon engedték. A Nagy Imre körül csoportosuló reformerek tagja. 1955-ben kizárták az MDP-ből. 1956 szeptemberében a Magyar Újságírók Szövetségének elnöke, október 31-től a Népszabadság

főszerkesztője. Romániába hurcolták a családjával, 1958 augusztusában hat évre ítélték. 1960-ban amnesztiát kapott. A Világirodalmi lexikon egyik szerkesztője.

Nagy Imre (1896–1958) szegényparaszti családból származott. 1915-től katoná, 1916-ban fogságba esett, Szibériába vitték. 1918-tól a bolsevikok oldalán harcolt a szovjet polgárháborúban. 1921-től Kaposváratt tisztviselő. 1927-ben rendőri felügyelet alá került. A KMP falusi osztályának vezetője. 1930–1936 között Moszkvában a Komintern agrárszakértője. 1936-ban kizárták a pártból, ugyanakkor kötelezték a szovjet állampolgárság felvételére. 1940-től a moszkvai magyar rádió szerkesztője. 1941-ben fél évig a Vörös Hadseregben szolgált, majd Tbilisizben a Kossuth Rádió főszerkesztője. 1944-től az Ideiglenes Nemzeti Kormány földművelésügyi minisztere, „a földosztó”. Fél évig belügyminiszter. 1944–1955 között országgyűlési képviselő, agrárpolitikus, 1950-től az MTA tagja, 1952-ben begyűjtési miniszter, 1953–1955 között miniszterelnök, reformpolitikus. Állásától és katedrájától megfosztották, 1955 végén kizárták a pártból, ahová 1956. október 13-án vették vissza. 1956. október 24-től miniszterelnök és a Politikai Bizottság tagja. Október 31-én az új párt, az MSZMP Ideiglenes Intézőbizottságának tagja. November 4-én feleségével ő is a jugoszláv nagykövetségre menekült. 1957. április 14-én Romániában letartóztatták. 1958. július 16-án kivégezték.

Walter Roman (Neuländer Ernő, 1913–1983) Brünnsben végzett gépészmérnökként. A spanyol polgárháborúban a Nemzetközi Brigád tüzére, akkor vette fel a Walter Roman nevet. Kétszer sebesült, Moszkvában kezelték. Königsbergben a repülőgépgyárban dolgozott. A Komintern tagja, a moszkvai rádió román adásának vezetője. 1945-ben egy szovjetek mellett harcoló román hadtest politikai biztosa. A román hadsereg tábornoka, a hadsereg oktatásügyi és propagandafőnöke, főcsoportfőnök. 1951-től tájékoztatási miniszter. A moszkoviták egyik vezetője Ana Pauker mellett. Szembe került Gheorghiu-Dej-zsel, tisztségeiből leváltották, Sztálin haláláig volt letartóztatásban, a vádak szerint mint revizionista és jugoszláv kém. 1954-től a Politikai Könyvkiadó vezetője volt 1984-ig. 1956-ban rehabilitálták. 1956 októberének végén Budapesten tartózkodott a Román Kommunista Párt egyik vezetőjeként. Snagovban Nagy Imre csak vele volt hajlandó szóba állni. 1961-ben szembefordult a sztálinistákkal. Gheorghiu-Dej halála után a reformer Ceaușescu támogatva. 1965-től a Központi Bizottság tagja haláláig. Elítélte az 1968-as csehszlovákiai beavatkozást. A hetvenes években szembefordult Ceaușescuval és a leninizmussal. A rendszerváltás utáni román miniszterelnök, Petre Roman apja.

Szántó Zoltán (1893–1977) a KMP alapító tagja, a Tanácsköztársaságban ezredparancsnok. Bécsbe emigrált, 1926-ban hazatért, 1927-ben nyolc és fél évre ítélték. 1935-ben szabadult, Moszkvába utazott, a Komintern a magyar népfrentpolitika vezetésével bízta meg, ő lett a magyar kommunisták hivatalos képviselője. 1939-től a moszkvai magyar rádió vezetője 1942-ig, a helyettese Nagy Imre volt. 1945–1947 között országgyűlési képviselő, majd Belgrádban és

Párizsban követ 1954-ig. A Nagy Imre-kormány idején a Tájékoztatási Hivatal elnöke. Nagy Imre leváltása után nagykövet Varsóban. 1956 októberében a Politikai Bizottság és az Elnökség tagjaként az MDP feloszlatását és az MSZMP megalakítását kezdeményezte. Ő tanácsolta Nagy Imrének és csoportjának, hogy november 4-én a jugoszláv nagykövetségre meneküljenek, ahol hamar szembekerült a többiekkel, különállását Romániában is hangoztatta. A Nagy Imre-perben terhelő vallomást tett a vádlottakra. 1958 szeptemberében térhetett vissza Magyarországra. 1965-ben felvették az MSZMP-be.

Tömpe István (1909–1988) 1928-tól az illegális KMP tagja. Franciaországban és Belgiumban, majd 1932–33-ban Spanyolországban dolgozott kárpitoként. 1934-ben Magyarországon töltötte le a katonaidéjét. Öccseivel, Ferencel és Andrással együtt részt vett a spanyol polgárháborúban, politikai biztos, majd egy hadosztály törzsfőnöke. 1939-ben Franciaországba menekül, a vernet-i büntetőtáborba internálják, 1940-ben Németországban dolgozik, majd hazatér, 1942-ben letartóztatják, kiengedése után illegalitásba vonul, és nyomdát szervez. 1945 után az MKP dunántúli területi titkára, Somogy megyei alispán, majd Kádár János belügyminisztersége idején a Közigazgatási Főosztály vezetője. 1950-től az erdőgazdálkodásban dolgozik. 1956-ban a forradalom alatt külföldön volt, majd az MSZMP KB tagja haláláig. München Ferenc alatt a belügyminiszter első helyettese 1957 elejéig. 1958-tól földművelődésügyi miniszterhelyettes, 1967-ig az Országgyűlés tagja. 1962-től a Magyar Rádió és Televízió elnöke, 1974-től 1983-ig az Állami Rádió és Televízió Bizottság elnöke.

Rajnai Sándor (1922–1994) szövőgyári munkás. 1945-től az MKP tagja. 1946-tól nyomozó. 1949-ben a moszkvai állambiztonsági főiskolán tanul, majd az ÁVH belső elhárításán alosztályvezető 1956-ig. Az ÁVH feloszlatása után a tököli szovjet főparancsnokságra menekül. Részt vett Maléter Pál letartóztatásában, majd Nagy Imre és társai romániai letartóztatásában, és a külön részleg vezetőjeként a perük előkészítésében. 1956–1962 között a Belügyminisztérium főcsoportfőnök-helyettese, majd a moszkvai magyar nagykövetség tanácsosa. 1964-től a Belügy III. Állambiztonsági Főcsoportjának vezetőhelyettese, 1968-tól vezérőrnagy. 1978-tól bukaresti, 1982-től moszkvai nagykövet 1989-ig. 1992-ben Izraelen át kivándorolt az Egyesült Államokba.

Biszku Béla (1921–2016) parasztcsaládban született. Szerszámlakatos, a szociáldemokraták ifjúsági tagozatában működött. 1945-től a kommunista párt XIII. kerületi bizottságában dolgozott. 1946-tól az MKP káderosztályának osztályvezető-helyettese, a munkáspártok egyesülése után a gazdasági vezetője. A Rajk-per után a Nagy-budapesti Pártbizottság káderosztályának vezetője. 1951-től a X. kerületi pártbizottság titkára. 1955-től a XIII. kerületi pártbizottság titkára. 1956. október 30-ig a kerületben tartózkodik, majd bujkál. November 4. után Kádár Jánoshoz csatlakozik, és Köböl József lemondása után a budapesti pártbizottságot szervezi. Részbe volt a sortüzek elrendelésében. 1957-től a Politikai Bizottság és a Központi Bizottság tagja. 1957. február

végétől belügyminiszter, a megtorlás részese. Ő tett javaslatot Déry Tibor és Bibó István letartóztatására. Moszkvában ő egyeztetette a Nagy Imre-per anyagait. Miniszterelnök-helyettes, KB-titkár, 1965-től Kádár nem hivatalos helyettese. 1978-ban mint KB-titkárt nyugdíjazták, 1980-tól a PB-ből, 1985-től a KB-ból is eltávolították. 2014-ben első fokon öt és fél évre ítélték, másodfokon az eljárást megismételték, és két évre ítélték, három évre felfüggesztve.

Jevgenyij Ivanovics Gromov (1909–1981) a moszkvai pártszervezetek második-, majd első titkára 1941–1946 között. 1948–1954 között az SZKP Központi Bizottsága káderosztályának vezetőhelyettese, majd a pártszervekkel, a szakszervezettel és a Komszomollal foglalkozó osztályának vezetője. 1957 és 1959 között budapesti szovjet nagykövet.

Varró György (1922–2003) segédmunkás, 1945 után géplakatos, majd technikumot végzett. Az SZDP, majd az egyesülést követően az MKP tagja. 1956 novemberében belépett az MSZMP-be. 1957-től a KB póttagja 1966-ig. Külkereskedelemmel foglalkozott.

Dabronaki Gyula (1916–1984) pék, az SZDP tagja 1940-től. A pártegyesülés után az MKP Központi Vezetőségének tagja. Jogi doktorátust szerzett, az élelmiszeriparban dolgozott. 1957-től az MSZMP KB tagja. Élelmiszeripari miniszterhelyettes, a Központi Ellenőrző Bizottság elnökhelyettese, 1967–1977 között elnöke, a gazdasági reform ellenzője.

121

Révész Géza (1902–1977) ezüstkovács. A Tanácsköztársaság alatt a Vörös Hadsereg tagja. Emigrált, hazatért, 1921-ben tíz évre ítélték, egy év után fogolycserével kiengedték a Szovjetunióba. Műgyemet végzett, mérnök-katonára lett, majd a kijevei partizániskola vezetője. 1945 után az MKP Karhatalmi Osztályának vezetője, majd varsói nagykövet. 1948-tól a Néphadsereg főfelügyelője. 1950-től a katonai elhárítás vezetője, adatokat gyűjtött a tábornokok peréhez, amelyben ülnök volt. 1955–1957 között a Tervhivatal katonai elnökhelyettese. 1957–1960 között vezéreztetett, honvédelmi miniszter. Az MSZMP KB tagja. 1960–1963 között moszkvai nagykövet.

Kiss Dezső (1920–1988) szerszámlakatos. 1945-től MKP-tag. Nyomozó, majd a Weiss Manfréd Művekben lakatos, 1948-tól alapszervi titkár, majd szervezőtitkár, 1951-től a Rakási Mátyás Művek párttitkárságának első titkára. 1954-től az MDP budapesti párttitkárságának osztályvezető-helyettese. 1956-ban a csepeli pártbizottság első titkára. 1957-től az MSZMP KB tagja, a Csepel Vas- és Fémművek pártbizottságának első titkára. 1959-től az MSZP Budapesti Bizottságának titkára, 1961-ben fél évig első titkára. 1964-től közlekedés- és postaügyi miniszterhelyettes. 1958–1967 között országgyűlési képviselő. 1980-tól a Magyar Autóklub elnöke.

Klujber László (1927–2000) csillás, vājár. 1949-től az MDP tagja. Háromszoros sztahanovista. 1952-től a pusztavámi szénbányák párttitkára. 1957 és

1971 között országgyűlési képviselő. 1956 szeptemberétől az MDP, majd 1957-től 1976-ig az MSZMP móri elnöke. A KB póttagja 1957–1962 között.

Valkó Márton (1911–1996) vasesztergályos. 1930–1936 között Franciaországban dolgozott a szakmájában. A francia Kommunista Párt tagja. 1937-től Csepelen dolgozott, a Demény Pál vezette kommunista párt tagja 1944-ig. A második világháborúban a jászberényi harcokszíznél harcolt. 1945-ben belépett az MKP-ba. 1946-tól a Nehézipari Központ racionalizálási osztályának helyettes vezetője. 1947-től az ózdi vasmű vezetője, amelyből az Ózdi Kohászati Művek lett, ő pedig a vezérigazgatója. 1949-ben Bíró Ferencsel, Rákosi egyik öccsével megosztva Kossuth-díjat kapott. 1950-től a csepeli Rákosi Mátyás Vas- és Fémművek vezérigazgató-helyettese. 1951-ben a metróberuházás vezetője. 1951-ben a Vörösakadémián üzemmérnöki diplomát szerzett. 1953 és 1964 között a diósgyőri Lenin Kohászati Művek vezérigazgatója. 1954-től az MDP, 1957-től az MSZMP KB póttagja, 1962–1966 között tagja. 1964–1968 között párizsi nagykövet. 1968–1974 között a KÉV Metró vezérigazgatója.

Nyikita Szergejevics Hruscsov (1894–1971) 1953–1964 között a Szovjetunió Kommunista Pártjának főtitkára, 1958–1964 között miniszterelnök.

122

Erdélyi Károly (1928–1971) szegényparaszti származású, 1946–48 között a budapesti tanítóképzőbe jár. 1948–1953 között a leningrádi pedagógiai főiskolára jár pszichológia–logika szakra. 1953-tól a Külügyminisztériumban dolgozik, 1956-ban moszkvai követségi tanácsos. Október végén tér haza, a kormány, majd az MSZMP apparátusában dolgozik. Kádár János személyi tolmácsa 1956. november 4-től. 1962-től külügyminiszter-helyettes. 1965-től az MSZMP KB tagja. 1970-től az MSZMP KB Külügyi Osztályának vezetője. Egy évig kezelték ismeretlen eredetű fejfőrcsei miatt a Szovjetunióban. 1971-ben öngyilkos lett.

Ságvári Ágnes (1928–2000) történész. Ságvári Endre húga. Gyors- és gépíróként az Államvédelmi Hatóság, majd az MDP, majd az MSZMP apparátusában dolgozott. 1960-tól a Párttörténeti Intézet munkatársa. 1970-től a Fővárosi Levéltár igazgatója. Az ELTE XX. századi Összehasonlító Történelem tanszékének vezetője 1988-ig. Emlékirata: *Mert nem hallgathatók. Egy jó házból való pártmunkás emlékei* (1989).

Maléter Pálné Gyenes Judith (1932–2019) apját, aki jogász volt és a Parasztpárt alapító tagja, 1956 után hat évre ítélték, 1960-ban szabadult. Gyenes Judith mezőgazdasági középiskolában érettségizett. 1954-ben ment feleségül Maléter Pálhoz. 1955-ben vették fel az Agrártudományi Egyetemre, amelyet nem végezhetett el. 1956 után csak alkalmi segédmunkákat végezhetett. 1985-től az Orvostörténeti Könyvtárban könyvtárosként, a 90-es évektől az 56-os Intézetben dolgozott. A Történelmi Igazságtétel Bizottság alapító tagja.

Halda Alíz (1928–2008) a Színművészeti Főiskola hallgatója 1946–1949 között. 1947-től az MKP tagja. A Nemzeti Színház könyvtárosa, a Magyar Rádió szerkesztője. Első férjétől, Fekete Sándortól 1952-ben vált el. 1956-ban Gimes Miklós élettársa. 1957-től évekig nem kapott állást. 1962–1983 között kollégiumigazgató. 1988–1990 között a Történelmi Igazságtétel Bizottság vezetőségi tagja. 1991–1998 között az SZDSZ országgyűlési képviselője.

Vida Ferenc (1911–1990) Szegeden végzett jogot. Cionistaként Tel-Avivban lett kommunista 1934-ben. 1935-ben visszatért Magyarországra. 1942-ben a Schönherz-perben életfogytiglanra ítélték. Koncentrációs táborba hurcolták, 1945-ben lett az MDP V. kerületi pártbizottságának titkára. 1946–1949 között a Belügyminisztérium tanácsosa. 1949-től az Állami Ellenőrzési Központban osztályvezető. 1951-től az Igazságügyi Minisztériumban, 1953-tól 1972-ig a Legfelsőbb Bíróságon dolgozik. 1956 után első és másodfokon összesen 21 halálos ítéletet hozott.

Szalai József (1908–1969) 1937-ben lett jogi doktor. 1940–1945 között az Athenaeum Nyomda osztályvezetője. 1945-ben népbíró. 1947-től koncepciók perekben népügyész. 1948-tól vidéki városokban, majd Budapesten államügyész. 1955-ben letartóztatják azzal a váddal, hogy az Athenaeum Nyomdában kém és besúgó volt, majd a nyomozás leáll, és kinevezik a legfelsőbb ügyész helyettesévé. 1958-ban a Nagy Imre-per, majd a Bibó István-, Göncz Árpád- és Regéczy Nagy László-per ügyésze. 1963–1968 között a Legfelsőbb Bíróság elnöke.

Gimes Miklós (1917–1958) újságíró. 1945-től a Szabad Népnél dolgozott. Kommunista hitében 1952-ben a Slansky-per miatt rendült meg. 1954-ben külföldi tudósító, közben a Magyar Nemzethez helyezték át. 1955-ben Rajk László rehabilitálását követelte, ezért kizárták az MDP-ből. 1956. október 23-tól Nagy Imre körének tagja. Alapító tagja a Magyar Szabadság c. lapnak. November 4. után sztrájkokat szervezett a Kádár-kormány ellen. December 5-én tartóztatták le. Hatéves fiát és feleségét még előzőleg külföldre küldte. A Nagy Imre-perben halálra ítélték, kivégezték. Édesanyja, Hajdú Lili a magyar pszichoanalízis egyik megalapítója, az 50-es évek elején a Lipótmezei Elmegyógyintézet igazgatója, akit 1956 után megfosztottak állásától. Hiába folyamodott útlevélért, hogy a lányához utazhasson Svájcba. 1960-ban öngyilkos lett.

Sulyán György (? – ?) a Nagy Imre-per népbírája.

Bíró Mihály (? – ?) cipész, 1957-től a Népbírószági Tanács tagja. A Nagy Imre-per népbírája.

Maléter Pál (1917–1958) orvosi tanulmányokat folytatott Prágában és Budapesten, 1940-től a Ludovika Akadémia tagja. 1944 májusában megsebesült és szovjet fogságba esett. 1945-ben a debreceni ideiglenes kormány őrségének parancsnoka. Belép az MKP-ba. 1956-ban ezredes. Október végén a Kilián-

laktanya felkelői ellen küldik, akikhez átáll. November 1-jén honvédelmi miniszterhelyettes, november 2-án honvédelmi miniszter, vezérőrnaggyá léptetik elő. November 3-án a magyar küldöttséget vezeti a tököli tárgyaláson, ahol a szovjetek letartóztatják, és január végén átadják a magyar hatóságnak. A Nagy Imre-perben halálra ítélik, 1958. június 16-án kivégzik.

Lakatos Péterné (? – ?) az ötvenes években a budapesti Pártoktatás Háza vezetője. 1956. október 30-án a Nagy-budapesti Pártbizottságon tartózkodott férjével, a pártfőiskola tanárával együtt, akit megöltek. 1957-től a Népbíró-sági Tanács tagja. A Budapesti Pártbizottság függetlenített agitációs és propaganda-előadója, 1958 elején, még a Nagy Imre-per előtt a Magyar Szabadság Érdemrend bronz fokozatát kapta. 1970-ben mint a Fővárosi Tanács VB szervezési ügyiratkezelője a Munka Érdemrend bronz fokozatát kapta.

Bárd Imre (1884–1958) ügyvéd. 1902-ben kapcsolódott be a munkásmozgalomba. Szabó Ervin és Landler Jenő tanítványa. 1908–1909-ben az SZDP megbízásából az USA-ban a Magyar Szocialista Párt vezetője, és a párt magyar nyelvű lapjának, az Előrének a szerkesztője. Hazatérve 1910–18 között Budapesten ügyvéd. A Tanácsköztársaság idején a külügyi népbizottságon teljesített szolgálatot. A Horthy-korszakban perbe fogott kommunistákat védett. Elsőként fordította le Gorkij *Az anya* című regényét. 1945-től a Magyar Jogász Szövetség vezetőségi tagja.

124

Uszta Gyula (1914–1995) erdész, katonatiszt. 1944-ben partizáncsoport vezetője, 1947–48-ban Zemplén megyei főispán, 1952-től vezérőrnagy. 1954-ben a Szovjetunióban tanul a vezérkari akadémián. 1956 után a budapesti karhatalom megszervezője, a Néphadsereg Katonatanácsának elnöke. 1956–1962 között a honvédelmi miniszter első helyettese, altábornagy. Az MSZMP KB tagja 1956–1966-ig, az Elnöki Tanács tagja 1955–1985 között. A Magyar Partizánszövetség elnöke 1969–1982-ig.

Tánczos Gábor (1928–1979) tanár, politikus. A német koncentrációs lágerből hazatérve Baján belépett az MKP-ba, a diákszövetségekben tevékenykedett. 1953-ban filozófia szakot végzett. A Petőfi Kör titkára 1955–56-ban. Nagy Imre körével Romániába hurcolják. 1958-ban tizenöt évre ítélik, 1962-ben amnesztiát kap. Tanár, szociológus. A Charta 77 aláírója. Öngyilkos lett.

Janza Károly (1914–2001) esztergályos. 1949-től tábournok. 1951–1956 között a honvédelmi miniszter helyettese, 1956. november 26-tól rövid ideig honvédelmi miniszter. Megtiltotta, hogy a magyar csapatok ellenálljanak a szovjet invázióknak. Nyugdíjazták, majd 1958-ban megfosztották rendfokozatától, amelyet 1990-ben kapott vissza.

Kovács István (? – ?) vezérőrnagy, 1956 október–novemberében vezérkari főnök. Ő dolgozta ki a Corvin köziek elleni támadást, amelyre nem került sor. Maléter Pállal tartóztatták le Tökölön a szovjetek, majd szabadon engedték.

Orbán László (1912 –1978) jogi diplomát szerzett. A MSZDP tagja. Rotavezető a Népszavánál. 1938-tól az illegális KMP tagja, 1942-től a budapesti bizottság titkára, 1943-tól a Békepárt KB titkára. 1945-től az MKP KV Propaganda Osztály munkatársa, majd osztályvezetője, 1945-től az Ideiglenes Nemzetgyűlés tagja. 1946-tól az MKP, majd az MDP KB tagja 1956-ig. 1955–56-ban oktatási miniszterhelyettes. 1956. október 6-án a Rajk-temetésen beszédet mondott. 1956. november végétől az MSZMP (I)KB agitációs és propagandaosztályának helyettes vezetője. 1957-től a KB tagja. 1958-tól országgyűlési képviselő, 1967-től művelődésügyi miniszterhelyettes. 1974–1976 között kulturális miniszter.

Vályi Péter (1919–1973) vegyészmérnök. 1945-től kommunista párttag. 1953-ban a Chinoin vezérigazgatója, 1951–1956 között az Országos Tervhivatal elnökhelyettese, majd 1967-ig első elnökhelyettese. 1967-től pénzügyminiszter. 1971-től miniszterelnök-helyettes. A gazdasági reformok egyik vezetője. A Lenin Kohászati Művek martin-acélművében gyárlátogatáskor az izzó acélba esett, és meghalt. A vele együtt megégő vezérigazgató, Énekes Sándor életben maradt.

Péter György (Pikler György, 1903–1969) közgazdász. Fiatalon lett illegális kommunista, 1936-ban tizenöt évre ítélték, kilenc évig volt börtönben, a halálmenetből megszökött. 1945-től Szegeden alpolgármester, majd az OTI elnöke, 1948-tól a Központi Statisztikai Hivatal elnöke, 1950-től egyetemi tanár. A reformisták talán legjelentősebb elméleti szakembere. 1968 decemberében letartóztatták, kórházban tartották fogva, állítólag öngyilkos lett. Felesége Pikler Emmi, a híres gyerekorvos (1902–1984).

Barta Istvánné Rabinovics Nágya (1926–2015) Kádár János tolmácsa 1960-tól, a Kádár-titkárság tagja. Nagyszülei Odesszából menekültek Magyarországra, apja kommunista párttag lett, majd a Szovjetunióba utazott családjával, ahol 1938-ban letartóztatták és kivégezték. Özvegye és lánya 1948-ban került Budapestre.

Grósz Károly (1930–1996) 1945-től az MKP tagja. 1954-től a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei pártbizottság agitprop osztályának vezetője. 1956. november 4-től megyei párttitkár. 1961-től az MSZMP KB Agitprop Osztályának munkatársa, a Magyar Rádió és Televízió párttitkára. 1968-tól a KB Agitprop Osztály vezetőhelyettese, 1974-től vezetője. 1979-től BAZ megye első titkára, 1980-tól KB-tag. 1984–1987 között a Budapesti Pártbizottság első titkára. 1985-től a PB tagja. 1987-től miniszterelnök. 1988-ban Kádár János leváltása után az MSZMP főtitkára. 1988-ban lemondott miniszterelnöki posztjáról. 1989-ben az újonnan alakult MSZP-be nem lépett be. Az MSZMP KB-tagságról 1990-ben lemondott.